

**Medeltida mirakelberättelser som kulturhistorisk
källa, med särskild hänsyn till långväga resor**

Janken Myrdal

Stockholm Papers in Economic History, No. 20

2019

Web address of the WP-series: <http://swopec.hhs.se/suekhi>

The working papers are reports of ongoing studies in economic history at Stockholm University.

Authors would be pleased to receive comments.

Department of Economic History

Stockholm University

SE-106 91 Stockholm

Sweden

Medeltida mirakelberättelser som kulturhistorisk källa, med särskild hänsyn till långväga resor

Stockholm Papers in Economic History, No. 20

2019

Abstract

Miracle stories form one of the most important sources for the study of every day life in the Middle Ages. They were written down all over Europe in thousands from the 11th century and onwards. In this report over 900 such miracles from the Nordic countries have been presented in a catalogue, and an introduction present how they can be used as a source for cultural history and everyday life. Expecially longer journey are discussed, but also a number of other topics, such as work and children.

Omslagsbild: Ett collage av några profiler till anfangar i handskriften B 172 på KB, en handskrift av Magnus Erikssons landslag från 1436-1437. Konstnären är skicklig och han har fångat hundratals karaktärer i sina skisser. Avsikten med collage är att visa en folksamling, så som den kunde ha sett ut på en medeltida marknad eller vid en kultplats. I anfangernas profiler avbildas mest män men också några kvinnor. Jag har här placerat kvinnorna främst eftersom mirakelberättelserna berättar så mycket om dem.

JEL-classification: N13, N15, N50

Key words: miracle stories, history of everyday life, cultural history, Middle Ages, travelling

Innehåll

Medeltida mirakelberättelser som kulturhistorisk källa, med särskild hänsyn till långväga resor

Janken Myrdal

Syfte och metod	4
Inledning; Mirakelberättelser; Metod för det svårutforskade	
Nordiska mirakelberättelser	10
Totalantal; Män, kvinnor och barn; Olyckor och sjukdomar	
Teman för kulturhistorisk forskning	21
Kvinnors liv; Kvinnors och mäns arbete; Barnen; Barn i arbete;	
Husdjur; Moral och erotik; Hård botgöring; Andra möjliga teman	
Allmogens långväga resor	34
Bönder reser till den stora Skånemarknaden; Mirakelberättelserna om	
resornas längd; Pilgrimsmärken som indikator på långväga resor; Pilgrimsresor och	
brev, Studier av allmogens resande med andra källor; Ekonomiskt betingade resor;	
Övriga möjliga studier av resor; Sammanfattning om långväga resor	
Olyckor under längre resor	49
Att resa tillsammans; Kortare resor; Olyckshändelser under längre	
resor; Till sjöss; Landvägen; Kvinnor på resa; En pluralitet av källor; Tendens till	
överdrift och en möjlig mytoman; Resor sammanfattning	
Källor och litteratur	61
Appendix: Kulturhistorisk katalog över nordiska mirakelberättelser	70
Janken Myrdal och Göran Bäärnhielm	
Norge: Olav; Danmark: Thøger; Knud den Helige; Knud Lavard, Kjeld, Abbot Vilhelm,	
Nils kungason, Erik Plovpenning; Sverige och Finland: Henrik, Erik, Birgitta, Nils	
HermanssonIngrid av Skänninge, Petrus Olavi, Brynolf, Helga Lösen, Katarina, David, Nils	
Hermanssons mirakler i livstiden	

Tack

Inledningen, särskilt avsnittet om resor är en del av projektet: *Sverige före Gustav Vasa: En ekonomiskhistorisk nytolkning av statens omvandling under senmedeltiden* (finansierat genom medel från Jan Wallanders och Tom Hedelius' stiftelse, projektnr P17-0177). Jag vill också rikta ett tack till alla de som givit synpunkter på inledningen, såsom: Göran Bäärnhielm, Bo Franzén, Claes Gejrot, Cordelia Hess, Kurt Villads Jensen, Olov Lund, Bjørn Poulsen, Dag Retsö, Fredrik Öberg samt deltagarna på ekonomiskhistoriska seminariet i Stockholm och flera andra här ej nämnda.

Medeltida mirakelberättelser som kulturhistorisk källa, med särskild hänsyn till långväga resor

Janken Myrdal

SYFTE OCH METOD

Inledning

Detta är en rapport om ett medeltida källmaterial som ger upplysningar om folkets vardagsliv. Visserligen ger skriftkulturens framväxande under medeltiden oss andra möjligheter att förstå människorna än när vi enbart har arkeologiskt material att tolka, men samtidigt är dessa nedskrivna texter ännu så få, och mycket av det som de skrivkunniga fann lämpligt att fästa på pergament (och mot slutet av medeltiden på papper) handlade om annat än folkets vardagsliv. En uppgift för den forskning som intresserar sig för hur breda folklager hade det måste därför vara att leta efter och särskilt undersöka sådana källor. En stor del av mitt forskarliv har bestått i att leta efter och bekantgöra sådana källor, och denna rapport är ett återvändande till ett av mina favoritmaterial – berättelser om vardagens mirakel.

Jag använder uttrycket ”allmoge” för dem som varken tillhörde adeln, kyrkan (givetvis inklusive nunnor) eller det högre borgerskapet (exklusive de flesta hantverkare). Termen betingas av att jag riktar huvudintresset mot folkets breda lager, men också av att källmaterialet inte tillåter en mera noggrann social analys.

Rapporten ingår också i ett projekt om medeltida nätverk, och därför kommer jag att särskilt beakta långväga resor som företogs av bönder och annan allmoge. Hypotesen är att detta var en viktig faktor i den framväxande statsbildningen. Emellertid kommer jag också att ge en palett med olika ämnen där mirakelberättelser kan vara en viktig källa till kunskap. Jag skall också diskutera metoder och hur detta material skall fogas samman med andra källor för en

tolkning. Medeltida källor är sällan så utförliga att det räcker med ett material för att på ett tillfredställande sätt beskriva en företeelse.

Mirakelberättelser

Mirakelberättelser handlar om människor som råkar ut för en sjukdom eller olycka, de ber om räddning och vänder sig till ett helgon eller en undergörande bild och så berättar de om sin helbräddagörelse för en klerk vid kultplatsen för helgonet varvid berättelsen skrivs ned. På medeltiden nedskrevs tusentals sådana berättelser över hela Europa, eftersom de utgjorde ett av de viktigaste bevisen för personers närhet till Gud. Bilder var mirakelgörande eftersom de var knutna till en helig person, som Jesus, Maria eller något helgon. Dessa nedskrivna berättelser utgör ett viktigt kulturhistoriska källmaterial. Förvisso är det en källa också till religionens historia, men de berättar om händelser av vardaglig natur och om grupper av människor utan makt och inflytande, som barn och kvinnor.

Från Norden finns omkring niohundra sådana berättelser, varav mer än tvåhundra danska, ett halvt hundratal norska och över sexhundra svenska. De danska och norska är huvudsakligen från 1100-tal och 1200-tal, medan de svenska till största delen förskriver sig från senare delen av 1300-talet och 1400-talet. De svenska presenterades i en katalog för ett kvartssekel sedan (Myrdal & Bäärnhielm 1994). De danska och norska har nu tillfogats och katalogen över de svenska rättats och kompletterats. Alla dessa är mirakler som skedde efter helgonet avlidit, men som exempel på mirakler vilka skedde i livstiden har Nils Hermanssons tagits med.

För beskrivningar av de svenska och danska helgonens katalogen för vidare litteratur, samt översikter av Tue Gad 1961 och Tryggve Lundén 1973 och 1983.

Eftersom detta är ett allmäneuropeiskt material finns en omfattande litteratur, som jag kommer att referera nedan. Bokstavligt talat tusentals mirakel har redovisats, men ofta med andra frågeställningar än de jag har. Därför har jag kompletterat med en detaljerad studie av två kända engelska helgon med omfattande samlingar: Thomas Becket från 1170-talet och Henry VI från slutet av 1400-talet. Tillsammans omfattar de ungefär lika många mirakel som

de nordiska. De nordiska får sin särskilda katalog, men för de engelska redogör jag kortfattat här.

Thomas Becket's mirakel nedtecknades på 1170-talet i två samlingar, och de har använts av många forskare. Ronald Finucane anger att antalet mirakel är 703, och att detta är den största av alla medeltida samlingar (Finucane 1995 s. 125, 233). Rachel Koopmans har gjort en detaljerad jämförelse av de två samlingarna, den som skrevs av Benedict av Peterborough och den som skrevs kort därefter av William of Canterbury. Hon anger själv endast vaga siffror, omkring 400 för Williams samling, men har ett appendix där hon räknar upp antalet kapitel, som är 707 (hon har då uteslutit några mirakel som tillfogades senare, på 1380-talet). Hon visar också att 18 av dessa kapitel är parallell-mirakel, så att de finns i båda samlingarna (Koopmans 2011, s. 138, 276-277).

Emellertid är det missvisande med antalet kapitel, eftersom ett sådant kunde innehålla flera berättelser och dessutom finns det ett antal som inte alls är mirakel utan redovisar visioner om helgonet eller är skildringar av vad som hänt, exempelvis att man byggt om kultplatsen. Jag har därför gått genom alla mirakel, och det visade sig att 66 av kapitlen kunde uteslutas såsom icke varande mirakel, och att det var 67 extra mirakel i kapitlen. Dessutom hade Koopmans hoppat över ett kapitel (P 3:78). Slutsumman blir 691, vilket är nästan samma som Koopmans (689), men här avses alltså mirakelberättelser och inte kapitel.

När jag hänvisar till dessa mirakel kommer jag att ange ”Thomas Becket” och antingen ”W” (William) eller ”B” (Benedict), samt den bok och det kapitel som avses. Båda samlingarna omfattar sex böcker, men med mycket varierande antal kapitel per bok.

Den andra samlingen rör Henry VI, vars miraklen skrevs under 1400-talets två sista årtionden och omfattar 174 berättelser (*Henrici VI Angliae* 1935; Knox 1926). Här är det enklare eftersom varje nummer i samlingen endast omfattar ett mirakel och det finns inga som behöver uteslutas. Jag hänvisar till dessa som ”Henry” med ett nummer.

Eftersom det finns en omfattande forskning, exempelvis hos Finucane och Koopmans, så kommer jag endast att göra enstaka jämförelser med dessa båda samlingarna. Texterna är

mera litterära än de nordiska, och det finns inga korta listor som exempelvis de tidiga danska. För Thomas Becket finns oftast korta innehållsförteckningar på engelska till den latinska texten, men dessa ger sällan mera utförliga kulturhistoriska upplysningar. För Henry finns något utförligare innehållsförteckningar på engelska, och dessutom är några berättelser översatta. Men i huvudsak är det den latinska texten som måste konsulteras.

Jag har tidigare behandlat de svenska mirakelberättelserna som kulturhistorisk källa (Myrdal 1994), och tog då upp flera teman: kvinnans ställning, barnen, arbetet, sexualitet, fester och supande och även vissa folkreligiösa aspekter. I denna inledning kommer jag att hänvisa till den tidigare genomgången och exemplifieringen får en slagsida mot de tillkomna miraklen från Danmark och Norge. Jag inleder med ett par avsnitt om kulturhistoria och metod och därefter övergår jag till långväga resande bland allmogen där mirakelberättelserna är ett centralt källmaterial.

Den europeiska forskningen om detta källmaterial var mycket aktiv under 1970- och 1980-talen och då inriktad på samhällsrelaterade frågor. Forskningen om mirakelberättelser har sedan utvecklats till en egen genre och allt mer inriktas på källan som sådan (för en sammanfattning se Krötzl & Katajala-Peltomaa 2018). För Sverige finns ett antal grundläggande studier, se nedan. I denna litteratur utreds tillkomst och även källkritiska aspekter. En viss utsortering skedde när berättelser skickades vidare för bedömning till påvestolen, och detta har noga utretts av dem som forskat om mirakel (se t.ex. Fröjmark 1992 s. 40 om några mirakel som han publicerar i en bilaga). Formulär som användes vid prövning av mirakler kunde vara styrande (Kuuliala 2016 s. 24). Uppväckande från döden ansågs som ett tydligt mirakel, vilket innebär att den som skrev ned gärna talade om att personen som råkat ut var nästan död. Både i texten nedan och i katalogen undviks därför formuleringar om att någon var ”död”. Tendensen till överdrift är överhuvudtaget viktig för den kulturhistoriska tolkningen.

Kulturhistoriska aspekter har (förutom min ovan nämnda studie) också anlagts av Christian Krötzl vad gäller barn (1989). Nyare forskning rörande de danska miraklen berör politik och religion (Clausen 2009 om politik; Ellis Nilsson 2015 om religion). I äldre danska arbeten har mirakel använts som källa till kulturhistoria (Skyum-Nielsen 1971 s. 133-136 och Damsholt

1985 s. 178-206, 227-230 som diskuterar kvinnobilden i särskilt Vilhelms och Knud Lavards mirakler).

Bjørn Poulsen har använt mirakelberättelserna flera gånger (t.ex. Poulsen 1997 s. 140), och det var han som en gång visade mig på de danska, vilket sedan ledde mig vidare till de norska. Norden var ett gemensamt influensområde, med nära politiska relationer. Här som för många andra områden bör därför Norden behandlas som en enhet och en mer inkluderande studie ger också större möjligheter till jämförelser.

Naturligtvis är miraklerna relaterade till religion och kyrkohistoria. I den tidigare studien om svenska mirakler tog jag upp detta (Myrdal 1994), men här har jag valt att ta detta för givet. I den nyare forskningen om mirakelberättelser betonas den folkliga religiositeten som en del av vardagen (se särskilt Katajala-Peltomaa 2009). Dessa böner om hjälp var dock inte bara religion utan också uttryck för en allmänt mänsklig förhållning, som Stig Dagerman vackert uttryckte i sin essä-titel: "Vårt behov av tröst är omätligt". Detta behov finns idag, och det fanns i en tid då människor slet hårt, var fattiga och utsatta för sjukdomar.

Slutligen skall något sägas om bevarandeomständigheterna. De finns alla i kyrkliga arkiv och är därför tämligen välbevarade jämfört med mycket annat skriftligt material, men som för allt medeltida material kan vi anta att en hel del har försvunnit. Att mirakler är ojämnt bevarade över tid beror dock inte i första hand på att de förkommit, utan på att nedskrivandet skedde ryckvis. Mirakler och berättelser har funnits mera konstant, men att några munkar satt och skrev ned de besökandes berättelser skedde endast under vissa perioder.

Metod för det svårutforskade

Kulturhistorien vänder sig emot historieforskningens ensidiga inriktning på överklassens politiska agerande, och då öppnas en myriadisk mångfald. Detta märks i kulturhistoriska projekt som Troels-Lund om dagligt liv i Norden eller *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Ur denna mångfald uppstår något mycket intressant – öppenheten för det oväntade. Forskning med på förhand bestämda frågor och en uppsättning möjliga svar ger precision men

riskerar att begränsa synfältet. Serendipiteten, den tillfälliga upptäckten, kan gå förlorad. Jag är en anhängare av teori, definierat som meningsfyllda tolkningar och dessa kan göras på abstrakt och aggregerad nivå, men sådan teori behöver inte vara relaterad till existerande teoribildning. Allt för ofta används teori som en synonym till att vederbörande letat upp någon anglosaxisk forskare och citerat denne. Att skapa egna förklaringsmodeller är minst lika viktigt, och däri ingår just öppenheten för det som inte föreskrivits av någon förebild.

För medeltiden finns en särskild empirisk situation, nämligen att en företeelse som kan ha varit mycket vanlig endast ger enstaka belägg. De är som spotlights på en i övrigt mörk scen. Då jag ofta arbetat med sådana svårutforskade företeelser har metodologi varit centralt för mig. Några delar av det metodpaket jag använder är:

- + en utgångspunkt för den öppna ansatsen är att studera alla företeelser inom ett område, för att från denna översikt nå ned till detaljnivå
- + den enskilda detaljen studeras med ledtrådmetoden
- + kataloger över ett källmaterial används för att finna de enstaka beläggen
- + de olika källmaterialen kombineras enligt källpluralismen, där varje källmaterial förstås i sin egen rätt.

Öppen ansats. I min forskning har jag ofta utgått från den öppna sökningen. Exempelvis i studiet av jordbruk under medeltiden gick jag igenom alla olika moment inom åkerbruket. Antagandet var att detaljer annars kan förbises.

Ledtrådar. Med en inriktning på detaljer var det en befrielse att läsa Carlo Ginzburg. Han utreder vad han ibland kallar ledtrådsparadigmet och även om han också laborerar med andra termer skall jag hålla mig till begreppet "ledtrådar". Ginzburg skriver: "infinitesimal traces permit the comprehension of a deeper, otherwise unattainable reality" (Ginzburg 1989 s. 101). Något som för samtiden är så självklart att det sällan omtalas kan vara helt centralt.

Katalogen. Liksom en kvantifiering är katalogen en kondensering av data. Avsikten är att göra dessa överskådliga, och varje katalog har ett syfte som styr urvalet. Jag har använt kataloger för att inte det märkliga fallet skall överskugga de som är mindre iögonfallande. Jag

har också strävat efter att göra kataloger användbara för andra, vilket i viss mån har lyckats. Exempelvis den nämnda katalogen över svenska mirakel har använts av studenter som skriver uppsatser.

Källpluralismen. Det är ett framsteg att forskare vill relatera till andra källor än de som är väl bekanta för dem. Men detta kräver en metodisk ansats som jag flera gånger tagit upp (Myrdal 2007; Myrdal 2012 s. 13–19). *Pluralism förutsätter förståelse av säregenhet.* Varje material måste begripas i sin egen rätt i förhållande till frågeställningen, därefter kan man kombinera. Detta krav kan synas hårt och kanske ibland omöjligt att uppfylla helt ut. En lösning vore att specialisten öppnar sina egna källor för de forskare som har andra frågeställningar, och för den som behöver andra specialkunskaper än sina egna är det ett krav att fråga specialister. För att uttrycka det spetsigt: varje forskare måste se sin disciplin som en hjälpvetenskap. Men det kvarstår att den enskilde forskaren till viss del måste behärska källmaterial hen skall jämföra med.

De olika delarna av metodpaketet hänger samman. Katalogen är ett effektivt sätt att tränga in i källmaterialets säregenhet. Att inriktningen på detaljen och ledtrådarna hänger samman ligger i sakens natur – att se det stora i det lilla och omvänt.

NORDISKA MIRAKELBERÄTTELSE

Totalantal

Endast mirakel som inträffade efter döden har medtagits i beräkningarna. Berättelserna har ett starkt drag av autenticitet – medeltidens nedtecknare flödade inte alls ut i sådana överdrifter som annars kunde karakterisera deras berättelser. Denna realistiska tendens, som förvisso inte uteslöt överdrifter eller överhoppad information, berodde på att kulten var hårt kontrollerad då det annars skulle lett till en överetablering av kultobjekt. Det fanns också en uppfattning bland dem som skrev ned att endast väl kontrollerade mirakel kunde understödja att bön till ett visst helgon verkligen gav effekt.

Påvedömet började under högmedeltiden en allt hårdare kontroll av helgonetablering, vilket så småningom ledde till en väl utvecklad juridisk process där man använde vittnen, förhör och sändebud från påvestolen som kontroll. Från 1100- till 1300-talet skedde en gradvis förfining av processen. Detta påverkade även de insamlingar av mirakel som inte direkt var relaterade till kanonisering av helgon. För de svenska helgonen Birgitta, Nils Hermansson och Katarina finns mycket utförliga texter till många av miraklerna, med vittnen och detaljerade berättelser från flera personer.

Det ligger i sakens natur att själva miraklet ofta överdrevs så att omvändningen från olycka till lycklig utgång underströks, men det helt fantastiska eller osannolika berättades sällan. Inom mirakel-forskningen betonas att Bibelns mirakler var en förebild, men jag ser lite av det annat än helt allmänt, de bibliska miraklerna var ju väl kända (Myrdal 1994 s. 119-123). Det är en överskattning av Bibelns betydelse. Den nämns nästan aldrig i berättelserna. Man får istället tänka sig att det funnits en allmän uppfattning om det mirakulösa. Det finns också händelser som är mer anpassade för en mirakulös räddning, som en del förlamningar. För att ta ett drastiskt exempel: det finns flera hängda som klarar sig på olika sätt, men jag har aldrig sett någon berättelse om en som blivit halshuggen och fått huvudet tillbaka bland miraklen.

En helt annan, och mer litterär, genre är legendens mirakel där helgonen gör fantastiska saker, och där sagans värld ligger nära. Här finns även besök i de gudomliga eller helvetiska sfärerna (skärselden, paradiset etc.). Legend-mirakel är ett högtintressant material, med upplysningar om föreställningar och moral, inte minst de berättelser som knyts till Jungfru Maria handlar om sådana frågor. Men dessa berättelser kommer inte att behandlas utförligt i denna text.

Mirakler under helgonets livstid kan ha en legendartad karaktär, särskilt om helgonet avlidit för länge sedan (se t.ex. Bäärnhielm 1994 om Brynolf). Men även för dem som avlidit kort innan berättelsen skrevs ned, så att många fortfarande kunde berätta minnen, har händelserna en annan karaktär än de som skedde efter döden. Exempelen från Nils Hermansson i slutet av katalogen visar att dessa händelser snarast utgör en del av den övriga livshistorien – vars berättande är en viktig del av varje text om helgon. Dessa händelser handlar om få helbrägdagörelser, vilket påpekats av den europeiska mirakelforskningen (Vauchez 1997 s. 504 med Nils Hermansson som ett exempel.) Däremot finns här inte de fantastiska berättelser

som kan förekomma om helgon som dog för mycket länge sedan, där ingen levande finns att tillfråga. Nils' mirakel "in vita", från livstiden, ger därför kunskaper rörande tiden och även vissa insikter i hur mirakel tillkommer (jämför om väderleksmirakel nedan).

I de flesta fall skedde mirakel i relation till en kultplats, dit man gick för att uppleva dem, eller för att uppfylla det löfte som avgivits. Heliga Birgitta är ett undantag eftersom hon bodde så länge i Rom, vilket ger ett centrum i Vadstena och ett annat i Italien där mirakel nedtecknades (Vauchez 1997 s. 44 pekar ut Birgittas mirakelsamling som ovanlig i detta avseende). I katalogen nämns de italienska kortfattat.

För att underlätta hänvisningar har alla kultobjekt fått förkortningar. De *danska* är: Thøger (T), Knud den Helige (Kn); hertig Knud Lavard (KL); prost Kjeld i Odense (Kj); abbot Vilhelm (V); Nils kungason i Århus (Ni); Erik Ploppenning (EP). De *svenska* är: Erik (E); Birgitta (B); Nikolaus (N); Ingrid (I); Petrus (P); Brynolf (B); Katarina (K); David (D), en undergörande bild, Helga Lösen (HL), samt Henrik (H) med mirakel i det som nu är *Finland*. För *Norge* är Olav ensam (O). Nils mirakler under hans livstid, som räknas upp i slutet av katalogen, har inte betecknats med nummer och ingår inte i statistiken nedan.

Egentligen borde också de isländska miraklen ingå, men avsaknad av kunskaper i språket sätter stopp för detta. De isländska mirakelsamlingarna har presenterats av Cormack men ingår således inte i katalogen här (Cormack 1994 s. 65–68, 101, 116, 162–4).

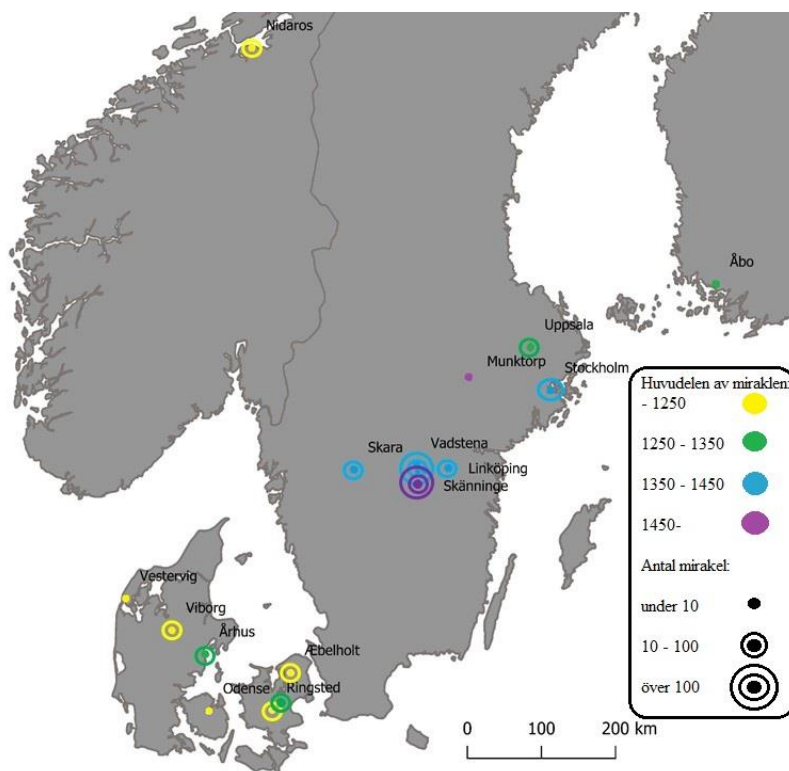
I tabell 1 har varje enskild persons berättelse har räknats för sig, däremot har flera olika händelser knutna till en person här räknats som ett fall. Identifierade dubbleringar har uteslutits. Jag har också uteslutit legendartade mirakel som att regnet upphör vid Eriks liktåg (EP 1). Som för all statistik rörande medeltiden skiljer sig siffrorna något mellan olika forskare.

Tabell 1. Totala antalet mirakler i Sverige och Danmark samt för Norge Olavs-mirakler

	1100-	1151-	1201-	1251-	1301-	1351-	1401-	1451- 1500	Summa
danska	8	83	51	74	1		2		219
norska		44						3	47
svenska				53	20	137	244	196	650
Summa	8	127	51	127	21	137	246	199	916

Källa: Katalog över nordiska mirakelberättelser i denna skrift, jämför Myrdal 1994 s. 104

Observera att de tre Olavs-miraklerna från 1400-talet också skulle kunna ses som knutna till ett kultobjekt, och de skulle då föras till danska mirakler (Skåne).

Figur 1. Karta över kultplatser i Norden med mirakelsamlingar

Källa: Katalog över nordiska mirakelberättelser i denna skrift

Helgonen fram till början av 1300-talet var män och majoriteten hörde till kungaätterna (danska 4 kungliga och 3 klerker, 1 norsk kung, Sverige-Finland 1 kung och 1 klerk). Från mitten av 1300-talet var hälften kvinnor och hälften män (6 svenska), därtill kom en undergörande bild. Att personer av kunglig börd lanserades som helgon var typiskt för norra Europa, och särskilt Skandinavien. Vauchez har i sitt klassiska arbete från 1981 argumenterat för att detta delvis var en kvarleva av den förkristna tanken på en gudakung (Vauchez 1997 s. 161-167). Att kvinnor blev betraktade som helgon under senmedeltiden var en europeisk trend (Weinstein & Bell 1982 s. 225).

Insamlandet av mirakelberättelser fick ett genombrott omkring 1000 och nådde en kulmen i Frankrike och England under 1100-talet (Sigal 1985 rörande Frankrike, Koopmans 2011 rörande England). Vauchez inriktade sig på de sjuttio helgon som påvedömet tog upp till behandling från 1100-talet till 1400-talet (hälften kanoniserades). Skandinavien och Preussen upplevde en uppgång i mirakelsamlade under 1300-talet, då mirakelkulten var i minskande i centrala områden i detta material (Vauchez 1997 s. 83, 134 och särskilt om Preussen se Hess 2008 s. 91-92). Danmark och Norge ansluter sig till den västeuropeiska huvudrörelsen, medan Sverige och Preussen således har en särskild periodicitet. Det fanns en all-europeiska rörelse, med en stor våg som kulminerade under 1100-1200-talen, och dessutom mera lokala rörelser som de nordiska eller återkomsten för mirakelsamlade under slutet av 1400-talet i England.

Studerar man enskilda helgon mer i detalj framgår att nedtecknandet följde en periodicitet som åtminstone delvis var kopplad till helgonens verkliga popularitet. Finucane visade att för många helgon började kulten intensivt nära kultplatsen för att sedan spridas längre ut och då minskade samtidigt intresse i centrum (Finucane 1995 s. 161-166). Fröjmark har visat samma mönster för Katarina under 1470-talet i Sverige: först kom personer från trakten kring Vadstena (inom en 30 km radie), därefter kom de från avlägsnare platser som Halland och Småland (Fröjmark 1992 s. 58-60). Nedtecknandet av mirakel var ett beslut av klerkerna på kultplatsen, men det påverkades också av var personer vände sig till helgonet för hjälp.

Ett lika tydligt belägg på nedtecknandet som bestämt av ett slags modevågor är den våg som kom i Sverige i början av 1400-talet. En omedelbar förklaring är att framgången med Birgitta ledde till att flera andra processer påbörjades: för Nils, Brynolf, Ingrid. Dessa var mer eller mindre framgångsrika. Försöket att lansera Petrus Olavi vid denna tid misslyckades eftersom inte tillräckligt många bad till honom, och antalet mirakel blev därför begränsat.

Emellertid är detta inte hela förklaringen, eftersom Helga Lösen, som var ett kultobjekt och inte ett helgon, också har nästan alla sina nedtecknade mirakel från denna tid. Detta var en skulptur av Jesu korsnedtagning i dominikanerklostret i Stockholm. Visserligen lovade Gregorius att nedteckna de berättelser han samlat som följd av att han räddades från pesten (HL 1), men inte desto mindre kan hans nedtecknande ses som en följd av den pågående vågen. Dessutom tillkom under denna tid några Eriks-mirakler, ytterligare Birgitta-mirakel och även i Danmark samlades några till mirakler till Erik Plovpenning. Det är uppenbart att över hela unionsriket, med en tyngdpunkt i Sverige, pågick ett intresse för och iscensättande av mirakelnedtecknande under denna period.

Viktigt för den kulturhistoriska analysen är de två huvudtyperna av mirakler: 1/ de som sker i kontakt med relikten, 2/ de som sker på avstånd genom bön. Det är självklart att endast en viss typ av sjukdomar och mycket få olyckor kan helbrägdagöras på plats, efter det att personen har uppsökt helgedomen.

De som skedde genom bön ökade i hela Europa under medeltiden med ett avgörande skifte från 1200-talet till 1300-talet (Vauchez 1997 s. 447; Krötzl 2018, för Norden se Krötzl 1994 s. 187, 244 et passim). Vänder vi oss till Norden finns samma trend, men med en geografisk skillnad där Sverige har fler avståndsmirakel. För Knud Lavard och Kjeld skedde nästan alla vid graven, för Nils var det tre fjärdedelar, för Vilhelm två tredjedelar, för Erik Plovpenning strax över hälften. Olav har två tredjedelar. I tidiga svenska samlingar är andelen som skedde vid kultplatsen bara en tiondel: Eriks mirakler från 1200-talet och Birgittas från sent 1300-tal. Mirakler från 1400-talet skedde nästan alla på avstånd, utom för Brynolf där var tredje skedde vid graven. Förutom den kronologiska aspekten finns därför också en geografisk där mirakler som skedde på avstånd tidigare blev vanliga i det glesbefolkade norra Skandinavien med långt till kultplatsen.

Emellertid fanns ett mellanting: att låta de behövande beröra en transportabel relik. För det engelska helgonet Thomas Becket bestod detta i små flaskor vilka sades innehålla vatten med blod från helgonet. Dessa bars runt och ett antal mirakel handlar om hur behållarna torkade ut, förkom eller på annat sätt tycktes gå förlorade. För Vilhelm i Danmark var det istället vatten vari en tand doppats som skickades runt, men detta skedde bara i närheten av kultplatsen och hade inte alls i samma omfattning som i England.

Män, kvinnor och barn

Att kvantifiera medeltida material, även sådant som förefaller enkelt att räkna på, leder nästan alltid till lite olika siffror mellan olika forskare eftersom det undantagslöst finns gränsfall och tveksamma fall. Det gäller också uppdelningen i män och kvinnor, vuxna och barn. För de svenska samlingarna rörande Birgitta, Nikolaus och Katarina utgör kvinnorna cirka 30–35% (Fröjmark 1992 s. 83, jämför Hess 2008 s. 150, 219). För barnen redovisade jag antalet i min tidigare skrift (Myrdal 1994 s. 54–104). Omkring en fjärdedel handlar om barn. Variation för de större samlingarna är mellan 18% (Eriks) och 32% (Brynolfs). Nedan redovisas de danska och norska baserat på katalogen. Det är nominella siffror som anges och inte procent (man brukar inte räkna procent på så låga nominella siffror). Totalt är den procentuella fördelningen i de danska miraklen: män 30%, kvinnor 36%, pojkar 12%, flickor 13%.

Tabell 2. Köns- och åldersfördelning av drabbade personer i danska mirakelberättelser jämfört med en samling rörande Olav i Norge

	man	kvinn	pojke	flicka	Summa
Thöger	2	2	0	0	4
Knud	1	1	1	1	4
Knud L	8	9	1	3	21
Kjeld	26	22	3	9	60
Wilhelm	9	17	6	2	34
Nils	12	7	4	5	28
Erik P	21	15	9	7	52
Summa	79	73	24	27	203
Olav	25	6	8	2	41

Källa: Katalog över de nordiska mirakelsamlingarna

I denna sammanställning har de tre Olavsmiraklerna från 1400-talet inte medtagits

I de europeiska samlingar är 40% för kvinnor är vanlig andel (Finucane 1995 s. 143; Sigal 1985 s. 300–301. Lett 1997 s. 40). Enskilda kultobjekt kunde ha många mirakel om kvinnor (Finucane 1995 s. 142 norra England omkring 1200, Hess 2008 s. 276 norra Tyskland omkr. 1400). De danska ansluter således till en mera könsjämlig fördelning medan de svenska till en normalfördelning i Europa.

För övrigt är det svenska materialet rörande kön och ålder, med hundratals vittnen som beskriver sin ålder, så rikt att det vore värt en särskild analys. I studien från 1994 utnyttjade jag skillnaden i ålder mellan mödrar och deras barn för att visa att kvinnors barnafödande skedde senare efter den stora nedgången i befolkningen (Myrdal 1994 s. 23-24). Katajala-Peltomaa inriktar sig på vittnen i sin studie, och beräknar fördelningen mellan män och kvinnor för ett engelskt (ca 29% kvinnor) och ett italienskt (ca 47% kvinnor) helgon men har inte tagit upp åldersfördelningen (Katajala-Peltomaa 2009 s. 29-30). Här finns material till ett avhandlingsarbete baserat på de senmedeltida svenska samlingarna (givetvis då jämfört med andra material om ålder som osteologiska studier).

Fördelningen mellan pojkar och flickor är jämn i de danska mirakelsamlingarna, och det gäller för sjukdomarna i Sverige: 51 pojkar och 51 flickor. Olyckor handlar oftare om pojkar (47 pojkar och 20 flickor). Mirakelsamlingar med hundratals barn från Italien, Frankrike, England, Tyskland och Polen visar att pojkar generellt utgjorde två tredjedelar från 1100-talets slut till 1400-talet (Finucane 1997 s. 52, 97, 141; Lett 1997 s. 361). Jenni Kuuliala som studerat ett antal mirakelberättelser från södra Europa har en jämnare fördelning med 42% för mirakler om flickor (Kuuliala 2016 s. 17). Den jämna fördelningen i Norden skiljer sig således från många europeiska samlingar men är inte unik.

Variationen mellan olika samlingar medför att man bör uttala sig med viss försiktighet, men det tycks finnas en tendens att kvinnor och flickor utgör en större andel i Norden. För att föra tolkningen vidare måste detta faktum kombineras med andra källmaterial.

För de svenska miraklerna med deras utförliga beskrivningar kan man studera fördelning på olika samhällsskikt, även om det bestämningarna av vilket socialskikt personen tillhör ibland kan vara svår att avgöra (Myrdal 1994 s. 107). *Bondebefolkningen* utgör mellan 60-74%, *adel* mellan cirka 6-12%, män och kvinnor knutna till *religiösa institutioner* inklusive präster är i de yngre samlingarna 3-8%, men i Eriks samling 22%. *Stadsbefolkning* är mellan cirka 15-19%. För de danska miraklerna är uppgifterna mera knapphändiga och en uppdelning i olika sociala kategorier skulle kräva en längre utredning, men man kan exempelvis konstatera att adeln utgjorde en stor andel av Erik Plovpennings mirakel (9 av 51, dvs. 18%). Sannolikt kan adeln vara underskattad, eftersom en del adelsmän endast framträder med namn utan titel – men för att lösa detta skulle det krävas en prosopografisk studie namn för namn.

Olyckor och sjukdomar

En tabell över sjukdomar och olyckor i de svenska miraklerna har presenterats tidigare (Myrdal 1994 s. 116, med angivande av siffror för varje kultobjekt). Fördelningen på olika kategorier var: förlamningar 8%, sinnessjuka 10%, blinda och döva 14%, förlossningar 3%, övriga sjukdomar 32%, skador och olyckor 17% samt annat än sjukdomar och personskador 16%. Nedan presenteras en tabell över de danska och norska.

Tabell 3. Fördelning av sjukdomar och olyckor i danska mirakelberättelser jämfört med en samling rörande Olav i Norge

	blind	dövstum	lam	spetälsk	övr sju	sinnesjuk	olycka etc	Summa
Thöger	2	0	0	0	0	0	3	5
Knud	0	0	2	0	0	1	2	5
Knud L	2	2	4	1	7	0	5	21
Kjeld	35	4	8	7	3	6	4	67
Wilhelm	6	3	8	3	5	5	4	34
Nils	8	3	12	1	1	0	11	36
Erik P	14	4	10	1	8	2	14	53
Summa	67	16	44	13	24	14	43	221
Olav	8	7	8	0	2	0	20	45

Källa: Katalog över nordiska mirakelberättelser i denna skrift

Anmärkning: En person kan ha flera sjukdomar och några personer kan ha upplevt samma mirakel.

För de danska miraklerna tilltar olyckorna i betydelse över tid (helgonen i botten på tabellen är senare än de översta), vilket är väntat eftersom avståndsmiraklerna ökar. Olyckorna når då ungefär samma nivå som de svenska.

Många människor samlades vid kultplatsen under stora högtider. Människor kunde ligga länge som hjälpsökande intill graven och återvända. Ofta ropade de högt och gjorde kraftiga kroppsrörelser (Krötzl 1994 s. 216–218). Ett exempel på hur det kunde gå till, det kaos som rådde ges i berättelsen om Olava från Köpenhamn. Olava anges i ett Vilhelms-mirakel som blind och i ett annat som lam (V B1 och C4). Jag har antagit att det är samma person, och det är berättelsen om hur hon befrias från att vara lam som beskrivs. Hon kunde inte komma in till graven på grund av trängsel. Hon kröp fram till en dörr där en man förbarmade sig över henne och bar in henne till platsen där alla de sjuka låg och kastade sig hit och dit. Det bekymrade henne att hon inte hade fotsid klädsel, utan bara den korta i vilken hon kröp. Hon ville inte rulla runt på golvet så att hennes blygd, det vill säga könsorgan ("turpitud"), skulle avtäckas. Lyckligtvis blev hon långsamt frisk under natten.

En detaljerad analys av sjukdomarna skulle kräva en egen analys, helst tillsammans med en historiskt intresserad läkare. En vanlig tolkning är att många sjukdomar var psykosomatiska, och det gällde inte minst kvinnornas sjukdomar (Finucane 1995 s. 79-80, 148, Sigal 1985 s. 231-4, se även Fröjmark 1992 s. 83). Här finns paralleller till fattiga länder idag där kvinnor kan uttrycka sin depression, ja kanske till och med sitt motstånd genom att bli förlamade.

Ett ambitiöst försök att diskutera olika termer för sjukdomar har gjorts av Jenni Kuuliala (2016 s. 19, 32-63). Att den medeltida terminologin, spridd över tid och rum, varierar och dessutom är vag är självklart, men man skulle troligen kunna komma längre i analysen genom att diskutera dessa fall och hur de beskrivs med hjälp av medicinsk sakkunskap. Att arbeta med naturvetare är en metod som med framgång har använts av mig och mina medarbetare inom agrarhistoria. Vi hade fördelen av finnas inom Sveriges Lantbruksuniversitet, där vi kan fråga och diskutera med experter på plöjning och jordarter, sjukdomar för husdjur, etc. I forskningen om mirakel har medicinsk kunskap inte spelat någon stor roll (Hess 2008 s. 63-64 om medicinhistoriska ansatser). Här finns en stor potential för källpluralistiska studier. Frågan måste gälla hela det sjukdomspanorama som präglade medeltiden, givetvis med hänsyn till källkritiska aspekter rörande vilka sjukdomar som var ”mirakellämpliga”.

Här skall bara ett exempel ges där vissa slutsatser kan dras redan nu: spetälskan. Tolv av de danska och två av de svenska handlar om denna sjukdom. Eftersom de svenska är tre gånger så många som de danska visar det att sjukdomen minskade i betydelse under senmedeltiden. Detsamma kan konstateras för de europeiska mirakelsamlingarna, även om detta sällan diskuteras (Kuuliala 2016 s. 5 menar att spetälska sällan förekom i mirakelsamlingar). I Thomas Becketts samling från 1100-talets slut finns 42 fall av spetälska (Thomas Becket, W 2:52-63b, 4:18-25, 6:8, 6:17-20, 6:55-57, 6:83-85, 6:164, B 1:17, 4:3-4, 4:27-28, 4:72-76). I Henry VI:s samling finns bara ett tveksamt fall (Henry 154).

Det skedde alltså en dramatisk nedgång. För Norden är det en nedgång från cirka sex procent till en tredjedels procent från högmedeltid till senmedeltid, och för de engelska samlingarna en nedgång från cirka sex procent på 1100-talet till mellan noll och en halv procent i slutet av 1400-talet. Här skall betonas att det nordiska materialet sträcker sig över lång tid under de

jämförda perioderna och med olika geografiskt fokus, medan de engelska är koncentrerade i tid och de flesta fallen kommer från södra England i de båda de jämförda materialen.

Från andra källor vet vi att detta var vad som skedde, spetälskan blev ovanligare i större delen av Europa från senmedeltiden (i vissa delar som Norge levde den kvar). Ett belägg är att hospitalens verksamhet lades om. Även undersökningar av skelett tyder på denna förändring (historiska källor se exempelvis Madsen & Robinson 1999 s. 211 där mirakel dock inte nämns, om osteologi se Boldsen et al 2013 för en sammanfattning, Bjørn Poulsen uppmärksammade mig på denna artikel). Ett motsvarande tydligt exempel är pesten, som endast finns i senmedeltida mirakel. Detta visar på potentialen i en medicinskt-historisk undersökning av miraklen.

Jag skall därefter övergå till vissa teman där jag försöker utvinna kunskaper om medeltidens vardagsliv, med miraklerna som huvudkälla.

TEMAN FÖR KULTURHISTORISK FORSKNING

Kvinnors liv

När jag skrev om kulturhistoria i de svenska berättelserna stod kvinnornas historia i centrum och jag skall inte i detalj upprepa det jag skrev då. Därför behandlas de danska och norska miraklerna utförligare.

Svåra förlossningar var en vanlig orsak till att personer bad om hjälp från helgonen i Sverige, men de förutsätter mirakel på avstånd från kultplatsen. Bland de danska miraklerna handlar bara ett om födslovåndor och ett om ett dödfött barn (V A6, EP 14), jämfört med 20 fall av svår förlossning bland de svenska (Myrdal 1994 s. 16, och ytterligare ett bland de nytillkomna i katalogen). Att ligga ihjäl små barn förekom bland de trångbodda och arbetströtta, det nämns i de svenska. Bland de danska finns en amma som oroade sig för att bli dömd då pojken var son till mäktig man (N B7).

Bland de svenska miraklerna finns en märklig historia om en kvinna som flydde från sitt bröllop och sedan var vansinnig. Det var faktiskt inte det enda fallet vilket visar att giftermålet för en kvinna kunde vara något som upplevdes som farofyllt, ja motbjudande. En orsak var just graviditeten som livshotande. Det finns ett fall bland de norska, en kvinna drabbades av ”fang” på bröllopsnatten (O 14). Även förlossningsdepression förekommer (t.ex. V B15).

Kvinnors och mäns arbete

I de nordiska mirakelsamlingarna är arbetsolyckor ganska vanliga, och nästan alla drabbade var män (Myrdal 1994 s. 42–43). Män högg sig, en man skadades vid byggnadsarbete, en gruvarbetare störtade ned i gruvan, män riskerade drunkna när de hämtade vatten. Den enda kvinnan som förolyckades vid arbete skulle hämta vatten. Ytterligare en kvinna råkade illa ut när hon arbetade på söndagar (E 32), men dels framgår inte vad hon gjorde och dels kan detta moraliska straff knappast betraktas som arbetsolycka i egentlig mening.

Ölutsänkning tillhörde kvinnornas sfär, och ett par berättelser nämner i förbigående detta. En handlar om en kvinna som skänkte ut öl och blev misshandlad av en berusad gäst, ett annat om en kvinna och hennes blinda dotter som hade ett gästgiveri där stora grupper kunde övernatta (om det första fallet Myrdal 1994 s 82 om N 30, och för det andra fallet EP 29).

Mäns arbete förekommer bara enstaka gånger i de danska miraklerna. Ett fall handlar om hur en man räddades från att vara lam och nästan sinnessjuk, men sedan när han blev friskare gick han ut i skogen för att hugga ved, han fick en ek över sig och dog (V B10). En intressant sidoupplösning ges om en skomakare som botades från inflammation. Han var född i Lund i Skåne, men hade sedan tagit tjänst hos en mästare i Ystad (Ep 22). Det är en hantverkarens utbildning, gesälltiden, som beskrivs.

Bland de engelska miraklen finns ungefär samma arbetsmirakel: män högg sig när de arbetade med yxor, någon som stod bredvid kunde få ett träd över sig när det fälldes. En ganska vanlig olycka, som inte förekom i Norden, var att de fick rasmassor över sig när de arbetade med grävningensarbeten (Thomas Becket W 3;1b, 6:48 (pojke), B 6:1, Henry 29 (flicka), 164).

Bland de danska berättelserna finns ett viktigt belägg rörande kvinnors arbete från Kjelds samling (Kj 49, Damsholt 1985 s. 227 anger detta, men som ett exempel på att kvinnors lagöverträdelser var mildare än männens). En kvinna i Ribe vävde under Sant Kjelds högtid och yttrade sig nedsättande om helgonet när några köpmän från Viborg anmärkte på att hon arbetade. Det har antagits att männen under medeltiden övertog vävandet när detta skedde i städerna. Ingvild Øye och jag har visat att detta är en underskattning av kvinnornas roll (Myrdal & Øye under utgivning). Vår tolkning får understöd av denna hårt arbetande kvinna som dessutom inte arbetade i hemmet – annars skulle hon knappast ha mött köpmännen.

Det skall också nämnas att bland de händelser som berättas från Nils Hermanssons livstid, sist i katalogen, finns ett viktigt belägg på vävning. Det handlar om det enorma arbete som lades ned på att väva täcken som kunde användas till segel, hur mycket de var värda och om en brutal adelsman som stal sådana täcken från en kvinna (men där miraklet handlar om att han blev rädd för hennes ilska).

Ett annat intressant fall bland de danska miraklen handlar om kvinnor och trädgård/have (V A5). Estrid i Mellöse, nordöstra Själland, hade stor lust att äta rotfrukt och gick till sin trädgård eller kryddgård ("habens nimium appetitum edendi radices holerum ingressa est hortum suum"), för att gräva upp en sådan. Sedan blev hon galen och hotade ta livet av sig och sina barn. Jag har konsulterat trädgårdshistoriker och biologer vilka givit en möjlig förklaring. Palsternacka kan under våren förväxlas med kvarliggande rot efter bolmört (som odlades i kryddgårdar), och bolmörtsrot kan ge symptom liknande de som här beskrivs (jag tackar Jens Heimdal och Matti Leino för synpunkter). Kvinnan kan således under vårens bristtid ha grävt efter vad som fanns och tagit miste. Det är i så fall hunger som här skildras (Damsholt 1985 s. 182-183 tar upp detta men betonar endast kvinnans självständighet).

En tragisk berättelse handlar om att en kvinnas enda ko dör, och då kunde hon inte ge mat till sina barn (Ni A4). I sin enkelhet visar denna hur de fattigaste överlevde, och bräckligheten i deras tillvaro. Bland de engelska finns ett motsvarande fall från 1100-talet där en fattig man förlorar sin enda ko (Thomas Becket W 6:157).

Barnen

Barn var tidigt i fokus för mirakel-forskningen och man pekade på att föräldrar både älskade sina barn och lämnade dem utan uppsikt, Christian Krötzl skrev en uppmärksammat text om detta redan 1989. År 2016 publicerade Jenni Kuuliala en större studie om barn som råkat ut för handikappande sjukdomar och hur det påverkade dem och deras omgivning, hon använde då främst sydeuropeiska samlingar. Det finns också flera andra som skrivit om barnen, som Ronald Finucane och Didier Lett vilka gav ut var sin bok med detta tema år 1997. I min text från 1994 var barn ett huvudtema, och jag ville komma djupare än det enkla konstaterandet att föräldrar älskade sina barn. Min fråga var öppen: Hur levde barnen under medeltiden? Under första levnadsåret dominerade sjukdomar bland mirakel, men sedan kommer den tid då barnet upptäcker världen i tre och fyraårsåldern, med en klar uppgång för olyckor. Det var också tydligt att pojkar lekte farligare än flickor.

Drunkning tillhörde de vanligaste barnolyckorna i hela det medeltida Europa (Finucane 1995 s. 109; Sigal 1985 s. 253, i Sverige finns 13 fall, Myrdal 1994 s. 49). Det var mest pojkar som råkade illa ut. Jag skall ge några danska exempel. En fyraåring drunknade i en å när han lekte med andra pojkar, och de andra sprang för att berätta för hans mamma, som var änka (V C7). En pojke föll ned i en brunn och låg där länge, ”en hel dag” (EP 17). En adlig pojke lekte vid en kvarnränna (EP 48). Bland Olavs mirakler finns en historia som väl illustrerar varför just pojkar råkade illa ut (O 29). Två pojkar hade hittat en båt vid stranden och, säkert utan lov, gick de i båten och stötte ut. Älven tog tag i båten och förde pojkarna mot ett vattenfall. Älven smalnade av och precis vid stupet, Norge har höga vattenfall, fanns en sten som pojkarna hoppade över till medan båten föll utför stupet. Fadern och grannarna letade vid älvstranden dit han hade låtit dem gå och leka. De vuxna kastade ett rep till stenen och räddade pojkarna.

Brännskador var också en vanlig barnolycka. Det finns flera svenska och ett norskt fall. Från Danmark har vi ett fall som också beskriver botemedel. En pojke brände högerhanden och den brända handen packades in i fekalier och aska i en skinnsko (”*apposuit feces cineribus mixtas in calceo*”), alltså i ett värmande omslag (Ni A8).

En intressant detalj handlar om mindre barn som svalde nålar. Det ligger i sakens natur att sådana nålar måste ha varit små. Ett Birgittamirakel handlar om en ett år gammal flicka som svalde en stor nål ("acum magnum"), som kallas "streknål". Flickan fick magsmärtor och efter fyra dagar utspydde hon nålen (J 4). Strik är beteckningen på det tyg som lindades runt huvud och hals på en kvinna (haklin är en beteckning som är mera sällsynt). I Birgittas klosterregler finns en beskrivning av hur detta skulle bäras: det skulle omringa kinder och nacke och fästas med en nål i nacken (Andersson 2006 s. 102-103 redovisar beläggen, Eva Andersson har också hjälpt mig med tolkningen. För en diskussion av ordet "streknål", som dock inte kommer till denna slutsats, se Fröjmark 2013 s. 101-102). Det finns ytterligare ett mirakel där en flicka, tre år, svalde en nål, sådan som kvinnor fäster huvudbonaden med (N A71). Dessa nålar har varit små och de trillade lätt ur vilket gjorde att de kunde komma i händerna på mindre barn vilka stoppade saker i munnen. Ytterligare ett nordiskt mirakel handlar om en pojke som stoppar en nål i munnen, men här ges inga detaljer (D 6). Även utanför Norden förekom att barn svalde nålar som användes för att fästa upp kläder (t.ex Koopmans 2011 s. 10).

En olycka som är specifikt för mellersta och norra Skandinavien var att barn gick vilse i de stora skogarna. Från Sverige finns sju eller åtta fall och från Norge ett fall. I Danmark förekom inte denna barnolycka (Krötzl 1989 s. 32; Myrdal 1994 s. 65-67). Danmark var inte täckt av ödemark och stora skogar, och anslöt naturgeografiskt till det stora europeiska slättlandet där denna olycka inte heller förekommer bland berättelser om barn.

Barn i arbete

Att barn råkade illa ut i arbetsolyckor förekommer i ett tiotal fall i de svenska miraklerna. Vi får kunskap om att flickor deltog i hushållsarbete redan vid fyra till fem års ålder. Pojkarna sattes i tyngre och farligare arbeten från tio till tolvårsåldern, och det var arbeten som de ännu inte bemästrade som ledde till olyckor. Vinterfiske på isen var ett sådant arbete, där vuxna inte på samma sätt råkade illa ut som ovana pojkar. Danska samlingar innehåller två mirakler om pojkar i arbete, båda viktiga indicier på allmänna företeelser.

En handlar om en olycka i en kvarn och har teknikhistoriskt intresse (V C6). Pojken var son till en man som brukade en gård under Esrums kloster. Där fanns en hästkvarn, som familjen skötte. Tidigt på morgonen var alla andra var upptagna med att räfsa hö och den åttaårige pojken skötte kvarnen. En hästkvarn består av en påle som vrider kvarnstenarna genom utväxling med kugghjul. Om man inte har utväxling roterar inte stenarna tillräckligt fort. Pojken gick in för att driva hästarna, och föll så att han klämdes mellan en axel (troligen utväxlingsaxeln mellan kugghjul och kvarnstenarna) och kvarnmaskineriet ("cecidit inter quendam columpnam et ipsam rotam molendini"). Normalt har hästkvarnar kvarnstenarna i en övervåning (Langdon 2004 s. 127). Här måste maskineriet ha legat under gången där hästarna gick runt, eftersom pojken föll ned i det. Han låg sedan fastklämd hela morgonen innan folket kom hem och även om han senare blev bättre tog de ut benbitar ur ryggen och han förblev säkert rörelsehindrad. Förutom de tekniska detaljerna säger denna berättelse också något om sociala villkor för landbon som skötte kvarnen, den måste vara igång även under den brådaste höskörden, och då fick den nästan minderårige sonen sköta kvarnen.

Ytterligare en arbetande pojke nämns (V B6). Han var tolv år. Fadern hade utsett honom till herde för familjens boskap ("Hunc pater deputauerat custodem pecorum suorum"). Han hade som herdar brukar ("ut mos est pastoribus") gått till en kulle och lagt sig ("iacens in quodam monticulo"). Det är en riktig observation, herdar placerar sig högt för att ha översikt. Där somnade han, vilket är helt förbjudet för en herde, och orden om vad herdar brukar göra kan inte ha syftat på att han somnade. När pojken vaknade var han dövstum, kanske av skräck för det straff som väntade en försumlig herdepojke. Barnet som vaktar djur är arketyiskt, och nästan dolt i källorna. Bland de svenska miraklerna finns en flicka som vaktar gäss.

I de engelska miraklerna rörande Thomas Becket finns flera herdepojkar, som drunknar varma dagar eller som råkar illa ut då de leker med herdestavarna (Thomas Becket W 2:71, 4:43, 6:12). En av dessa herdepojkar var så fattig att han inte vågade berätta om sitt tillfrisknande eftersom han inte kunde ge en gåva, men munkarna hörde genom omvägar talas om miraklet (Koopmans 2011 s. 167). Barn som passar husdjur nämns också i andra mirakler (Kuuliala 2016 s. 64, 182 om svinaherdar).

De nordiska miraklerna visar att flickor deltog i hushållsarbete tidigt, och exempelvis blev brända vid spisen . De engelska miraklerna bidrar här med en intressant aspekt, och det är att flickor fick delta i mejeriarbete, med att hämta mjölk som bevarats kallt i vatten eller sköta de dyrbara ostarna (Thomas becket W 3:5, 6:136; B 3:51).

Husdjur

Boskapsskötseln och husdjuren hör till arbetet, men detta har jag beskrivit i en bok om medeltidens boskapsskötsel med en katalog över alla nordiska mirakel om husdjur och husdjursskötsel (Myrdal 2012 s. 275-277, där använde jag beteckningar för de danska som har förändrats något i föreliggande katalog). Jag skall därför vara kortfattad.

Två danska mirakler handlar om kreaturssjukdomar, en pest bland får och en pest bland kreatur (N 15, KL 22). Bland norska finns en berättelse om ofruktsamma kor och bland de svenska finns tre om sjuka kreatur och åtta om hästar som blir sjuka eller skadade. Ett danskt mirakel handlar om en landbo som stjal en häst från en annan, ett svårt brott men han kom undan med böter (Kn 3).

Ett husdjur som jag inte alls tog upp är fåglar som användes för jakt. Johan Bernström har ägnat tre artiklar åt detta i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, och dessa är som alla hans texter fyllda med belägg och väl genomarbetade. Han anför dock inte de tre beläggen i danska mirakel på jaktfåglar. Man hade i Norden ett samlingsbegrepp för dagaktiva rovfåglar, förutom de största, och på latin användes ”accipiter” som således omfattade både falkar och hökar. Bernström menar att i Norden var det endast det absoluta toppskiktet, kring kungen, som jagade med fåglar som slog bytet (andra typer av jakt där fåglarna gick på ögonen fanns sedan gammalt). Däremot hade Norden en omfattande export av dessa fåglar, inte minst till England (Bernströms artiklar har samlats i en utgåva från 2008, där ämnet behandlas under uppslagsorden falk, hök och jaktfåglar, s. 87-95, 155-160, 171-174).

De tre danska miraklerna använder ”accipiter” som beteckning, och vi kan således inte veta om det är falkar eller hökar som avses (V B16, Ni A5, EP 12). Dessa tre berättelser bekräftar Johan Bernströms framställning.

En man seglade till den stora marknaden i Skåne då jaktfågeln som han höll på handen (”ancipiter quem in manu tenebat”) flög iväg. Att fågeln sitter på handen är typiskt, så tränades dessa djur, och att den kom tillbaka efter en dag ingår också i att dessa djur tränades att komma till den som födde dem. Mannen hade då kommit till den stora marknaden och troligen skulle jaktfågeln säljas där som en dyrbarhet.

En berättelse handlar om kungen Valdemar som red ut på jakt, då han plötsligt fann jaktfågeln död på sin hand. En annan berättelse beskriver hur en jaktfågel ägdes av Svantepolk Knutsson, son till en oäkta son till den nyss nämnde kung Valdemar. Svantepolk skänkte fågeln till den danske adelsmannen Tord, som uppenbarligen misskötte djuret eftersom den blev dödssjuk av kyla, och därefter skänktes fågeln av honom vidare till en annan dansk adelsman. Det är en gåvoekonomi som beskrivs. Det är också intressant att Svantepolks hustru, vilket Bernström påpekar, avbildade sig själv med en jaktfågel i sitt sigill.

I England var detta en ganska vanlig jaktmetod. Bland Thomas Becketts mirakler från 1170-talet finns nio berättelser om ”accipiter”, dvs hök eller falk, respektive om ”nisus”; vilket betyder sparvhök. De var sjuka eller flög iväg, en man fick en jaktfågel. En av berättelserna handlar om en falk från Norge (Thomas Becket W 5:19-22, 6:66 (Norge), 6:109-110, 6:147, B 3:56).

Från den senmedeltida samlingen i England och från de senmedeltida i Norden finns inga belägg på jaktfåglar. Om detta tyder på att denna typ av jakt minskade i betydelse kan bara utrönas genom en kombination av olika källmaterial.

Moral och erotik

Det är främst kvinnor som berättar om förbjuden längtan, och i de nordiska samlingarna sker det i mirakelsamlingarna för kvinnliga helgon: Birgittas och Katarinas. En nunna hade erotiska fantasier, en kvinna med en sjuk man lockades att vara otrogen, och en kvinna gjorde en kärleksdryck åt en man hon var betagen i. Under sin livstid, i Italien, gav Birgittas råd åt en änka och en skild kvinna som båda frestades av otillåten sexualitet. Även Katarina gav råd åt en ung änka som hade erotiska fantasier om nätterna (Losman 1989, Myrdal 1994 s. 33-37, Hess 2008 s. 236). Dessa berättelser ger uttryck för en förlåtande inställning även om målet var att dessa känslor skall tryckas ned.

För männen finns inga direkt motsvarande berättelser i det nordiska materialet. En av de svenska berättelserna handlar om en man som fått en könssjukdom och ville bli av med den (Myrdal 1994 s. 38-39). I ett Olavs-mirakel, som censurerades i den norska översättningen från 1930 (O 30, jämför Skard 1930 s. 57) hade en dansk präst i Trondheim sex med olika kvinnor, och gjorde dem även med barn men drabbades av en könssjukdom. Han ångrade sig, men, som det förnöjt konstaterades i berättelsen, förmågan att synda var borta ("facultas recessit peccandi").

Motsvarande berättelser förekommer i de europeiska mirakelberättelserna. I Thomas Becket's samlingar berättas om en kvinna som greps av lust till en vacker riddersman, men lyckades kämpa ned detta begär (Koopmans 2011 s. 118, 260, Thomas Becket W 3:9). I denna samling förekommer ytterligare ett fall där en kvinna nedkämpar sina oanständiga drömmar, och nedskrivaren reflekterar över kvinnors kyskhet och okyskhet i ett längre avsnitt. Det förefaller som om detta vore berättelser från bikten (Thomas Becket W 4:1-2, jämför W 2:38 som verkar vara en kvinnas bikt).

I ett italienskt mirakel från 1300-talet berättas om en man som övergav sin hustru för en annan kvinna, och miraklet var att han återvände, men här var det hans mor som bad om ett mirakel. Goodich anför också fler liknande fall, men påpekar att det alltid var modern eller hustrun som bad om gudomligt ingripande (Goodich 1995 s. 65-66).

Att det betraktades som synd att präster hade konkubiner framgår enstaka gånger i de nordiska miraklen (t.ex. V 13), och motsvarande berättelser om synd, straff och förlåtelse finns i Thomas Becketts mirakel.

Det finns också ett exempel på hederskultur. I Olavs mirakelsamling berättas om en präst från England umgicks med en högättad ung kvinna, men det uppstod rykten och hennes två bröder ingrep. De skar av honom tungan och skadade ögonen (O 9). Våld i samband med erotik var naturligtvis vanligt, det nämns ofta i domstolsmaterialet, och även bland mirakelsamlingar utanför Norden.

Prostituerade nämns nedsättande i ett danskt mirakel (KL 10). Två prostituerade ville på 1130-talet offra vad de förtjänat men drevs tillbaka på ett fruktansvärt sätt ("terribiliter sunt repulse"). På vilket sätt detta avvisande skedde är oklart, kanske var det folkhopen. Märkligt nog betraktades det som ett mirakel att de blev hindrade. Hans Olrik menar att berättelsen är tidstypisk. Ärkebiskopen Anders Sunesen skrev i sin Hexaëmeron omkring år 1200 att en horas smutsiga silver måste med avsky förkastas (Olrik 1893–1894 s. 358). Det skall dock sägas att Sunesen hade en något mer nyanserad syn, prostituerade kunde istället ge till fattiga (Sunesen 1985 s. 115–116).

Som jämförelse kan nämnas att en tysk mirakelberättelse från 1400-talet om en prostituerad handlar om hur hon bad om hjälp att få ett bättre liv och blev bönhörd, hon gifte sig sedan men utan att berätta om sitt tidigare liv (Goodich 1995 s. 66–71). Här har miraklet således en helt motsatt tendens mot det danska från högmedeltiden.

Forskning om medeltidens erotik är en genre i sig som jag här inte skall gå vidare in på. Jag nöjer mig med att konstatera att miraklerna ger oss viktiga belägg på det som ofta är helt fördolt – utom i rättsfall där tankar och önskningar omsatt till handling lett katastrof.

Ett viktigt material som ligger nära det källmaterial som här behandlas är de Maria-mirakler som skapades under 1100-talet men fick en vidare spridning under senmedeltid. De har en häpnadsväckande förlåtande ton. En prostituerad undgår helvetet då hon har bett till Maria, en abbedissa blir med barn men undkommer också genom Marias ingripande, unga män och

kvinnor som haft otillåtna förhållanden förlåts och så vidare. Även rövare kan förlåtas. Kring dessa berättelser finns en rik litteratur (se t.ex. artiklar i *Gautier* 2006).

Hård botgöring

Botgöring var en del av den kristna tron, där den som begått svåra synder kunde straffa sig själva och därigenom erhålla nåd. Botgöringsmirakel är en särskild kategori, där den som begått ett svårt brott kunde åläggas (eller eventuellt ålade sig själv) pilgrimsfärder (litteraturen är ganska omfattande, se t.ex. Krötzl 1994 s. 119, 131, 137-139; Liebgott 2003 s. 8-10). Den mest brutala formen av botgöring var att bära en järnlänk, ofta runt armen. Detta förekommer fortfarande och kallas cilice, vilket man lätt kan försäkra sig om exempelvis i Wikipedia: cilice.

Jarl Gallén skrev i Kulturhistoriskt lexikon, att extrema former av bot var främmande för Norden och spekulerade om att ”det dagliga livets hårda villkor inte inbjudit till något sådant” (Gallén 1957 sp. 176). Detta är knappast korrekt. I de danska mirakelsamlingarna och den norska finns flera fall, däremot inte i de senmedeltida svenska. I Kjelds samling från slutet av 1100-talet finns två fall (Kj 19a, 21). Det ena handlar om en fademördare från Skottland, det andra om en svensk som mördat sin bror och som befriades från först två järnband vid andra kultplatser och från det tredje i Viborg. I Erik Plovpenningss samling är det en norsk man som hade dräpt sin far (EP 28). I Olavs samling finns tre fall (O 25, O 31, O 50). Den första historien handlar om två franska bröder som drevs från sitt farsarv och då brände inne sin mor, en styvfar samt en yngre bror. Den ena av bröderna blev fri från sitt järnband i Jerusalem, den andre i Trondheim. Ett fall handlar om två bröder från Spanien som slagit ihjäl sin styvfar och sin mor, och bränt inne en man i ett kloster och fem munkar med honom. Den sista berättelsen handlar om en man från England som dräpte sin bror och mor i en arvstvist. Han var smidd med två järnband och bar svärdet som han mördat med om halsen, allt föll av i Trondheim. Exakt hur dessa befrielser från olika järnband gick till kan man endast spekulera kring. Kanske hade de botgörande rätten att fila på järnet? Dessa fall visar också att kultplatsers rykten var vitt spridda.

Krötzl har noterat dessa fall och menar att vi inte vet om de var vanliga, och påpekar att de inte finns i sena samlingar (Krötzl 1994 s. 171-172). Men deras antal är påfallande stort, de är olikartade och skillnaden mellan de tidiga och de sena är snarare talande än undergrävande för en tolkning om att detta verkligen förekommit.

Andra möjliga teman

I presentationen av ramverket och de följande exemplen framstår hur viktigt det är att känna materialets säregenhet för att kunna foga in beläggen i en källpluralistisk tolkning. Den som inte tar hänsyn till att avståndmirakel ökar i betydelse skulle kunna feltolka den ökning av berättelser om födslovändor som följer under senmedeltiden. Det är också uppenbart att vissa helgon drar till sig berättelser, till exempel kvinnors berättelser om sin förbjudna längtan, där de vänder sig till kvinnliga helgon. Förutom de möjliga undersökningar som redan nämnts kan ytterligare ett fåtal nämnas helt kort, och läsare av katalogen kommer att se fler.

+ *Våld* är ett tema som redan behandlats av Goodich (1995), men här finns mer att göra med hjälp av mirakelberättelserna från Norden. Kringen slår igenom och vi får skildringar av krigets brutalitet som har förbisetts av den politiska historieskrivningen. Till exempel har Katarinas mirakler från 1470-talet ett antal skildringar från det pågående inbördeskriget. Slagsmål finns och även kvinnomisshandel (föraktat av grannarna se Myrdal 1994 s. 29-30). Bestraffningarna och särskilt de som överlever hängning är ett inte ovanligt tema i de europeiska berättelserna (Bartlett 2004). Bland de norska finns en avslöjande berättelse om hur detta kan ha gått till. I detta fall har en bonde blivit dömd men hans familj ser till att arrangera en bräda vid galgen, och miraklet är att mannen lyckas stå på brädan länge med snaran om halsen innan släktingar vågar sig fram för att skära ned honom (O 11). Sannolikt drar vissa helgon till sig mer våld och i Norden gäller det särskilt Olav, vilket också påverkar fördelningen mellan män och kvinnor.

+ *Livets njutningar* är ett annat tema. I min tidigare skrift hade jag ett kapitel om glada danser och berusade män, och om äkta par som gick på fest och lämnade sina barn hemma (Myrdal 1994 s. 75-85). Sådana berättelser finns bland de danska och norska, liksom i de europeiska

(t.ex. Finucane 1997 s. 118 om ungdomars långdans). Ett par av de danska miraklerna handlar om badande, ett av dem om bastu med efterföljande dopp i det kalla vattnet (Ni B8, EP 13, om det sistnämnda rörande bastubadet se Poulsen 2016b s. 243).

+ *Väder* är ett annat intressant tema (böner om god väderlek ingår i vad Sigal 1985 s. 118 kallade kollektivmirakel, dit räknade han också husdjurpest). Bland Nils Hermanssons mirakel under livstiden finns några insiktsfulla kommentarer som fälldes i samtiden. Om man bad ofta om god väderlek blev man ibland bönhörd. Det vill säga ju oftare man ber om något desto större chans är det att en mirakulös tillfällighet inträffar. Inte desto mindre kan får vi upplysningar om vädret. Ett exempel är de isländska, som tyvärr inte är med i katalogen på grund av språkbarriären, Här är bön om en mildare vinter ett vanligt mirakel (Cormack 1994 s. 65-68), något som i stort sett saknas längre söderut.

Till dessa exempel kan man foga sådana där ett eller kanske två fall ger en blyxtbelysning, men då måste fogas till andra källor för att kunna bedömas. Som exempel kan anföras de få men mycket spännande exemplen på folketro (jag bortser från de ganska talrika omnämnande av folkmedicin). I min tidigare skrift tog jag fram ett exempel på en folketro som länge levde kvar – julafton som särskilt magisk och farlig. En kvinna gick ut på julafton 1471 och då blåste en ond ande på henne (Myrdal 1994 s. 113). Bland de norska miraklerna finns en helt fantastisk berättelse om en ung man som är ute i skogen och blir tagen av trollen men lyckas slita sig fri (O 39). Detta är som tagen direkt ur en folksaga.

Framläggandet av katalogen är en huvudsak med denna publikation. Kulturhistorisk forskning (ekonomisk historisk, socialhistorisk, politisk historia) skall enklare kunna hitta belägg att foga till andra och ges möjlighet att bedöma beläggens källvärde.

Jag skall också ge ett lite mer utförligt exempel i ett särskilt kapitel, på en företeelse där mirakelberättelserna är ett centralt källmaterial och ger en stor mängd belägg, nämligen rörande de stora folkgruppernas långväga resande.

ALLMOGENS LÅNGVÄGA RESOR

Bönder reser till den stora Skånemarknaden

När man går utmed stranden och mellan sanddynorna på Falsterbonäset kan man försöka föreställa sig det liv som förhärskade på sensomrarna från 1100-talet till början av 1400-talet. Vid stranden fanns fiskarna med sina båtar och nät, längre in bredde det ut sig stadslänkande ansamlingar av bodar. Dit togs sillen för att saltas i tunnor, och där samlades köpmän från städer i hela Nordeuropa. Detta var den stora skånemarknaden. Dit kom också folk från hela det dåvarande östra Danmark. Bönder köpte och sålde, de fick pengar för att kunna betala skatter och annat, men till marknaden reste de också för nöjet att ströva i en labyrint av bodar som exponerade dyrbarheter från främmande länder och för att träffa på folk från andra delar av riket som de ville prata med och göra överenskommelser med (se det grundläggande arbetet Ersgård 1988 även Poulsen 2016a).

Tidigt under marknadsens framväxt, i slutet av 1100-talet kom 17 bybor från Halland till den stora marknaden vid Skanör och Falsterbo (KL 22). Detta uttrycks som Skåne vid tiden för det stora fisket ("in Scania tempore piscationis"). De hade drabbats av boskapssjukdom med stor dödlighet och beslöt sig för att be till ett helgon för att motverka sjukdomen ("ad remouendam morilitatem pecorum"). De valde mellan Olav den helige i Norge och Knud Lavard i Danmark, kastade lott och det märke som var markerat med Knud kom upp först. De gav ett löfte och sjukdomen bland kreaturen upphörde. När de rest till marknaden uppsökte de en av klerkerna från Ringsted som var där, och ledaren för byborna sa att här har vi samlar ett mynt för varje bonde i byn, detta återges med direkt anföring "Ecce tot nummi, quot sumus uicini". Munken tog emot pengarna och gav dem sedan till abboten samtidigt som en annan klosterbroder skrev ned berättelsen (DSV s. 245, Olrik s. 362-3).

Byborna visste att klosterbröderna skulle vara på den stora marknaden, därför åkte de dit istället för till Ringsted. Uppenbarligen tyckte de att detta var mera praktiskt, trots att avstånden var ungefär desamma, vilket visar att de ändå skulle besöka marknaden. De är ett exempel på hur människor från hela Östdanmark kom till denna samlingsplats, för att mötas och göra affärer. Skånemarknaden återkommer för övrigt flera gånger i mirakelberättelserna.

Dit åker en man med en jaktfalk, säkert för att sälja den, där stannar ett sändebud från Åbo på hemvägen när han varit hos kungen i Helsingborg, och så vidare.

Rörande adel och prästerskap, och i synnerhet rörande toppskiktet finns omfattande forskning (se Retsö 2007). Men forskningen om allmogens långväga resor är inte särskilt omfattande. I den stora uppslagsboken om medeltida resor från år 2000 finns egentligen bara en artikel som tar upp vanligt folks resor, av John Langdon (Langdon 2000, jämför t.ex. Verdun 1998, Ohler 2004 som båda är mycket kortfattade om denna del av resandet).

Ett huvudmaterial för kunskapen om de breda folklagrens resor är mirakelberättelser eftersom de förutsatte en resa till kultplatsen och de flesta av dessa resor gjorde av vanliga människor. Ett annat material som i hög grad är relaterat till stora befolkningsgruppers resande är enkla pilgrimsmärken, de souvenirer av bly som kunde köpas på kultplatserna. Dessa var så billiga att de flesta kunde köpa dem (det fanns också dyrare märken av ädelmetall, men de är inte vanliga i fyndmaterialen). I övriga källmaterial kan man finna allmogen i rättsligt material från städerna, i en del brev och räkenskaper.

Forskning om det högre skiktets resor (itinerarier) är en central del av det projekt som denna rapport ingår i (Dag Retsö arbetar med en rad regenters resor). Med sin inriktning på bredare skikt avser denna rapport att komplettera den mera omfattande forskningen om det högsta skiktets resmönster. Hypotesen är att många ur allmogen några gånger i livet reste långt och då bidrar det, tillsammans med en undersökning av samhällets toppskikts långväga resor, till att förstå hur geografiska regioner knöts samman.

Mirakelberättelser om resornas längd

Resornas längd hör till det som mirakelforskare ägnat sig åt sedan det första genombrottet för mirakelforskningen på 1970-talet. En serie olika beräkningar har gjorts. Eftersom de alla är olikartade måste man tämligen noggrant redogöra för dem för att kunna dra slutsatser.

Ronald Finucane publicerade redan 1977 ett kapitel om resandets geografi för engelska helgon under 1100-talet. För ett helgon (William) beräknar han den genomsnittliga resvägen och visar att den ökat från det mirakelsamlandet börjar 1150-1151 då det var knappt 40 km (23 miles) till cirka 70 km (45 miles) under perioden 1154-1172 (Finucane 1995 s. 161).

Pierre-André Sigal gick igenom det geografiska rummet för åtta franska helgon vars mirakler nedtecknades på 1100-talet (Sigal 1985 s. 196-209). Han visar att för lokalhelgon skedde nästan alla mirakel inom en 30 kilometers radie, en dagsmarsch till fots och utanför 60 kilometers radie fanns få fall. För två kultobjekt kom pilgrimer från hela Frankrike och kringliggande länder. I båda fallen var det helgon eller helgonbilder som låg längs de stora pilgrimsvägarna till Santiago de Compostela.

För Norden har Krötzl skiljt mellan mirakler som skedde vid kultplatsen och de som skedde efter bön och löfte om vällfärd (Krötzl 1994 s. 207-208, 346). Han har gjort beräkningar av resorna för några svenska helgon. Brynolf visar sig ha varit ett lokalhelgon med alla mirakel inom Västergötland. Även Katarina har lokal dominans, med ett medianvärde för resor på strax över 50 kilometer, även om det också fanns pilgrimer som reste långt, upp till 300 km. Birgitta hade större spridning och medianen var omkring 100 kilometer med maximum upp till 300 kilometer (Krötzl 1994 s. 346 anger medianen för Birgitta till strax under 100 km men Andersson 1989 s. 173-175 har en tabell som tyder på att medianen är något över).

För Kristi Korsnedtagning i Stockholm har Inger Lundegårdh gjort en skattning. Medianen ligger strax under 100 kilometer, med enstaka fall upp till 500 kilometer. Hon påpekar att det är Stockholms roll som handelsstad som här avspeglas. Anders Fröjmark beräknade resor till kultplatsen för Nils i Linköping. Han försöker här skatta den verkliga resvägen och inte fågelvägen. I början av 1400-talet var den genomsnittliga vägsträckan omkring 100 kilometer, men sjönk till omkring 70 kilometer under 1400-talets första årtionden (Fröjmark 1992 s. 136). För jämförbarhet måste man lägga till mellan en fjärdedel och en tredjedel, vilket är ett ungefärligt mått på skillnad mellan fågelväg och verkligt tillryggalagd väg (Retsö 2007 s. 22-24). För Erik den Helige i Uppsala har Fröjmark beräknat medianen till 83 kilometer, här är det fågelvägen (Fröjmark 1992 s. 114-115). Den höga siffran kan delvis förklaras med att Uppsala stift är vidsträckt och att pilgrimer kom även från områden långt norrut.

Sigal har också beräknat vilken socialgrupp de långväga resenärerna tillhörde (Sigal 1985 s. 295, 298-304). Av adel och köpmän kom, för alla de mirakel han studerat, ungefär hälften från mer än 60 kilometers avstånd (för adeln anges antalet för sjukdomar men han säger också att samma tal, knappt hälften, gäller för de flesta andra händelser). Av bönder och andra ur allmogen ("les classes populaires") kom bara cirka 15-20% från så långa avstånd (21% för män och 13% för kvinnor). För personer tillhörande kyrkliga institutioner kom bara 11% från längre avstånd, men dessa hade uppenbarligen närmare tillgång till kultplatsen. Finucane har lägre siffror för kvinnor från längre avstånd, men han beräknar inte sociala gruppers andel av längre resor. Han anger inte siffror men säger att vid cirka 75 kilometer (45-50 miles) föll antalet kvinnor snabbt (Finucane 1995 s. 186).

Krötzl har gjort en beräkning för Heliga Birgittas mirakelsamling, och finner att adliga nästan enbart kommer från närområdet, Linköpings stift, medan pilgrimerna från avlägsna orter, Åbo stift, Uppsala stift, Västerås stift, Lunds stift, Oslos stift, till övervägande delen bestod av allmoge ("untere Schichten"), däribland också många kvinnor. Även för miraklerna till bilden av korsnedtagningen i Stockholm var de adliga begränsade till under 100 kilometer, medan allmogen dominerade för de längre vallfärderna, 200-700 kilometer. Skillnaden mot de nyss anförda europeiska undersökningarna kan förklaras med att bebyggelsen i norr är glesare med mera vidsträckta stift (Krötzl 1994 s. 346-347).

I Europa höll sig resorna som regel inom 60 km. Adeln och köpmän står för en dominerande del av de längre resorna. För Sverige var det annorlunda, med generellt längre resor och ett större deltagande av bönder och andra ur allmogen i dessa resor.

För att kontrollera det nordiska materialet har jag gjort en beräkning på hela katalogen, men endast använt mig av de samlingar som har ett större antal belägg. Jag har bara tagit med de riktigt långa resorna, långt utöver vad som i andra studier betraktats som längre resor (60 km). Som långa resor definieras de som är längre än 150 kilometer fågelvägen. Detta utgår dels från att resan skulle vara minst en vecka fram till slutmålet, och dels på att resan skulle vara överregional, och sträcka sig ut över den omgivande landsdelen (landskapet).

Hur lång en dagsled är har diskuterats mycket och varierar väldigt med hänsyn till omständigheter. En ungefärlig dagsresa till fots var omkring 30 km och med häst knappt det dubbla (Verdun 1998 s. 17, Ohler 2004 s. 108-112 med en utförlig exemplifiering, Retsö 2007 om Norden). Konkret innebär min gränsdragning att för Viborg är det endast områden utanför Jylland och Fyn som inräknats, för Ringsted är större delen av Jylland långväga avstånd. För Vadstena inräknas i de långväga resorna de södra delarna av Småland, det västligaste Västergötland och östra delen av Mälardalen. För Stockholm är det allt utom landskapen kring Mälaren som inkluderats i långväga resor. För Olav i Trondheim är de geografiska bestämningarna ofta vaga men en stor andel av resorna kan betraktas som långväga med den definition som här använts.

Några helgon är helt lokala, och även för flera andra ligger de långväga resorna på en låg andel, med omkring en tiondel för Vilhelm, Erik i Uppsala och Nils i Linköping (för några är antalet berättelser så lågt att beräkningar inte är möjliga). Fyra kultobjekt har betydligt fler långväga resande: Erik Plovpenning 18%, Birgitta 25%, Helga Lösen 31% och Katarina 17%.

Vad gäller den sociala fördelningen är denna osäker. Ett problem är att en del adelsmän inte identifierats, och endast en total genomgång av hela materialet med noggrannare registrering av personer (och orter) skulle kunna göra en sådan skattning säkrare. Detta sagt finns vissa intressanta slutsatser. Erik Plovpenning ansluter till det europeiska mönstret för långväga resande: adel dominerar (5 av 7). För de tre svenska helgonen är det däremot gruppen övriga som dominerar totalt: Birgitta 79%, Helga Lösen 57% och Katarina 61%. På olika huvudgrupper fördelar sig detta hundratal (98) resande på följande sätt: identifierad adel 9, köpmän och sjöfarande 9, hantverkare och övriga stadsbor 10, klerker (män och kvinnor) 5 samt övriga 65 (några av dem fiskare). För övriga svenska helgon med några få långväga resande, Erik och Nils, dominerar klerker. Vad gäller kvinnorna utgjorde de ungefär samma andel som bland miraklerna i sin helhet. Detta skiljer sig således från de europeiska studier som visat en sjunkande andel kvinnor vad gäller längre resor.

Det som framträder är ett särskilt nordeuropeiskt resmönster där allmogen deltar i mycket långväga resor i en betydande omfattning. Långväga resor som sådana intar också en betydligt större andel. Danmark, med Erik Plovpenning som exempel, ansluter mera till studier som

gjorts för andra europeiska mirakelsamlingar. Det skulle dock behövas flera studier, inte minst vad gäller den kronologiska utvecklingen.

Pilgrimsmärken som indikator på långväga resor

Pilgrimsmärkena är ett jämförelsematerial. Dessa kunde köpas av envar, eftersom de var så billiga. Fyndomständigheter medför i vissa fall, som gravar, att man kan diskutera socialt sammanhang (Andersson 1989 s. 189-192). Här finns en omfattande forskning men som jag förstår är frågan om resor och resornas längd inte ett centralt forskningsområde.

En källkritisk kommentar är att en del av de märken som bevarats kommit i personernas ägo genom förmedling av andra som rest, exempelvis genom de resor som gjordes genom ombud (om dessa ombud se Liebgott 2003), men även dessa märken är tecken på långväga resor.

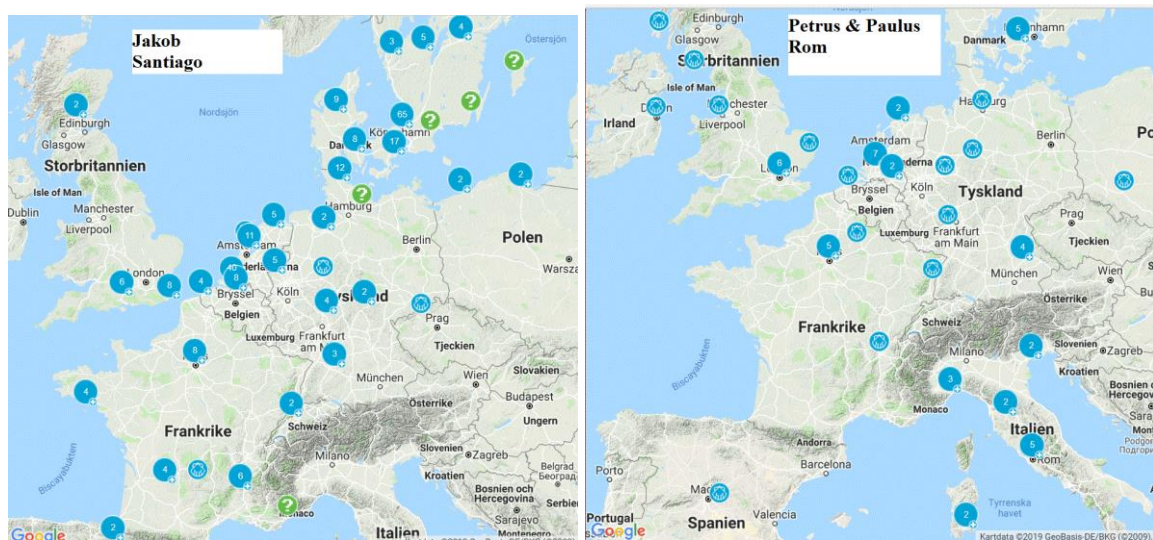
Lars Andersson, som gjort en stor sammanställning, menade att upptagningsområdet minskade under senmedeltid i Norden (Andersson 1989 s. 171-3, han jämförde med de ovan nämnda mirakelsamlingarna för Birgitta och Katarina). Han anger dock inga medelvärden och baserar detta på ganska få belägg från 1400-talets första hälft jämfört med den andra hälften av samma århundrade. För Olav handlar det om 1 belägg under den första perioden och 4 under den andra, osv. Den jämförelse han gör mellan Birgitta och Katarina är också tveksam, eftersom dessa hade olika inflytandesfärer, där Birgitta var den mera inflytelserika (detta påverkar också pilgrimsmärken från Vadstena).

Det skulle vara intressantare med en studie där 1100- och 1200-talen jämförs med perioden efter mitten av 1300-talet (men dateringarna av märken tycks inte tillåta detta). Kanske kunde man välja ett antal olika kultobjekt där man vet att kulten startar vid olika tillfällen.

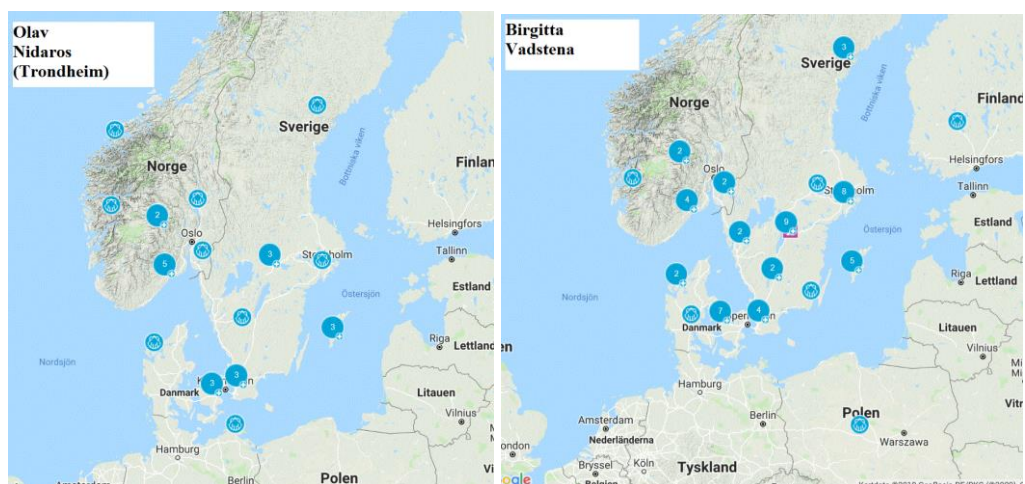
Andersson har säkerligen rätt om att antalet kultplatser ökar, och det kan också vara korrekt att pilgrimsresorna minskar – åtminstone i vissa områden – mot slutet av medeltiden, exempelvis i nordtyska städer som Lübeck och Hamburg (Selch Jensen 2003 s. 33, 47)

Idag finns en stor databas med utmärkta kartor över alla pilgrimsmärken (www.kunera.nl/), dock utan kronologiska skattningar. Det enklaste är att skatta ytterområdet för spridningen, och det finns åtminstone tre nivåer. En är de lokala och en annan de som omfattar en hel nation eller mer än så. Dessa två nivåer har vi redan sett i mirakelsamlingar som nämnts ovan. Pilgrimsmärkena visar att det finns ytterligare en nivå: resor som sker över hela Europa, och det är Jakobs märken (musslor) från Santiago i Spanien och Petrus och Paulus märken från Rom som har en sådan spridning. Sannolikt har dessa resor huvudsakligen gjorts av personer med hög status (eller av ombud), vilket visas av fyndomständigheter (Andersson 1998 s. 192). För de nationella helgonen överensstämmer det yttre spridningsområdet på ett iögonfallande sätt med mirakelberättelserna trots att materialen har helt olika karaktär: pilgrimsmärkena är spridda över lång tid, mirakelsamlingarna koncentrerade till en kort period; pilgrimsmärkena införskaffas av alla som besöker kultplatsen, mirakler berör endast de som varit med om underverk.

Figur 2 a-d. Pilgrimsmärkens spridning för några helgon

2a Pilgrimsmärken för Jakob i Santiago, 2b Pilgrimsmärken för Petrus och Paulus i Rom

2c Pilgrimsmärken för Olav i Trondheim, 2d Pilgrimsmärken för Birgitta i Vadstena

Källa: hemsidan: www.kunera.nl/

Observera att exempelvis för Birgitta finns också ytterligare pilgrimsmärken från andra kloster, men de visar reseregionen kring det klostret

Detta kan beläggas för Olav, för Birgitta och utanför Norden. Bådas utbredningsområde omfattar hela mellersta och södra Skandinavien med en diameter på cirka 1000 kilometer (eftersom Trondheim ligger i ena kanten av utbredningsområde var resorna dit längre). Även utanför Norden finns utbredningsområden av motsvarande storlek, exempelvis för Thomas av Becket i England, men detta innefattar givetvis mera tätbebyggda områden. För Helga Lösen är pilgrimsmärkenas utbredning något annorlunda – de saknar miraklernas spridning till det baltiska havet, men har istället belägg i Norge utmed kusten – detta är fortfarande bestämt av handelsområdet, men troligen har inte de norrländska pilgrimerna skaffat souvenirer i samma omfattning.

Pilgrimsresor enligt breven

Claes Gejrot har visat kapaciteten hos databasen SDHK, genom att göra en sökning på pilgrimsresor och presentera resultatet (Gejrot 2019). Förvisso finns ytterligare brev som handlar om pilgrimsresor, vilka inte fångas av sökningen, exempelvis på grund av att registret är

allt för knapphändiga, såsom ett fall från 1419 (Fröjmark 1992 s. 143, SDHK 19326). Inte desto mindre ger Gejrots genomgång en grund att stå på. Han har också föredömligt publicerat en katalog över alla beläggen.

Han presenterar 120 brev, men mer än hälften av dem handlar om annat än pilgrimsresor. Här finns regleringar av hur man skulle hantera pilgrimer, eller avlösningar av utlovade pilgrimsresor mot gåvor till kyrkliga ändamål, osv. I det totala materialet nämns 158 olika pilgrims mål, varav 59% utanför Norden. De fem vanligaste pilgrims målen omfattar två tredjedelar av alla belägge, de är, med angivande av procent av totalantalet: Rom (25%), Vadstena (15%), Jerusalem och Heliga landet (11%), Nidaros (8%), Santiago de Compostela (8%). Övriga väl besökta platser var t.ex Aachen och Uppsala. Det ligger i sakens natur att breven i första hand berör resor som gjordes av de övre skikten i samhället, de som lätt kan identifieras är 11 adliga, och 17 från kyrkliga miljöer. En stor grupp, 19 brev, handlar dock om pilgrimsfärder för botgöring, och då är det bara en adlig och en klerk som gör sådana resor. Resten görs av bönder, borgare och andra som alltså kunde tvingas ut på långa resor för att sona grövre brott som mord.

Den kronologiska fördelningen av 52 fall av resor är också intressant. Under perioden 1200-1350 är det en ganska konstant ström av brev, ungefär ett per årtionde (1200-1250: 3, 1250-1300: 3, 1300-1350: 3). I slutet av 1300-talet kom en ökning som nådde en topp under perioden 1400-1450, varefter ett avtagande följde (1350-1400: 10, 1400-1450: 22, 1450-1500: 9). Under första hälften av 1400-talet ligger tyngdpunkten i första delen av perioden Eftersom brevmängden var i stort sett konstant från senare delen av 1300-talet (se kurva i Myrdal 2003 s. 110) betyder detta att pilgrimsresorna nådde en topp samtidigt med den stora vågen av mirakelinsamlade. Ju mer man går ned i detaljer desto osäkrare blir siffrorna, eftersom mängderna blir mindre, men det är uppenbart att straffmiraklen, som alltså tvingade allmogen till långa resor, ökar i relativ betydelse under senmedeltiden. De är ett uttryck för att man ansåg att folk från de breda folklagen kunde göra mycket långa resor.

Studier av allmogens resande med hjälp av brev

Jag skall här ta upp ett par undersökningar inriktade på Sverige, båda baserade i det bevarade brevmaterialet. Den första gjordes av Dick Harrison som gjorde tre nedslag i Europa för att studera det han kallar mikrospace, den nära region inom vilket man rörde sig (Harrison 1996, Harrison 1998). Jag bortser här från den ganska begränsade undersökningen i Andorra som handlar om resor i furstendömet för att underteckna rättsliga dokument, och tar istället upp studierna rörande England och särskilt den rörande Sverige. För England används ett jordregister vilket upprättades för ett kloster i Somerset, i den västra delen av England, år 1348 (pestens år). Det är personer som är inblandade i ett antal av dessa transaktioner, över en lång tid, som diskuteras. För Sverige har Harrison gått genom brev i *Diplomatarium Suecanum* och väljer 54 dokument från mitten av 1300-talet, geografiskt är de från de östra delarna av Sverige från Dalarna ned till norra Småland. Alla som nämns i breven registreras.

Den ena studien mäter avståndet mellan de platser samma person befunnit sig på, en person som är nämnd i jordtransaktioner med klostret. Den andra studien handlar om män som samlades till tinget där jordöverlåtelse gjordes (den nya Landslagen från mitten av 1300-talet krävde vittnen, fastar, vid jordöverlåtelse). Här mäts inte avståndet mellan personernas bostad och den plats där dokumentet upprättas utan det längsta avståndet mellan de inblandade, och i vissa fall mellan dem och platsen där dokumentet upprättas.

Harrison har gjort kvantitativa skattningar av de avstånd som människor maximalt rörde sig. I den engelska undersökningen är det 60-70 kilometer för adelsmän och andra på deras sociala nivå, och 40-50 kilometer för andra, mest bönder. I Sverige är de maximala distanserna mellan platsen där brevet utfärdas eller de olika personernas bostadsorter i genomsnitt omkring 25 kilometer. I analysen framhäver han att det är två olika och inte helt jämförbara mått och att det därför är naturligt att de engelska måtten är högre (Harrison 1996 s. 177-213, Harrison 1998 s. 192-199). Som Harrison själv påpekar kan man *inte* använda hans studier för att exempelvis påstå att engelska bönder gjorde längre resor, eller för att uttrycka det i hans termer: hade en större mikrospace.

En studie som följt Harrison's för Sverige gjordes av Ylva Stenqvist Millde. Hon gick genom ett antal brev från södra Nordsverige, och identifierade personer som varit vittnen, sigillanter eller fastar. Det genomsnittliga avståndet mellan personers bostad och platsen där brevet upprättades var i genomsnitt för samtliga fall 35 km (Stenqvist Millde 2007 s. 179-184). I ett appendix anger hon samtliga mått vilket ger underlag för ytterligare några beräkningar. Om man istället väljer de 9 brev som har 4 resor eller fler och tar genomsnittet av genomsnitt blir det 37 km. För att få en bättre jämförbarhet med Harrison's studie har genomsnittet för de längsta resorna beräknats. För de angivna nio breven är detta 85 km, tar man med brev med tre eller färre resor blir genomsnittet något lägre men då försämras jämförelsen med Harrison eftersom han alltid har flera belegg till varje brev (Stenqvist Millde 2007 s. 261-287). I denna jämförelse kommer siffrorna i Harrison's studie att överskattas i förhållande till de i Stenqvist Milldes eftersom en del av utfärdandeorterna ligger emellan de personer som är inblandade och bor längst ifrån varandra. Slutsatsen är att breven från södra Nordsverige visar längre resor i genomsnitt än de i östra Mellansverige.

Dick Harrison visar i sin studie av jordeboken från det västengelska klostret att adeln hade en registrerad sfär som var vidare än allmogens, vilket delvis kan bero på att de har fler belegg, men det är i överensstämmelse med vad mirakelberättelserna visar. I den jämförelse som här gjorts mellan Harrison's och Stenqvist Milldes studier, som mäter likartade förhållanden, visas att allmogen reste längre i södra Nordsverige än i östra Mellansverige. I mer glesbebyggda områden var de rättsligt betingade resorna i genomsnitt längre.

De nämnda studierna har visat att breven kan användas för att studera människors rörelser i rummet, men det behövs metodutveckling. Ett sätt är att endast studera vittnen och samla ett större och mera sammanhållet material (en metod som utvecklas av Olov Lund inom det projekt som denna rapport ingår i). Ett annat sätt är att göra studier av enskilda personer som tillhör det övre skiktet av bondebefolkningen, se nedan.

Ekonomiskt betingade resor

Transporter som betingades av handel var av en annan karaktär. Mycket av dessa transporter sköttes av professionella. När det omhändertogs av bönderna själva var det nästan enbart de vuxna männen som skötte sådana transporter och dessutom som regel ett urval av dem. Här finns en rik litteratur om den urbana ekonomin som jag endast skall ge exempel från. En av de bästa studier som gjorts om en europeisk stads omland rör Londons försörjning med säd. Stora delar av södra England var involverade, landvägen sträckte sig området omkring 30 kilometer bort från London och utmed floder och kuster tre gånger så långt. Med det rika källmaterialet från godsräkenskaper kunde man visa att långväga transporter som gjordes av bönder direkt till London minskade från slutet av 1200-talet för snart därefter nästan upphöra. Nätet av marknader och småstäder tätnade vilket medförde att de längre transporterna helt övertogs av specialister (Campbell et al 1993 s. 53-65, 173).

Räkenskaper från Southampton från 1400-talet visar att huvuddelen av varorna kom från ett område med en radie på 100 km (Platt 1979 s. 94-96). För ett antal städer i norra Tyskland har geografen Pounds redovisat "areas the served" för ett antal städer, där mindre städerna (som Nördlingen) hade en radie på cirka 200-300 km, medan Frankfurt hade det dubbla (Pounds 1990 s. 179). Dessa siffror är inte helt jämförbara med de från London, eftersom de inbegriper alla varor, medan de från London endast tar upp en tung bulk-vara som säd.

För senmedeltidens Stockholm har Nils Friberg använt tänkeböckerna för att klarlägga ett inrikes kontaktfält 1460-1520. Han har dels redovisat alla notiser om personer som bodde längre bort från Stockholm, och dels bara de notiser som är relaterade till handelsaktivitet. Det visar sig att handelsfältet sträcker sig 200 km inåt landet, till Bergslagen och Närke, samt 800 km norrut, utmed hela Bottenhavet på båda sidor, och 300 km söderut och österut, till Kalmar respektive Åbo. Dessutom sköttes större delen av handeln från norr och öster av bönder, som sålde produkter från fiske och jakt (Friberg 1983 s. 42-49). Orsaken till att Stockholm hade ett påfallande stort handelsfält där allmogen var delaktig berodde på att landet var glesbefolkat, och även att staten gynnade just den staden. Inom det nordliga handelsområdet fanns Gävle som en konkurrent, liksom givetvis Åbo, men Stockholm hade ett dominerande inflytande.

Från Arboga har vi också tänkeböcker från 1400-talet. Ljung som behandlat dem avstår visserligen från att göra en karta, men beskriver ändå handelsområdet. Det sträcker sig till bergslagen i nordväst, och över Mälaren till Stockholm, det är 100 km i varje riktning. Staden fungerade som en underleverantör till Stockholm, men hade ändå en större aktionsradie än de flesta europeiska städer. Under 1400-talet skedde en förändring där köpmännen i högre grad reste till bergslagen och därmed övertog transporterna från bergsmän och bönder (Ljung 1949 s. 228-244).

Det finns ett antal förtjänstfulla stadshistoriker, men vad som skulle behövas är studier som använder samma metod som Friberg: att i kartor redovisa alla kontakter och av dessa också alla ekonomiska kontakter för städer med medeltida tänkeböcker, förutom Arboga också Kalmar och Jönköping. Sådana studier borde också kombineras med studier av enskilda personer som är belagda ett antal gånger, och deras agerande. Naturligtvis innebär det ett enormt arbete och ligger helt utanför vad jag avser genomföra inom detta projekt.

För landsbygden är materialet tunnare. De rättsliga sfärerna kan undersökas med hjälp av jordabrev, som redan visats. När de gäller de ekonomiska kontakter är det svårare att fånga skiktet under högadeln. Emellertid skiljer sig det jämtländska diplomaterialet från andra delar av landet genom att storbönder använde sig av brev för en rad olika transaktioner. Olof Holm, som arbetat med utgåvor av detta material och känner det bättre än andra, har gjort ett antal prosopografiska studier av personer (Holm 2012 s. 102-143). Genom att analysera skuldförbindelser, arvskiften, jordförvävsstrategier med mera kan han rekonstruera dessa personers handelsförbindelser och visa att de sträcker sig västerut till Trondheim och söderut till Mälardalen (Västerås, Stockholm). Dessa storbönder har alltså organiserat transporter av varor, framför allt produkter från utmarken, inom en aktionsradie om 300-500 km.

Övriga möjliga studier av resor

Möjliga undersökningar baserade i städernas domböcker har redan skisserats, liksom för det svenska brevmaterialet. Ett annat källmaterial är räkenskaperna, men dessa är alltid knutna till en adelsman. De fåtaliga rättegångshandlingarna från landsbygden ger ytterligare ledtrådar.

Ett material som kommer att studeras inom föreliggande projekt är längder över deltagare i medeltida gillen. Det finns några längder över landsbygds-gillen, de är intressanta i sig men ger inte upplysningar om längre resor. Däremot ger två gillen i Stockholm med bevarade längder, Sankta Gertruds gille och Helga Lekamens gille just detta. Här kan nätverk och resande över stora delar av Mellansverige rekonstrueras. Dessa gillen var mötesplatser mellan högadel, lägre adel, prästerskap och borgerskap.

Sammanfattning om långväga resor

Först skall framhållas att det är långväga resor som står i centrum för intresset här, inte resor inom närregionen. Ett huvudresultat är att i norra Skandinavien har allmogen gjort långväga resor. Mirakelberättelserna visar detta otvetydigt, men för en speciell typ av resor. Emellertid kan man anta att detta är ett uttryck för en generell tendens till att enstaka långväga resor var en naturlig del av ett livsförlopp. De flesta sådana resor var kombinationsresor där andra syften uppnåddes samtidigt, exempelvis att handla en del lyxprodukter. Senmedeltidens belagda pilgrimsresor i diplommaterialiet stödjer ytterligare att allmogen antogs kunna göra sådana långa resor i viss omfattning.

Att längre resor var vanligare i glesbefolkade områden understöds av rättsligt betingade resor, som visserligen skedde inom häradet och dess närområde, men där man i norra Sverige reste längre. Ytterligare stöd för detta, och då av betydligt längre resor än de rättsligt betingade, är den nordsvenska allmogens långväga resande för att avsätta sina produkter, även om det i huvudsak var en del av de vuxna männen som deltog i dessa resor. Sagamaterialet visar samma mönster för Island och Norge. Detta var områden med gles bebyggelse där ett konstant flöde av kontakter upprätthölls över stora avstånd (se Lárusson 1969).

Detta resmönster, där stora delar av allmogen deltog i långväga resor, har präglat de kontakter och nätverk som etablerats under medeltiden i Sverige. Emellertid gjordes dessa resor inte ofta. Ett indirekt belegg för detta är att de stora befolkningsgrupperna, trots att de dominerar bland de långväga resenärerna till kultplatserna inte gör det bland de mirakel som handlar om olyckor vid resor, se nedan. Förklaringen är att mirakel tenderar att inträffa i verksamheter

som bedrivs ofta. Sjömän och köpmän reste ofta och var då mer utsatta både för olyckor och för räddningar från sådana.

Möjligen har handelns professionalisering tenderat att minska allmogens långväga resande, så som skedde runt London med det ökade antalet marknader på 1200-talet, eller mellan Arboga och Bergslagen under 1400-talet. Här finns ett viktigt forskningsfält, där tänkeböckerna är ett huvudmaterial. Även om det funnits en sådan tendens fortsatte bönders långväga resande att spela en viktig roll i norra Skandinavien fram till industrialiseringen. I en studie av några bondedagböcker från omkring år 1800 och hundra år framåt kunde jag visa att bönder innan järnvägens ankomst reste med sina varor till närmaste större stad flera gånger om året, vilket ofta var 30-50 km bort, och de gjorde även längre affärsresor, men efter järnvägens nät över landet upprättats reste bönderna med sina varor bara till närmaste station (Myrdal 1979).

Det resmönster som här identifierats för medeltiden gäller knappast om man går tillbaka i tiden. Innan en stat har etablerats var det långväga resandet säkerligen mer begränsat helt enkelt därför att det var riskfyllt att resa i en förstatlig struktur och därför att de noder som fanns under medeltiden – städer, marknader och kultplatser – var mycket fåtaliga. Man kan inte bortse från att några få sådana platser funnits, som gamla Uppsala, och att det funnits omfattande långväga resandet även före år 1000 (vikingarnas färder, samlingen vid Uppsala högar med människor från hela Uppland, etc.).

Av detta medeltida resmönster följer en del viktiga slutsatser. En är att människor inte levde helt inneslutna i sina byar. Det fanns folk i varje by som varit iväg några gånger i livet till de stora marknaderna, till de större städerna eller till de centrala kultplatserna. De kunde berätta vad de sett och hört. Detta var betydelsefullt för landets sammanhållning som politisk struktur. Det var inte bara adeln och klerkerna som hade ett överregionalt perspektiv, i viss mån hade också befolkningen som helhet en sådan tillgång.

Nästa skikt av förståelse är att tränga in i hur resan gick till, och även här är mirakelberättelser ett viktigt källmaterial även om de främst handlar om problem under resor. När jag övergår till dessa mirakel (som alltså inte alls är desamma som de vilka nyss behandlats där människor

reste långt till kultplatsen) handlar det i hög grad om dem som reste professionellt, och frågan är i vilken mån detta är representativt för de stora befolkningsgruppernas resor.

OLYCKOR UNDER LÄNGRE RESOR

Att resa tillsammans

Svartbrödraklostrets gästrum finns kvar, helt välbevarat från medeltiden, strax vid Järntorget, i Stockholm, på Södra Benickebrinken som går upp mot skolan där klostret en gång låg. Det är ett långsmalt valv en trappa ned, utan fönster, med ett par öppna härdar, och runt väggarna finns urtag för bloss. Stadsmuseet äger rummet och det visas vid enstaka tillfällen, men för det mesta är det låst med en stor och trög järndörr. Dit kom pilgrimsföljen på medeltiden, och man kan föreställa sig att de som hade mirakel att berätta satt där kvällen innan de skulle framträda i kyrkan, och förberedde sig genom att berätta sina historier för andra i härbärget. Ofta var det stora grupper från samma trakt som reste tillsammans.

Exempelvis på Persmässoafton, den 28 juni, 1414 kom en liten pojke med sin moder från Stora Skedvi i Dalarna. Han hade varit mycket sjuk som nyfödd. I samma sällskap kom Katarina, som var mor till kyrkoherden i Stora Skedvi, hon hade lidit av sjukdom men uppmanats av sin son att lova offergåva till dominikanerklostret. Och även hennes dotterdotter, systerdotter till prästen, kom i samma sällskap, hon hade haft en ögonsjukdom (HL 39-41). De fyra föregående mirakelberättelserna (HL 35-38) handlar också om personer som kom från de trakter som folket från Dalarna passerade. Det var Ragna, rådmanshustru från Västerås som blev svårt sjuk, Anders en tjänare till kyrkoherden i Möklinta utanför Västerås, som led av tandvärk (och där det nämns som en märkvärdighet att han inte drack öl), Helena i Munktorp som hade lidit av feber samt Ingeborg i samma socken som haft ont i buken. Det kan ha varit så mycket som sju personer och deras medföljare som hade mirakel att berätta i detta följe, som givetvis också hade andra deltagare. Följet gick norr om Mälaren, troligen övernattade de då i dominikanerklostret i Sigtuna, där kyrkan finns kvar idag. Den är två eller tre dagsmarscher norr om Stockholm.

Flera sådana följen kan identifieras, från Södermanland, från Uppland och flera från Västmanland. Också i de andra samlingarna finner vi liknande ansamlingar av berättelser från samma trakter, vilka berättas efter varandra. Anders Fröjmark har uppmärksammat detta. Han beskriver ett följe som i januari 1375 vandrade från Dalarna ned till Vadstena och på vägen tog upp folk från trakten av Örebro, och ett par andra som kom från Västmanland samma år. Han använder dessa ansamlingar av resande från samma trakt för att analysera hur texterna tillkommit och om det uppstått oordning i avskrivandet (Fröjmark 1992 s. 38, 116-118).

Vittnena som bekräftade miraklet kom ofta från samma plats som den drabbade och en analys av dessa skulle ge ytterligare kunskap om vilka som följde med. Det behöver inte enbart ha varit män. I en gotländsk berättelse om ett barn som svält en nål står att sex grannkvinnor följde med till Vadstena på pilgrimsresan (B J4). En sådan analys av vittnena ligger utanför vad jag här genomför, men för exempelvis en demografisk studie av alla åldersuppgifter vore en sådan analys nödvändig för att förstå hur vittnen valdes.

Kortare resor

Jag har försökt skilja på kortare resor, inom en dagsmarsch (cirka 20-30 km) och längre resor (längre resor inbegriper här således resor till kortare avstånd, över c 30-40 km, än de vilka ovan definierades som mycket långa resor, som var över 150 km.) Bland de svenska har jag identifierat åtta korta resor (B A18, A52; N A15; Br A13; HL 22; K L11, B1, B14). Samtliga handlar om bönder och övrig allmoge. Ett par av dem handlar om resor till kyrkan, några om resor till näraliggande marknader eller städer. I vissa fall är det svårt att avgöra om resan var långväga eller ej. En man gick ned sig när han red på isen (B A51), och det kan vara en kort eller lång resa.

Dessutom finns en rad korta transporter, vilka knappast kan betraktas som resor, och även då kunde det ske olyckor. Exempelvis barn som ramlar från broar. De svenska har hela tre som handlar om barn som föll från en av de viktigaste broarna i det medeltida Sverige, den vid Mjölby över Svartån (B B59, K L1, K A15, jämför Myrdal 1994 s. 60-61).

Olyckshändelser under längre resor

I några mirakelberättelser, framgår att personen rest långväga till andra kultplatser (t.ex. V C3, EP 43, B A2), detta är förvisso belägg på långväga resor men jag har inte tagit med dem i analysen nedan.

Nedan kommer först en kvantifiering och därefter en analys av enskilda fall. För de äldsta, de flesta danska och Olav, är uppgifterna knapphändiga. I de kvantifieringar jag gjort är det antal mirakulösa räddningar som registrerats, inte antalet personer som upplevt dessa (exempelvis om två män upplevt samma händelse räknas de som en). Bland Erik Plovpenning är det flera adliga (4) och några köpmän (3), samt enstaka andra (en klerk och en övrig). Bland de övriga nio danska berättelserna finns åtminstone tre köpmän och en adlig.

En av de danska berättelserna handlar om en resa över Medelhavet med ett stort skepp som fick motvind (EP 16). Med på resan var en dansk munk, som organiserade bönen till helgonet, och övriga från Norden var en adlig från Själland, en adlig från Jylland, en präst från Sverige samt en man från Femern. Kanske var de pilgrimer på väg till Jerusalem, vilket var en resa som måste ske över havet.

De svenska miraklerna om händelser på resor fördelar sig över alla kultobjekt. Bland de adliga inräknas även soldater som tjänade under adliga. Sjömän och köpmän har här räknats samman och oftast är det svårt att skilja dessa kategorier.

Tabell 4. Social fördelning av svenska mirakel rörande händelser på längre resor

Adliga	köpmän	stadsbor	klerker	bönder
Krigare	sjömän			övriga
3	13	3	7	8

Baserat på följande mirakel: H 10, 11; E 15; B A33, A35, A 38, B 31, B 51, B 55, B 56, B 61, F4, H2, J 5; N A1, A4, A 22, A 65; I 2; Br A 13, A 18, C 2; HL 16, 22, 49, 50, 78, 79; K L 15, L18, L 33, L34, L 84, L93, L 99; D 1.

De adliga är förvånansvärt få. Att köpmän och sjömän dominerar har samband med att de ofta reste, och att sjöresorna var farligare än de till lands (se nedan). I kategorin stadsbor ingår en man från Linköping på resa från Aachen och två kvinnor gick från Skåne till Vadstena, båda fallen var pilgrimsfärder. Dessutom finns en kvinna från Linköping som åkte med släde från Uppsala, oklart i vilket ärende.

I gruppen ”övriga” finns huvudsakligen långväga resande av ekonomiska skäl. En berättelse handlar om en skärgårdsbonde som seglade från Frötuna i Roslagen till Stockholm, säkerligen för att sälja varor (HL 22). På Trälhavet vid Vaxholm började båten sjunka och intressant nog hade han med sig sin hustru och sin lille son i båten. Det är ett belägg på den småskaliga seglation som försörjde Stockholm med varor. Tre berättelser handlar om personer som jagat säl eller fiskat, troligen långt ute till havs (H 10, B B31, HL 79). Även ett av Olavs-miraklerna handlar om norska bönder som seglar långt norrut, där de konkurrerade med samer om fiske (O 44).

För de danska miraklerna kunde jag inte göra någon mera fullständig kvantifiering av sociala kategorier, men däremot går det för olika typer av olyckor.

Tabell 5. Orsaker till mirakulösa räddningar vid längre resor, danska och svenska mirakelsamlingar

	Sjönöd	Sjörövare	Rövare	Häst sjuk	förlorat ting	Övrigt
Danska	6	3	1	1	2	1
Svenska	17	3	1	4	2	6

Förutom de som nämns i föregående tabell baserat på följande danska: T 1, 5; KL 15, 16; V B 16, C3; Ni A10, A12, B8; EP 10, 12, 14, 16, 19, 25, 29, 31, 42, 43;

Med tanke på att de danska i så övervägande grad är mirakler vid kultplatsen utgör de längre resorna en förvånansvärt stor andel, eftersom dessa alltid är avståndmirakel (generellt för Europa om samband mellan avståndsmirakel och sjönöd se Sigal 1985 s. 72, 251). De danska har 14 fall och de svenska 33 fall, trots att antalet danska totalt är en tredjedel av antalet svenska och även utan att man tar hänsyn till att avståndsmirakler var ovanligare blir därför olyckorna vid långa resor något överrepresenterade. Möjligen kan detta ha samband med att Danmark var det land i Nordeuropa som var mest uppdelat av vatten (Poulsen 1997 s. 166), men flera av dessa berättelser handlar om händelser långt borta från hemlandet. Av de tre danska om sjörövare handlar två om något som måste beskrivas som danska krigsföretag långt borta. Även bland Olavs-miraklerna finns flera sådana berättelser och de skall snarast räknas in bland berättelser om våld och krig.

Till sjöss

Bland de danska miraklerna handlar tre om motvind: den nyss nämnda resan på Medelhavet, en köpman på väg från Flandern, en grupp pilgrimer som seglat från Jylland mot Ringsted och blev uppehållna vid Själlands västkust. Ett Birgittamirakel handlar om tre skepp som seglade tillsammans vid Lolland varvid ett av dem förläste i storm. Dessutom handlar en märklig historia om en ung man, son till en köpman som föll överbord nära England. Han lyckades simma i land och senare återfinna sitt skepp varvid han ropade till dem på danska.

Bland de svenska är inte motvind lika vanligt, det finns bara ett allmänt omnämnande om förlig vind, samt ett om dimma på Östersjön. Det finns dock en berättelse från Nils Hermanssons livstid (nämnd ovan under kvinnors arbete), där en kvinna uttalar en förbannelse över en adelsman som stal hennes täcken, och hur han sedan får motvind när han skall använda dessa täcken som segel. Han blir så rädd att han lämnar tillbaka det stulna, detta visar också hur allvarligt man såg på motvind.

De svenska miraklerna handlar mest om storm och skepp som riskera förlisa. Tre handlar om svåra stormar på insjöar (två på Vättern och en på Mälaren), vilket är typiskt för ett land strukturerat kring stora insjöar. En av dessa berättelser beskriver hur 65 personer skulle resa över Vättern och råkade ut för en hastigt uppkommen storm. Alla kom från samma socken, Ledsjö, i den västra delen av Västergötland. De kan ha varit pilgrimer på väg till Vadstena och om siffran stämmer tyder detta på att det fanns ganska stora skepp som gick i färjetrafik över den långa sjö som delade landet. Detta är således ett viktigt belägg på hur transportererna organiserades i Sverige. I europeiska samlingar var färjekatastrofer inte ovanliga, och de handlar just om överbelastade färjor, stora flatbottnade skepp, som kunde ta upp till hundra passagerare (Newman 2011 s. 50-51).

Sjönöd på havet var vanligast även bland de svenska miraklen. Åtminstone tre handlar om stormar nära Tyskland vid överfarten och åtminstone ett par handlar om stormar på Östersjön mellan Stockholm, Visby och Kalmar. Dessa enstaka berättelser ger givetvis inte underlag för annat än en allmän uppfattning om var sjöolyckor inträffade. Några berättelser är dramatiska, som den man vilken reste hem från Aachen, och någonstans under sjöresan kom en storm då en blixtned slog ned i masten och fartyget fattade eld. Från Norge berättas om ett skepp som drev mot klipporna, vilket var faran vid segling i fjordar (O 26).

Sjörövare var en större risk än rövare till lands, att döma av mirakelberättelserna. En del av dessa skedde under krigstid, och kaperi var ofta en del av krigföringen. Bland de danska finns en berättelse om en svensk köpman som utsattes för estniska sjörövare (KL 16). En analys av sjöröveriet måste därför också inbegripa ett förhållande till den politiska historien.

Landvägen

Landsvägsrövare nämns mera sällan. Två kvinnor som besökt Vadstena var på väg hem till Åhus i norra Skåne. De var nära Vrigstad (vid Sävsjö) och gick i skogen, då en rövare med spjut överraskade dem och tvingade dem gå med honom djupt in i skogen (2 mil vilket ungefär motsvarar 2 mil även idag). Han avsåg att dräpa dem på en undangömd plats, men då kom två andra kvinnor som bodde i närheten, vilka för en stund hade gått vilse i skogen och sökte sig hem. Rövaren blev rädd och slet åt sig påsen med deras pengar och försvann in i skogen. Häradets fogde sände sedan ut en trupp för att leta efter rövaren, som enligt uppgift hade rånat många. De fann honom, och han hängdes (B L 31, om fogden se Fritz 1972 2 s. 100).

Som redan framgått av avsnittet om dem som kom långväga ifrån reste folk ofta i stora grupper, för att få skydd och hjälp under resan. Att man reste i stora grupper på skepp ligger i sakens natur, men även landvägen skedde detta vilket nämns flera gånger. Peter från en gård strax utanför Vadstena var på resa i Norge, tio dagsresor (med häst) från hemmet. Orsaken till resan nämns inte. Hästen började halta och la sig sedan som död vid kvällen. Vittnen var två borgare från Skänninge, och dessutom nämns att hundra andra var med på resan (B B55).

Ett annat exempel är hundra år yngre. Några köpmän från Skänninge var på handelsresa till marknaden i Tingvalla, vilket är dagens Karlstad (K L33, K A23). På hemvägen skulle de ta sig över en älv. När en av männen stod på en flotte med sin häst sjönk han och hästen i vattnet. Köpmännens kamrater lyckades rädda honom och hästen, men allt han förtjänat packat i klövjebördor sjönk. Alla i sällskapet stannade i två dagar för att dragga efter det försvunna, en smed som var med tillverkade en dragg. En äldre man, som var den som tillslut fanns det förlorade nämns också. Kanske var det färjekarlen. Troligen tog man över en häst och en man i taget och då behövdes en färjekarl för att staka åter flotten och hämta nästa. I det glesbebyggda Sverige var broar inte vanliga, och resande fick använda färjor eller vadställen.

Utan tvekan var sjöresor mer farliga än resor till lands, även om sjöresan ofta var nödvändig och även gick snabbare. Bland de problem som nämns vid resor till lands var att hästen kunde bli sjuk (1 danskt och 2 svenska fall, samt en häst som blev sjuk under sjöresa). Här finns fler

enstaka händelser. En man blev varm under resan och badade, varvid han drunknade (Ni B8), en soldat red i en trupp vid en å i Sverige, fick en sjukdomsattack och både han och hästen föll i ån (B B61). Därtill kom faror när man skulle ta sig över floder eller sjöar, som redan nämnts ovan.

Gående dominerade allt resande (se kvinnorna som blev överfallna ovan). Ett fall som har antagits handla om en gående rör Sven, en bonde som givit sig av på en pilgrimsresa från Tjust till Nidaros (Trondheim) år 1410. När han var framme hade han fått en väldig smärta i högra knäet så han inte kunde gå. Andra från samma trakt var i följet, och en borgahustru från Linköping föreslog att han skulle be till Nils Hermansson, och besöka dennes grav på hemresan. Samma dag blev han frisk. Sju år senare var han 75 år, och han var alltså 68 år då resan gjordes. Han hade givit sitt löfte midsommartid, omkring 24 juni, och han uppfyllde löftet i Linköping den 10 juli, på sjubrödradagen, så resan tog drygt två veckor om han inte stannade i Nidaros (N A65, jämför Retsö 2007 s. 38 som antar att han gick och därför fick ont i knäet). Även om det fanns en tendens att överdriva sin ålder är det vid en aktningsvärd ålder som Sven givit sig av på sin långa pilgrimsfärd. Det är ca 840 km mellan de två städerna om man kör bil idag, sannolikt längre när man följer vandringsleder, och då bör dagslederna ha varit omkring 60 km, vilket tyder på att han red trots allt. Av själva berättelsen framgår inget om hur han förflyttade sig.

Vinterresor är en annan kategori av resa som varit vanlig men sällan förekommer bland olyckorna. Emellertid finns det ett märkligt fall. Det var en kvinna. Botild, som reste från Uppsala där hon varit på ärende, hem till Linköping. Det står uttryckligen att hon reste på vintern ("hyemis"). Hon kom med till Bråviken som var isbelagd. I handskriften står det "cum vehiculo", med sitt fordon. Lundén har översatt med "vagn" vilket säkerligen är felaktigt. Hon har kört en släde, antingen en större och lastad, men kanske snarare en mindre där hon har kunnat åka fort fram över landskapet. När hon kom ut på isen körde hela ekipaget ned i en vak, eller snarare riskerade att göra det. Det fanns ingen där som kunde rädda henne, men efter bön lyckades hon komma undan och reste vidare hem (K L93). Det förefaller alltså som om denna kvinna rest ensam. Vad för ärende hon var ute i framgår inte, men eftersom hon var från Linköping kan hon ha varit hustru till en borgare, men detta är bara en gissning. Vittnen var två män från Linköping som garanterades hennes trovärdighet, men de presenteras inte

heller. Min gissning är att hon gjorde en snabb resa till Uppsala och tillbaka, kanske i något personligt ärende, men oavsett anledningen visar det att kvinnor var kapabla att resa långt ensamma.

De engelska miraklen har hittills inte anförts särskilt, eftersom de i huvudsak uppvisar samma mönster som de svenska (och jag har inte genomfört någon studie av de långväga resorna). Men en detalj skall nämnas. I Henry VI:s mirakelsamling från slutet av medeltiden och där berättelserna huvudsakligen utspelar sig omkring och i London intar olyckor med vagnar en häpnadsväckande stor roll. Hela åtta händelser handlar om olyckor i samband med vagnar (Henry 21, 24, 28, 44, 70, 76, 108, 135). Vad som här framträder är ett transportsystem mycket mera utvecklat än det i Norden, med ett utbyggt vägsystem som tillät stora vagnar att sköta en stor del av transportererna.

Kvinnor på resa

Att kvinnor reste långt var inte helt ovanligt, vilket också framgår av de som kom långväga ifrån till kultplatserna (se ovan). Bland olyckorna vid långa resor har jag redan nämnt de två kvinnorna som råkade ut för en rövare och kvinnan som körde ned i en vak. Ett av de danska miraklerna handlar om en kvinna som lovar en mässhake, en dyrbarhet, som offer, om skeppet hon for med räddades från storm (T 5).

Ett av de svenska berättar om fyra kvinnor som skulle resa till Aachen år 1405, säkerligen på pilgrimsresa, och när skeppet seglat från Malmö mot Lübeck råkade de andra dagen ut för en våldsamt storm (N 4). De kom alla från Askaby socken i Östergötland och hade således rest så långt som möjligt landvägen. I förhören som hölls år 1417 angav de sin ålder. De var inte helt unga då de reste, Kristina som var hustru till en timmerman och vagnmakare var, enligt egen uppgift, 57 år 1405, Ingrid som var änka redan när de åkte var då 58 år. Yngst av dem som förhördes var Helena, som var 38 år då de reste, hon hade hunnit bli änka vid förhören. En fjärde förhördes inte, troligen hade hon avlidit. Bland vittnena fanns också en man, Gudmund, han var 32 år och kan ha varit kvinnornas medföljande tjänare, när han förhördes var han tjänare hos en präst. Vi får här reda på en hel liten grupp av kvinnor i medelåldern, som tycks

ha varit hustrur till hantverkare och andra ur allmogen, som gav sig iväg på en mycket lång resa, som det förefaller utan sina män.

En pluralitet av källor

För andra saker än rena olyckor måste man vända sig till en pluralitet av andra källor eftersom miraklerna endast ger enstaka belägg. Kyrkliga angelägenheter har resulterat i en ganska stor mängd dokument, brev från studenter vid olika universitetsorter, brev från munkar som varit i systerkloster, osv. Ett intressant fall nämns i en av mirakelberättelserna. Magister Johan från Åbo domkyrka hade 1412 rest till kung Erik, som då var i Helsingborg i Skåne för att få ett bekräftelsebrev på valet av biskop (Magnus Tavast) i hemstaden (N 22, Losman 1970 s. 100 om de historiska omständigheterna) . På väg hem stannade han i Falsterbo, kanske för att besöka den stora marknaden. I Falsterbo tappade han den väska som han hade vid bältet där brevet fanns. Efter svår ångest och besvärjelser gick han ombord på ett skepp för att segla tillbaka till kungen, trots att han skulle möta dennes vrede. Han seglade då tillsammans med abboten i Alvastra och andra betydande personer, som uppenbarligen passerat den stora marknaden och nu reste upp mot kungen. Så kom motvind och drev skeppet tillbaka. Väl åter i Falsterbo kom kyrkoherden i staden, brevet hade blivit återfunnet och överlämnades till den lättade magistern. Förhören 1417 gjordes med andra än Johan, men det framgår att brevet sedan sändes till Rom.

Ett material som skulle kunna visa resmönster är brev som upprättades i samband med att många samlades vid giftermål i de högre stånden. Inte bara brevet om morgongåvan utan en rad andra dokument kunde upprättas vid dessa sammankomster då folk från avlägsna delar av landet tog sig till den fest dit de blivit bjudna. Bland mirakelberättelserna finner vi ett belägg på en präst i Gökhem i Västergötland som skulle resa till sin systems bröllop i Uppland, när han ridit till Skänninge blev hans häst halt (L 18).

Rörande de resandes mat och husrum finns en omfattande lagstiftning. På kontinenten fanns ett system av gästgiverier, dessutom kunde resande övernatta i särskilda gäststugor i kloster. I Sverige fanns också dessa möjligheter men inte alls så utbyggda att de räckte till. Istället kom

bönder utmed res-stråken att få ställa upp med mat och husrum mot betalning, och enligt lagen skulle det finnas ansvariga i byarna som reglerade detta. Danmark däremot kom att mer ansluta sig till det kontinentala mönstret. När det ökande resandet blev ett problem förbjöd man krav på bönder att erbjuda husrum, istället skulle ett system av krogar byggas upp. I vilken mån detta kom att genomföras är oklart, men lagstiftningens olika utformning visar på den skilda situationen i det i huvudsak tätbebyggda Danmark och det glesbebyggda trakterna norr därom (se artiklar i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid om Gästgiveri och Gästning: Friberg 1960, Nielsen 1960, Odén 1961, Skyum-Nielsen 1961 samt Krötzl 1992 s. 178, 216, för Europa se Newman 2011 s. 64-70, Ohler 2004 s. 163-169).

Bland miraklerna finns bara enstaka belägg, och då nämns detta i förbigående och inte som en del av en mirakulös räddning. Mats Thomasson, högadlig svensk och för tillfället på resa i Danmark för att hålla sig undan Birger Jarl, övernattade med sitt följe och en dansk adelsman hos en bryggarkona utanför Ribe i slutet av 1200-talet. Hennes dotter var blind och det är henne som miraklet handlar om, men vi får också veta att ett helt följe adliga med tjänare var hos henne en dag och även nästa (EP 29). Mannen som reste med hundra andra till Norge och vars häst blev sjuk, se ovan, sov hos hästen under natten, kanske för att hästen var sjuk men det kan också ha förekommit att folk fick sova i stallet när mycket stora följen kom till en by.

Tendens till överdrifter och en möjlig mytoman

Mirakelberättelserna ger vissa upplysningar rörande det långväga resandet, och dessa måste betraktas källkritiskt. Det har funnits en tendens att överdriva olyckans storlek, och ännu mer det mirakulösa i den räddning som sker. I många fall kan den nutida läsaren tänka ut naturliga förklaringar till det som händer. Att den eventuelle färjekarlen till slut hittar det som tappats vid överfarten kan bero på att han visste hur strömmarna gick och var man skulle leta. Att den halta hästens svullnad går ned kan bero på att den fick vila. Och så vidare. En viss kontroll mot överdrifter är de vittnesmål som gavs, och att de som upptecknade själva tycks varit på sin vakt mot allt för fantasifulla persons berättelser.

Någon gång kan det förefalla som om nedtecknarna råkat ut för om inte en mytoman, eller i varje fall någon som berättar vitt och brett. Ett sådant fall är Jakob som varit bagare hos Nils Hermansson i Linköping och sedan slog sig på köpenskap och reste långväga. Hans historia är den längsta av alla de som berättas, och han hade råkat ut för en rad olyckor: han hade 1397 blivit falskeligen beskyldd för att ha plundrat en kvinna som reste i en skog i norra Tyskland, han blev torterad och därefter samma år blev han misshandlad i en nordtysk stad av några borgare, och därefter i samma värdshus åter anfallen av en man. Så undkom han med sin vagn några rövare, också i Tyskland. Året efter drabbades han av storm när han skulle resa med ett skepp från Tyskland till Bergen i Norge. Året efter seglade han från Skanör till Stettin, där han blev häktad för kreditskulder. Ur alla dessa knipor tog han sig med hjälp av böner till Nils. Allt han berättade kan givetvis vara sant, och ger då en bild av en mindre köpmans besvärligheter, med mängder av detaljer rörande handelsvaror och annat som här förbigåtts. Men jag har av försiktighet valt att utesluta denna unikt mångsidiga berättelse ur statistiken, som därför borde kompletteras med åtminstone två fall av sjönöd och ett fall av rövare med mera om Jakobs historia skulle inkluderas. (Att antalet ändå överensstämmer mellan de båda tabellerna beror på att ett mirakel, B B56, räknats två gånger eftersom en ung man både blev sjuk och råkade ut för storm.)

Anders Fröjmark påpekar att detta är den första berättelsen om Nils mirakler och att den har en hedersplats i samlingen. Klerkerna har därför tillmätt den stor betydelse och Jakob kom med stora gåvor (Fröjmark 1992 s. 131). Det är därför mycket möjligt att allt som Jakob berättade var i stort sett sant, och att vi här får en av medeltidens utförligaste berättelser om svårigheterna med att vara en mindre köpman i södra Östersjöområdet i början av 1400-talet.

Resor sammanfattning

Redan tidigare har det konstaterats att stora delar av befolkningen gjorde enstaka längre resor under sin livstid. Däremot har de som reste yrkesmässigt en mer framträdande plats bland olyckorna. För just olyckor är mirakelberättelserna en huvudkälla, även om det också finns åtskilligt av detta i klerkers brev hem där de berättar om resans besvärlighet och ber om mer pengar. Eftersom de som råkar ut för olyckor ofta var köpmän och sjöman är frågan om detta

också representerar sådant som allmogen råkade ut för. Det är uppenbart att sjöresor visserligen var nödvändiga och krävdes för att transportera större mängder varor, men att de samtidigt var betydligt farligare än resor till land. Man kan därför anta att bönder och andra undvek sjöresor, med undantag naturligtvis för bönder som bodde i skärgård och vid kust där sjöresan var en del av vardagen. För dem som bodde på öar, som Gotland, var sjöresan också en självklarhet. Även John Langdon har i sin översiktsartikel om resande i Europa hävdat att vanliga människor som regel undvek sjöresor, dels för att de var kostsamma, dels för att de var farliga (Langdon 2000).

Mirakelberättelserna visar också att man föredrog att resa i stora grupper. Eftersom vi från andra källor vet att det var bönder som tog emot resande i dessa glesbebyggda områden, där trafiken trots allt inte var tillräckligt omfattande för att ge underlag för ett nät av gästgiverier, måste det ha funnits ett system för hur dessa stora mängder av människor som tillfälligt passerade skulle tas om hand. Utan att vi har direkta belägg för det måste då och då, utmed de stora vägstråken, byarna ha fyllts med resande som inkvarterades och fick mat – som de betalade för – hos i stort sett varje bonde utmed dessa leder. Det innebär också att bönder utmed de stora vägstråken kom att fungera som förmedlare av nyheter. De mötte och talade regelbundet med personer ur de flockar som drog förbi, och som bodde hemma hos dem. Det kan knappast undgått att diskutera stort och smått under den tid som de vistades under samma tak.

Detta har varit säreget för medeltiden, och gradvis kan utvecklingen i Sverige innebära att resandet och dess infrastruktur professionaliserades men detta har varit en gradvis process från 1500-talet fram till 1700-talet.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Uppsala universitetsbibliotek

C 631

Riksarkivet

Skoklostersamlingen n 15 4°

Tryckta källor inklusive översättningar

Acta et processus = Collijn

Bäärnhjelm, Göran, 1994, Brynolfs mirakler, i Myrdal, Janke & Bäärnhjelm, G, *Kvinnor, barn och fester i medeltida mirakelberättelser*, Skara, s. 157-197

Den Heliga Birgitta = se Lundén

Collijn, Isak, 1924-1931, *Acta et processus canonizacionis Beate Birgitte*, Uppsala

Diplomatarium danicum = <https://diplomatarium.dk/>

Diplomatarium Suecanum, 1829- , Stockholm

Ex miraculis Katarinae, i *Scriptores rerum Svecicarum medii aevi* 3:2, Uppsala 1876, s. 263-267

Gallén, J., 1937, Les causes de Sainte Ingrid et des Saints Suédois au temps de la Réforme. *Archivum Fratrum Praedicatorum* 7, 1937

Gallén, J. & Lundén T., 1960, T., *Sankte Erik konung*, Stockholm

Gejrot = *Vadstenadiariet*

Gertz, M. C., 1908-1912, *Vitae sanctorum Danorum*. København

Grandinson, K. G., 1887-1888, Fragmentum de vita et miraculis magistri Petri Olai, confessoris beate Birgitte, *Redogörelse för de allmänna läroverken i Karlstads stift under läsåret 1887-1888*. Karlstad 1888

Henrici VI Angliae regis miracula postuma, 1935, Bruxelles

Henrik = se Heikkilä i Litteratur

Katarina = se Öberg i Litteratur

Knox, Ronald, 1926, *The miracles of Henry VI*, Cambridge

Liber de miraculis Beate Brigide de Suecia, Roma 1378, *Corpus codicum Suecorum medii aevi* 7, København 1946

Lundén, T., 1946, Sankt Brynolf, biskop av Skara, hans eftermäle, *Credo* 27, 1946

Lundén, T., 1947, Kring Sankt Henriks officium och mirakler, *Katolska perspektiv* 1947, miraklerna s 95-100

Lunden, T., 1949, Miracula defixionis Domini, *Göteborgs högskolas årsskrift* 1949

Lundén, T., 1951, Den heliga Katarinas av Vadstenas liv och underverk, *Credo* 31, 1951

Lundén, T., 1958, Den helige Nikolaus' av Linköping liv och underverk, *Credo* 1958.

Lunden, T, 1959, *Den heliga Birgitta : Himmelska uppenbarelser* 4, Malmö

Lundén, T., 1963, *Sankt Nikolaus' av Linköping kanonisationsprocess*, Stockholm

Materials for the History of Thomas Becket 1-2, 1875-1876, Cambridge

Miracula S. Erici regis et martyris, i *Scriptores rerum Svecicarum medii aevii* 2:1, Uppsala 1827, s. 278-315

Olrik, Hans, 1893-1894, *Danske helgeners levend*, København

Processus seu negocium canonizationis B. Katerine de Vadstenis, utg. I Collijn. - Svenska fornskriftssällskapets samlingar, Serie 2, 3, Uppsala 1942-46

Processus seu negocium canonizacionis B. Katerine de Vadstenis. Codex A 93 Bibl Reg Holm, ed. I Collijn. *Corpus codicum Suecicorum medii aevi* 2, København 1943

Sankt Nikolaus = Lundén 1963

Schepeleern = Sunesen

Schück, H., 1873-95, Två svenska biografier från medeltiden. *Antiqvarisk tidskrift för Sverige* 5, 1873-95

Skard, Eiliv, 1930, *Passio Olavi: Lidings saga og undergjerningane åt den heilage Olav*, Oslo

Stjernfelt, O. F., 1962, Den salige Kjeld Bekenders levned og undergerninger, i *Sankt Kjeld, levned og undergerninger*, Viborg

Sunesen, Anders, 1985, *Hexaëmeron, gengivet på danske vers af H.D. Schepeleern*, København

SDHK = Svenskt diplomatariums huvudkartotek = <https://sok.riksarkivet.se/sdhk>

SRS = *Scriptores rerum Svecicarum medii aevi*

Undhagen, Carl Gustaf, 1969, *Birger Gregerssons Birgitta-officium: Officium Sancte Birgitte*. Uppsala

Vadstenadiariet: latinsk text med översättning och kommentar av Claes Gejrot. 1996, Stockholm

Fragmentum ... Petrus Olai = Grandinsson

Vita et miracula Sancti Erici regis Suecia latine et suecica, *Corpus codicum Suecicorum medii aevi* 3, København 1944

Vita et miracula Sancti Henrici episcopi et martyris. *Scriptores rerum Svecicarum medii aevii* 2:1, Uppsala 1827, s. 331-335

Vita Katherine. Facsimilietryck av Bartholomeus Ghotarus i Stockholm 1487 tryckta bok, utg. av T. Lundén, Stockholm 1981

Vita S. Brynolphi. *Scriptores rerum Svecicarum medii aevi* 3:2, Stockholm 1876,

VSD = Gertz

Litteratur

Agergaard, Erling, 2015, *Sankt Kjeld af Viborg*, Viborg

Andersson, Eva, 2006, *Kläderna och människan i medeltidens Sverige och Norge*, Göteborg

Andersson, Lars, 1989, *Pilgrimsmärken och vallfart: Medeltida pilgrimskultur i Skandinavien*, Lund

Bartlett, Robert, 2004, *Den hängde: En berättelse om mirakel, hågkomst och kolonialism under medeltiden*, Stockholm

Bernström, Richard, 2008, *Bernströms bestiarium: En djurens nordiska kulturhistoria*, Stockholm

Boldsen, Jesper et al, 2013, Schleswig: Medieval Leprosy on the boundary between Germany and Denmark, *Anthropologischer Anzeiger* 70/3 (2013), s. 273-287

Göran Bäärnhielm, 1990, Helgonens kraft i vardagens nöd, i *Röster från svensk medeltid*, Stockholm

Bäärnhielm, G, 1994, Brynolfs mirakler = se Tryckta källor och översättningar

Campbell, Bruce et al, 1993, *A Medieval Capital and its Grain Supply: Agrarian Production and Distribution in the London Region c. 1300*, Belfast & London

Clausen, Svend, 2009, Hellighed og magtspil. Helgenkåringens vanskeligheder i Danmark efter 1234, *Dansk Historisk Tidsskrift* 2009, s. 307-335.

Cormack, Margaret, 1994, *The saints in Iceland. Their veneration from the conversion to 1400*, Bruxelles

Dam, Peder & Jacobsen, Johnny, 2008, *Atlas över Danmark: Historisk-Geografisk atlas*, Roskilde

Damsholt, Nanna, 1985, *Kvindebilledet i dansk højmiddelalder*, København

Ellis Nilsson, Sara, 2015, *Creating holy people and places on the periphery: a study of the emergence of cults of native saints in the ecclesiastical provinces of Lund and Uppsala from the eleventh to the thirteenth centuries*, Göteborg

Ersgård, Lars, 1988, "Vår marknad i Skåne": Bebyggelse, handel och urbanisering i Skanör och Falsterbo under medeltiden, Lund '

- Finucane, Ronald C, 1995 (1977), *Miracles and pilgrims: popular beliefs in medieval England*, 2:a uppl., Basingstoke
- Finucane, Ronald C., 1997, *The rescue of the innocents: endangered children in medieval miracles*, Basingstoke
- Friberg, Nils, 1960, Gästgiveri, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 5, Malmö, sp. 698-700
- Friberg, Nils, 1983, *Stockholm i bottniska farvatten: Stockholms bottniska handelsfält under senmedeltiden och Gustav Vasa*, Stockholm
- Fritz, Birgitta, 1972, *Hus, land och län: Förvaltning i Sverige 1250-1434* 1-2, Stockholm
- Fröjmark, Anders, 1992, *Mirakler och helgonkult: Linköpings biskopsdöme under senmedeltiden*, Uppsala
- Fröjmark, Anders 1997, Barn och ungdomar i medeltida mirakelberättelser, *Kalmar län: Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvärd* 81 (1996-1997), s. 29-36
- Fröjmark, Anders, 2013, Medeltida mirakelberättelser med gotlandsanknytning, *Gotländskt Arkiv* 2013, s. 99-110
- Fröjmark, Anders, 2018, Telling the Miracle: The Meeting between Pilgrim and Scribe as reflected in Swedish Miracle Collections, i Krötzl, Christian & Katajala-Peltomaa, Sari (red.) *Miracles in medieval canonization processes: structures, functions, and methodologies*, Turnhout, 131-155
- Gad, Tue, 1961, *Legenden i dansk middelalder*, København
- Gallén, Jarl, 1957, Bot, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 2, Malmö 1957, sp. 173-176.
- Gautier de Coinci, miracles, music, and manuscripts*, 2006, Turnhout
- Gejrot, Claes, 1996 = se *Vadstenadiariet* i Tryckta källor och översättningar
- Gejrot, Claes, 2003, Kvinnan i grått: Birgitta i vadstenabrödernas bok, i Per Beskow & Annette Landen (red), *Birgitta av Vadstena: Pilgrim och profet*, Stockholm, s. 189-200.
- Gejrot, Claes, 2019, Medieval Swedish Pilgrims in the Charter Material, i *Topoi, Topographies and Travellers*, red S. Fogelberg Rota & A. Blennow, Rom, s. 40-59
- Ginzburg, Carlo, 1989, *Clues, myths, and the historical method*, Baltimore
- Goodich, Michael E., 1995, *Violence and miracle in the fourteenth century: private grief and public salvation*, Chicago

- Harrison D., 1996, *Medieval Space: The Extent of Microspatial Knowledge in Wester Europe during the Middle Ages*, Lund
- Harrison, D., 1998, *Skapelsens geografi: Föreställningar om rymd och rum i medeltidens Europa*, Stockholm
- Heikkilä, Tuomas, 2009, *Sankt Henrikslegenden*, Stockholm
- Hess, Cordelia, 2008, *Heilige machen im spätmittelalterlichen Ostseeraum: die Kanonisationsprozesse von Birgitta von Schweden, Nikolaus von Linköping und Dorothea von Montau*. Berlin
- Holm, Olof, 2012, *Självvägarområdenas egenart: Jämtland och andra områden i Skandinavien med småskaligt jordägande 900-1500*, Stockholm
- Jiroušková, Lenka, 2014, *Der heilige Wikingerkönig Olav Haraldsson und sein hagiographisches Dossier: Text und Kontext der "Passio Olavi"*, Leiden
- Kartor över det medeltida Sverige och dess ortnamn*, 1967, Stockholm
- Katajala-Peltomaa, Sari, 2009, *Gender, Miracles, and Daily Life. The Evidence of Fourteenth-Century Canonization Processes*, Turnhout
- Koopmans, Rachel, 2011, *Wonderful to relate: Miracle stories and miracle collecting in High Medieval England*, Philadelphia
- Krötzl, Christian, 1989, Parent-child relations in Medieval Scandinavia according to Scandinavian miracle collections, *Scandinavian journal of history* 14 (1989), s. 21-37.
- Krötzl, Christian, 1994 *Pilger, Mirakel und Alltag: Formen des Verhaltens im skandinavischen Mittelalter (12.-15. Jahrhundert)*, Tampere
- Krötzl, Christian, 2018, Miracula post mortem: On function, content, and typological changes, i Krötzl, Christian & Katajala-Peltomaa, Sari (red.), *Miracles in medieval canonization processes: structures, functions, and methodologies*, Turnhout, s. 157-175.
- Krötzl, Christian & Katajala-Peltomaa, Sari, 2018, Approaching Twelfth- to Fifteenth-Century Miracles: Miracle Registers, Collections, and Canonization Processes as Source Material, i Krötzl, Christian & Katajala-Peltomaa, Sari (red.) *Miracles in medieval canonization processes: structures, functions, and methodologies*, Turnhout, s. 1-39
- Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 1-22*, Malmö 1956-1978
- www.kunera.nl/

- Kuuliala, Jenni, 2016, *Childhood Disability and Social Integration in the Middle Ages: Constructions of Impairments in Thirteenth- and Fourteenth-Century Canonization Processes*, Turnhout
- Langdon, John, 2000, Transportation, Inland (European), i *Trade, Travel, and Explorations in the Middle Ages: An Encyclopedia*, J. B. Friedman et al (red), New York, s. 607-613
- Langdon, John, 2004, *Mills in the medieval economy: England, 1300-1540*, Oxford.
- Lárusson, Magnús Már, 1969, Reiser: allm, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 14, Malmö, sp. 15-20
- Lett, Didier, 1997, *L' enfant des miracles: enfance et société au Moyen-Âge*, Paris
- Liebrott, Niels-Knud, 2003, Pilgerfart durch Stellvertreter, i *Pilgerreisen im Mittelalter*, Odense, s. 7-21
- Sune Lindqvist, 1954, Eriksmiraklerna, *Scandinavica et fenno-ugrica. Studier tillägnade Björn Collinder*, Stockholm
- Ljung, Sven, 1949, *Arboga stads historia 1: Tiden intill 1551*, Arboga
- Losman, Beata, 1970, *Norden och reformkoncilierna 1408-1449*, Göteborg
- Losman, Beata, 1989, Barnafödsel och kvinnosexualitet i mirakelberättelser, i *Kvinnors rosengård: Medeltidskvinnors liv och hälsa, lust och barnafödande*, Stockholm
- Lundegårdh, Ingrid, 1990, Helga Lösens mirakler: En studie över en medeltida mirakelsamling, i *Fjölnir* 9:2 (1990), s. 48-77
- Lundén, T. 1951, Sankta Ingrid av Skänninge. *Credo* 32, 1951
- Lundén, T, 1973, *Svenska helgon*, 2:a uppl, Stockholm
- Lundén, T, 1983, *Sveriges missionärer, helgon och kyrkogrundare*, Storuman
- Lundén, se också Trycka källor och översättningar
- Madsen, Per Kristian & Robinson, David Earle, 1999, Sygdom og sundhet, i Ingesman, Per (red.), *Middelalderens Danmark: kultur og samfund fra trosskifte til reformation*, København, s. 208-219
- Mittealterliche Handschriften Mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Uppsala: Katalog über die C-Sammlung von Margarete Andersson-Schmitt und Monica Hedlund*, 1-8, 1988-1995, Uppsala
- Myrdal, Janken, 1979, Allmogeresor enligt bondedagböcker, *Folkets Historia* 1979/2, s. 5-20
- Myrdal, Janken, 1994, Kulturhistoriska fragment och mirakelberättelserna, i Myrdal, Janken & Bäärnhielm, *Kvinnor, barn och fester i medeltida mirakelberättelser*, Skara 1994, s. 12-132

- Myrdal, Janken & Bäärnhielm, Göran: Katalog, i Myrdal, Janken & Bäärnhielm, *Kvinnor, barn och fester i medeltida mirakelberättelser*, Skara 1994, s. 133-156
- Myrdal, Janken, 2003, *Digerdöden, pestvågor och ödeläggelse*, Stockholm
- Myrdal, Janken, 2007, Källpluralismen och dess inkluderade metodpaket, *Svensk Historisk tidskrift* 2007, s. 495-504
- Myrdal, Janken, 2012, *Boskapsskötseln under medeltiden: en källpluralistisk studie*, Stockholm
- Myrdal, Janken & Øye Ingvild (under utgivning): Technological Capacity of Women in the High Middle Ages, i *The Routledge History of Rural Life*.
- Newman, Paul B, 2011, *Travel and Trade in the Middle Ages*, Jeffersson, North Carolina
- Nielsen, Herluf, 1960, Gästgiveri: Danmark, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, Malmö, sp. 701
- Odén, Birgitta, 1961, Gästning: Sverige, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 6, Malmö, sp. 1-4
- Ohler, Norbert, 2004, *Reisen im Mittelalter*, 2:a uppl, Zürich
- Platt, Colin, 1979, *The English Mediæval Town*, London
- Poulsen, Bjørn, 1997, Sønden sejlede de tyske mænd, i *Dansk søfartshistorie 1: indtill 1588*, København, s. 101-188.
- Poulsen, Bjørn 2016a, Skånemarkederne, i Hans Krongaard Kristensen & Bjørn Poulsen, *Danmarks byer i middelalderen*, Aarhus, s. 185-191
- Poulsen, Bjørn 2016b, Byboernes faellesskaper, i Hans Krongaard Kristensen & Bjørn Poulsen, *Danmarks byer i middelalderen*, Aarhus, s. 241-251
- Pounds, N. J. G., 1990 *An Historical Geography of Europe*, Cambridge
- Retsö, Dag, 2007, *Människans mobilitet och naturens motsträvighet: Studier kring frågan om reshastighet under medeltiden*, Stockholm
- Selch Jensen, Carsten, 2003, Stellvertretende Pilgerfarthen in lübischen Testamenten, i *Pilgerreisen im Mitterlalter*, Odense, s. 22-51
- Sigal, Pierre André, 1985, *L'homme et le miracle dans la France médiévale: XIe-XIIIe siècle*, Paris
- Skyum-Nielsen, Niels, 1961, Gästgiveri: Danmark, i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 6, Malmö, sp. 6-11
- Skyum-Nielsen Niels, 1971, *Kvinde og slave*, København

- Stenqvist Millde, Ylva, 2007, *Vägar inom räckhåll: Spåren efter resande i det förindustriella bondesamhället*, Stockholm
- Vauchez, André, 1997, *Sainthood in the later Middle Ages*, New York 1997
- Weinstein, Donald & Bell, Rudolph, 1982, *Saints and Society: The Two Worlds of Western Christendom 1000-1700*, Chicago
- Verdun, Jean, 1998, *Voyager au Moyen Age*, Paris
- Fredrik Öberg, 2010, ”...ad exaltacionem nominis venerabilis domine beate Katerine...”: *Fem Katarinamirakler ur Cod. Skokloster I 4° 15*, Stockholms universitet 2010 (<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A882362&dswid=2932>)
- Fredrik Öberg, 2015, ”Quasi quedam stella splendidissima”: *Katarinatexter ur skoklosterhandskriften*, Stockholms universitet 2015 (<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A882199&dswid=3050>)

Appendix: Kulturhistorisk katalog över nordiska mirakelberättelser

Janken Myrdal och Göran Bäärnhielm

Först anges miraklernas tidsperiod för varje kultobjekt, därefter var miraklerna är publicerade. För varje fall anges: Nummer, namn, ålder, titel, ort/socken, landskap, fallbeskrivning, samt eventuellt övriga upplysningar. Handskriftsförhållanden redovisas inte, dock har viktigare litteratur tillfogats. Det religiösa innehållet redovisas endast i begränsad omfattning i denna kulturhistoriska katalog. Korshänvisningar till andra nedteckningar av samma mirakel ges i parantes.

Denna katalog är inriktad på kulturhistoria och upplysningar om religion, exempelvis i samband med själva miraklet, har inte medtagits. För utförligare information om helgonen se utgåvorna nedan samt Lundén 1973 (svenska helgon), Krötzl 1994 och Nilsson 2015 (danska helgon). Flera av de svenska berättelserna har tillkommit i regelrätta kanonisationsprocesser, och informationen som ges är då så utförlig att katalogen bara ger brottstycken av all den kulturhistoriska informationen – eller för att uttrycka det mera spetsigt: ju längre fram i tid desto ofullständigare är katalogens uppgifter. I dessa senmedeltida berättelser finns också åldersangivelser på alla vittnen, och därmed har vi en corpus av tusentals personer med angiven ålder från medeltidens Sverige.

Ortsangivelser baseras på olika utgåvors register (se nedan), och som regel finns utförligare Ortsangivelser i dessa register. För Ortsbestämningar har även använts för Danmark: *Atlas över Danmark: Historisk-Geografisk atlas*, av Dam och Jacobsen (2008) och för Sverige *Kartor över det medeltida Sverige och dess ortnamn* (1967).

För utgåvor och översättningar anges fullständiga titlar i katalogen, för att underlätta sökbarhet, men för övrig litteratur som anförs hänvisas till litteraturlistan i inledningen för fullständiga upplysningar. Katalogen över de svenska miraklerna har tidigare publicerats i Myrdal & Bäärnhielm 1994. Här har en del rättelser gjorts och för Erik och Birgitta har mirakel tillförts som vi inte kände till 1994.

Katalogen innefattar endast mirakel som skett efter döden. Avslutningsvis finns ett avsnitt om mirakel och liknande händelser under helgonens livstid, men som en beskrivande text snarare än en katalog.

En brasklapp till sist: ett katalogarbete som det här är beroende av föregående forskning, och säkerligen kommer en hel del av de uppgifter som ges nedan att korrigeras i sina detaljer, och även förhoppningsvis fler mirakelberättelser att identifieras.

NORGE

I Norge är Olav allenarådande bland helgonen, Även om det givetvis funnits flera helgon har de inte gett upphov till bevarade mirakelberättelser.

Olav (O). Död 1030, grav i Trondheim (Nidaros)

Mirakelsamlingen skapades av ärkebiskopen Öystein. De första tio miraklen är från före cirka 1250, därefter tillkom mirakel fram till Öysteins död 1188, möjligen har några tillfogats fram till 1200 då den äldsta handskriften skrevs. Jirouškova 2014 har i detalj utrett förhållandet mellan olika handskrifter och gjort en kritisk edition som helt ersätter tidigare. En översättning till norska gjordes 1930, men då utelämnades mirakel 30 (enligt den numrering som Jirouškova har). Dessutom tilläggs här tre Olavs-mirakel som inträffade i Skåne, serie B. Säkerligen finns det fler, men sökningar i norskt diplomatarium har ännu inte givit några belägg.

Jirouškova, Lenka. *Der heilige Wikingerkönig Olav Haraldsson und sein hagiographisches Dossier: Text und Kontext der "Passio Olavi" mit kritischer Edition 1-2*. Leiden 2014 (Latin, katalog över alla mirakel i band 2 s. 714-720)

Passio Olavi: Lidings saga og undergjerningane åt den heilage Olav, översatt av Eiliv Skard Oslo 1930

Numrering enligt Jirouškova. Här utelämnas det första om Olavs drömsyn om himmelfärd när han dog. Även det tionde som redogör för en händelse under Olavs livstid då han undgick att bränna sig. Även de följande fyra miraklen har legendartad karaktär. En egendomlighet med de norska miraklerna jämfört med de från Danmark och Sverige är att namnen på de som drabbats sällan nämns.

2. blind man, smörjer Olavs blod på ögonen
3. Guttorm, Olavs brorson, på vikingafärd, sjöslag
4. Slag i Konstantinopel mot hedningar
5. I Danmark en tjänstekvinna från Norge, sätter bröd i ugnen under Olav den heliges dag, brödet blir sten.
6. Pojke med tungan utskuren orättvist. Tungstumpen drogs ut och han kunde tala.
7. En man fångad av slaverna, fick tungan utskuren. (=6?)
8. Kvinna illa värkbruten, fötterna krökte sig.
9. Ung kvinna hade vänskap med engelsk präst, skvaller. Hennes två högättade bröder tog honom bort från husen, bröt hans ben, skar av tungan och stack ut ögonen. En fattig kona tog hand om honom.
11. En bonde anklagades av storbönder för tjuveri, skulle hängas. Blev upphängd men stödde sig på en bjälke. Skars ned av hustru och barn, föll.
12. Stor eld i Trondheim, kyrkan räddades.
- 12b. Man fick ögonskador av branden.
13. Dansk ung man fångad av slaverna, flykt, tillfångatagen, ny flykt.
14. I Trondheim kvinna plågad av "fang", blev sjuk på bröllopsnatten, kroppen livlös, hon fick det varje månad även innan bröllopet.
15. I Holmgård (Novgorod) brand, en präst i Olav den heliges kyrka stoppade elden med relik.

16. I Telemark, folk kommit samman för att rådgöra om kyrkbygge, hade inte sten, skulle bygga i trä, men då fanns mycket sten vid en fjällvägg.
17. I en bygd nära Trondheim kom ett barn bort. Föräldrarna, var på gästabad, bad andra vara med och söka. Tredje dagen fann de pojken sovande nära ett hus där de hade letat förr.
18. En syndig man från Ytterøy, blind.
- 19a. Det året kyrkan upphöjdes till ärkebiskopskyrka (1152-53) kom tre krymplingar, en av dem också blind.
- 19b. Samma år en stum.
- 19c. Samma år kom en kvinna från Sverige, hon var blind.
20. Nordisk krigare hade köpt träl i Ryssland som var stum, han var smed. Blev såld från man till man, hamnade hos köpman som gav honom fri. Kom till Holmgård (Novgorod), en kvinna bad för honom.
21. Norska kungen (Inge) skadat knäet, då kyrkan i Trondheim skulle vigas.
- 22a. Samma tillfälle en liten flicka, värkbruten sedan barndom.
- 22b. Ett år senare en flicka, lederna hade krokmat, hämlarna krökte sig under henne i fem år.
23. Kvinna återfick synen på Stiklastad, rispåd av pojke när hon var ung.
24. Köpman låg på Island, föll på isen och bröt benet, foten ruttnade.
25. Två bröder, en präst och en lekman, från Frankrike, blev drivna från farsarvet, brände inne sin mor, en liten bror och en man som gift sig med modern. De blev smidda i järn och drog till Jerusalem, och runt kristenheten, även till Olavs kyrka; där togs den andre broderns järn av.
26. I Möre: en kornbod fylld med säd hotades av eld.
27. Ett skepp drevs av vinden mot en bergsudde.
28. Ung man fördes bort i fångenskap av hedningar, flydde.
29. En plats sunnanfjälls, småpojkar lekte med båt som kom loss och gled mot forsen. Båten fastnade på en liten sten mitt i forsen. Det kastades ett rep till stenen, och pojkarna kröp över
30. Otuktig dansk präst, straffas med impotens (struken i Skard 1930).
31. Två bröder, spanjorer, hade slagit ihjäl sin styvfar och sin mor, och bränt ned ett kloster där den man de jagade gömde sig, även fem munkar brann inne. Järnslagna, reste runt till kyrkor, och yngre brodern hade fått sår på armen av järnet.
32. En ungdom. stum.
33. Bonde som hette Tor, nära Trondheim, enda sonen värkbruten i knäet, benet krökte sig.
34. I Sogn: badstugan på bondgård började brinna, lågorna slog ut genom takglugg och dörr.
35. När kung Öystein styrde, misstanke om att en kungadotter stulit relikier till Danmark, kistan öppnades.
36. Stum man.
37. Byggnadsarbete på katedralen, uppe på murtinnarna brast bron dit de drog upp sten, biskopen Öystein föll, slog emot karet de rörde kalk i (självbiografisk berättelse).
38. I en fjällbygd kallad Rendal: en man som hette Tore, nygift, lam, döv, stum i 8 veckor.
39. En pojke i tjänst ett år i gården Ut-Torgar. Skulle till skogs och hugga ved, två väna kvinnor kom fram inne i skogen, han följde med dem till en håla, beskrivning av bergtrollets hem.
40. Kvinna miste synen.
41. Ung man från Lund fick synen åter i det kapell i Ringsaker, Hedmark som var vigd åt Olav, först ledsyn och sedan kom han till Nidaros.
42. Kristna predikade i Estland, en man som inte var kristen blev sjuk, prövade skamliga konster, omvändes. Två män från Estland, nyligen omvända, berättade.

43. En son till en hög kyrkoman blev renad från spetälska, läkarna visste inga råd.
44. En ung man hade varit i Finnmarken, många var där på fiske efter fastetid, de fiskade omgivna av hedningar, de kristna fick fisk men inte hedningarna.
45. En bonde hade haft mycket boskap, men antingen var korna galla (kunde inte bli dräktiga) eller så dog kalvarna. Sju år i rad hade alla kalvar dött, men efter löfte hade under tre år tolv överlevt. Skänkte en trevintrars stut till kyrkan i Nidaros.
46. Kvinna värkbruten så hon inte kunde gå, tagit sig in i staden på händerna. Fick allmosor vid kyrkan.
47. Stum och döv pojke, hörde till cistercienserklostret intill Nidaros.
48. En liten pojke, stum.
49. En värkbruten pojke som hette Karl, fötterna krökt sig under honom, varit sjuk i tre år.
50. En krigare (adlig?) från Britannien dräpte sin broder i en tvist om arv, samt även modern som villegå emellan. Smidd i järn, kom till Olavs kyrka, järnen föll av.

Serie B. Tre Olavs-mirakel nämnda i ett av Katarinamiraklen (K L94). Dessa nämns som mirakel vid den kända Olavs-bilden i Lunkende kyrka i Skåne, och förskriver sig från 1470-talet, dvs. tre hundra år efter de andra. Observera att dessa mirakler inte hörde samman med en pilgrimsresa till Trondheim, det var en helt lokal kult och skulle också kunna ses som mirakler knutna till ett kultobjekt, i det här fallet en bild av Olav den Helige.

Litteratur: Anders Fröjmark 1997.

- B 1. Barn som skurit sig med kniv
- B2. Barn som drunknat
- B3. Barn som kvävts av sin mor i sängen

DANMARK

Det finns en utgåva av de latinska texterna, Gertz, M. C: *Vitae sanctorum Danorum*. København 1908-1912 (VSD). Dessutom gjordes några år tidigare en översättning av de flest till danska: Olrik, Hans: *Danske helgeners levned*, København 1893-1894 (Olrik). Den sistnämnda har återutgivits, dock utan att man kompletterat med de mirakel som förblev oöversatta.

Thøger (T). Död i mitten av 1000-talet, grav i Vestervig på Jylland.

Ett fragment av mirakelberättelser nedskrivna i mitten av 1200-talet finns bevarat, nedre delen av bladet förlorat. VSD 25-26 (latin), omnämnd Olrik s 338, dock utan att miraklen översatts.

1. Förföljda, troligen till sjöss, i Danmark.
2. Eskil, biskop negativ till Thøger, ångrade sig och blev anhängare av helgonet.
3. Tjänarinna, som skötte och gav mat till en mans barn, blind.
4. Adlig med ögonproblem (blind).
5. Båt i sjönöd, hård storm, kvinna lovade en fin mässhake som offergåva.

Knud den Helige (Kn). Död 1086, grav i Odense.

Serie A

helgonberättelse som nämner mirakler från cirka 1120-1124. Olrik s 98, 341-347 (danska), VSD 130 (latin)

+ Blinda, döva, stumma, vissna händer, lama, spetälska.

Serie B.

Dikt från mitten av 1200-talet mirakler från 1100-talet fram till 1200-talet. Olrik 341-347 (danska), VSD 163-166 (latin)

1. Esbern lille, pojke, Fyn, förlamad.
2. Kvinna, hög börd, Jylland, benen uppdragna till bröstet.
3. Bonde, stal häst av en annan bonde som också brukade klostrets mark, straffades med sjukdomsanfall, erkände och benådades från döden men fick böter.
4. Ung kvinna (virgo), besatt av ond ande när hon var fem år och förblev i tolv år stum (17 år gammal), började tala på hemväg från Knuts grav.
5. Brand i Odense, Albanskyrkan svedd.

Knud Lavard (KL). Död 1131, grav i Ringsted, Själland.

Miraklerna har sammanställts ur flera handskrifter; de första skedde direkt efter dråpet 1131, några skedde under Sven Grathes kungadöme 1146-57 (till nr 11) resten är från 1100-talets senare del. Dessutom omtalas mirakel i hymner, Carmina Ecclesiastica, i en handskrift från 1200-talet.

Hymner. VSD s. 227 (latin)

+ Lama, döva, blindas, stumma

Mirakelsamlingen. Olrik s 353-362 (danska, VSD 242-245 (latin), numrering enligt VSD. 1130-tal till 1150-tal:

1. Kvinna, talade nedlåtande om helgonet vid hans källa, nämner sitt fina ärmtyg. Hon drack av vattnet, föll till marken, magen svullnade upp, urin och skarn gick från henne, utskämd.
2. Präst, ville inte tro på helgonet gick till källan, drack, och tre av hans tänder blev brutna i småstycken, ångrade sig.
3. Prästdotter, vanskapt, utmärglad, läkemedel hjälpte inte. Vatten från källan hälldes över henne, hon drack.
6. Daglönare hos präst, vattusot, svullnader fyllda av vatten.
7. Dräng, son till präst, sjuk. Tidigare hade denna präst och en annan, som var anhängare av Nils och Magnus, motståndare till Knut, hållt hundurin i källan. (En annan version ges i framställningen om Knuds liv och gravläggning, Olrik 142, VSD 201, här är det två äldre kvinnor, trollkunniga, som råder till att hålla hundurin, se Damsholt 1985 s 206)
8. Man, halt, länge vid graven. Lämna sina kryckor, men de togs bort av orena.
9. Kvinna, Norge, spetälsk.
10. Två kvinnor ville offra, men tillbakavisades eftersom de var prostituerade.
11. Kung Nils var i Ringsted (1131 till 1134) till Knuds grav för att ofreda, fick tre revben knäckta.

1100-talets senare del:

12. Liten flicka blind och dövstum,
+ och även 13 andra vid graven.
13. Fru jagades av tyskar som skulle föra bort henne, flydde i vagn med sitt folk, den som skulle röva henne föll död ned från hästen.
14. Präst, njursten (calculosus) och svulst i testiklarna. Blev sedan kanik.
15. Kristna överfallna av sjörövare (vender), men vann seger utan att någon blev sårad. Ett spjut som slungats mot dem togs till graven.
16. I Sverige: en köpman på en ö (namnet utelämnat) blev tillfångatagen av hedningar och lagd i bojor. Blev fri och återvände hem till Sverige. Sände sedan 144 pund rökelse till Knuds grav.
17. Ester, Skåne, vid föräldrarnas död stum av sorg och var så i 17 år.
18. Kvinna, blind.
19. Kvinna, lam 12 år i smärtor, körd i vagn till graven. Ingemar vittne, kvinnans man var landbo till honom (möjligen Ingemar kammarmästare åt kung Valdemar i början av 1200-talet).
20. Kristina, ung flicka från Ribe, Jylland förlamad i högra sida. Tidigare till olika helgon, i Roskilde övervintrade hos en kvinna, Kettilög, och följde med henne till Ringsted.
21. Thorsten, ung man, lam, kom till graven och bodde då hos klostrets skomakare. Frisk vid graven efter en procession.
22. Sjutton landsbybor från Halland, stor dödlighet bland boskap. Kastade lott mellan Helige Olav och Helige Knud. Märket för Knud kom ut. Berättat för klosterbroder från Ringsted i Skåne vid fisketiden, klosterbrodern fick en penning från varje man i byn.

Prost Kjeld (Kj). Död 1150, grav i Viborg.

Helgonberättelsen från 1180-talet i olika handskrifter med något olika listor. Olrik s 163-164 (översatt till danska men endast till nummer 7), VSD 271-275 (latin). Numrering enligt VSD. O. F. Stjernfelt, *Den salige Kjeld Bekenders levned og undergerninger, Sankt Kjeld, levned og undergerninger*, Viborg 1961, s. 31-36 (samtlige översatta till danska).

Litt: Agergaard 2015, med en ofullständig redovisning av miraklen s 49-51

1. Man, Norge, lam, tjänade sedan bröderna.
2. Kvinna, blind 20 år.
3. Man, bristning inombords ("ruptus interius"), inälvorna hängde ut.
- 4a. Kvinna, besatt av ond ande.
- 4b En spetälsk man.
- 4c. En lam man.
- 4d-i. Sex blinda kvinnor och män.
- 5a. Kvinna, lam.
- 5b. Kvinna, blind länge.
- 5c. En spetälsk man.
- 5d. Många med onda andar.
- 5e. Många med sjukdomar.
- 5f. Flicka, dotter till Bodil, lam.
- 6a. Man, blind många år, fick sin syn åter.
- 6b. Kvinna, blind 10 år.

- 6c. Kvinna, blind fem år.
- 7a. Flicka stum.
- 7b. En man spetälsk.
- 7c. Man, Själland, blind.
+ Många andra mirakler
- 8a. Kvinna dövstum.
- 8b-d. Tre män befriade från orena andar.
- 8e. Pojke frisk från sten (njursten).
- 8f-g. Två blinda män.
- 9a. En blind man från Djursland, Jylland.
- 9b. Flicka från Salling, norra Jylland, blind i sju år.
10. Flicka från Års, norra Jylland, blind,
10b. och två andra kvinnor med henne.
- 11a. Ung kvinna (iuvencula) blind, Hardsyssel, västra Jylland.
- 11b-f. Fem andra kvinnor blinda.
- 11g. Kvinna från Farsø, norra Jylland kunde inte räta på huvudet.
- 11h. Flicka från födelsen krympling.
- 12a. Kvinna från "Hormongersyssel", trol. Hornum härad, norra Jylland, återfick synen.
- 12b-d. Tre kvinnor återfick synen.
- 13a. En stum och lam/svagsint ("mutus et debilis") man.
- 13b-d. Tre andra män fick synen.
14. Flicka 10 år, med spetälska och spetälsk i tio år ("puella decem annis leprosa").
- 15a. Kvinna från Ålborg, norra Jylland befriad från spetälska.
- 15b-e. Fyra blinda män.
- 16a. Pojke 9 år, sedan födseln blind.
- 16b. Thone Bylck, man, förrutnad fot och andra sjukdomar.
17. Kvinna med demoner befriad när andra bad.
18. Kvinna spetälska som täckte hennes kropp.
- 19a. Fadermördare från Skottland, en järnboja runt armen som botgöring.
- 19b. Kvinna spetälsk i tre år, från Ingerslev, Rougsø härad, norra Jylland.
- 19c. Lam/halt man.
- 19d. Stum pojke helad i närvaro av fader.
20. Brand nära klostret kvävdes av vind och regn.
21. Man från Sverige, som dödat sin bror som var präst, som botgöring tre järnband, pilgrimsresor till flera kultplatser, två hade fallit av och det tredje föll av vid Kjelds grav.
22. Flicka i sjuksäng i tre år.
23. Köpmän från Viborg, såg kvinna i Ribe som vävde under Sankt Kjelds fest 11/7, hon svarade dåraktigt att hon ringaktade helgonet, blev blind men bad om nåd och fick synen tillbaka samma dag (själva miraklet på hexameter)

Abbot Vilhelm (V). Död 1203, grav i Æbelholt kloster, Själland.

Samlingen nedskriven på 1220-talet och baserades på flera förteckningar och därför har miraklerna delats i tre serier.

Serie A

Olrik 250-260 (danska), VSD 345-351 (latin. Numreringen i VSD börjar på nr 33 och har därför inte använts här).

+ Ondä andar, värkbrutna, blinda, halta, döva, stumma, lama, spetälska, döda och halvdöda, även djur och stormar stillnade

A1. Grimolf 15 år, lärling i Æbelholt kloster, fallandesjuka (epilepsi)

A2. Svend Tolvsön, fallandesjuka.

A3. Kvinna, Freerslev sn (nedlagd 1500-talet, idag under Herlev sn) norra Själland, besatt av ond ande, hånar många och bland dem en dekan för att stjäla fattig kvinnas höna (kvicktionde?), botad med heligt vatten.

A4. Annan kvinna, Freerslev sn (se A3), besatt av ond ande, samma kur.

A5. Estrid, Mellöse, Lyngby sn (öster om Arresø), norra Själland, lust att äta rotfrukt, grävde upp i sin trädgård och sedan for en ond ande i henne, hotade ta livet av sig och sina barn, blev slagen med ris.

A6. Kvinna, Vidars hustru, Mellöse, födslovändor, födde döfött barn.

A7. Man, Villinge, Esbønderup sn (nära Esrums kloster), norra Själland, vansinnig, levde ibland i skogen.

A8. Tjänare, till biskop Peder i Roskilde, såg brinnande facklor ovanför graven.

A9. Fattig kvinna, uppsvullet underliv och kunde knappast ompänna sig med 3 alnar lång bälte, botad, bältet upphängdes i kyrkan.

+ Efter det att helgonet flyttats till ny gravplats 1210 inträffade fjorton mirakler och sedan under hela påskhögtiden fyra till fem varje söndag vid graven

Serie B

Andra underverk. Olrik 261-273, VSD 352-362

B1. Olava, København, ögonsjuk som barn, sedan blind, jämför C4.

B2. Man, 20 år, lam, buren på bår till graven.

B3. Ragnhild, Bårslöv (nära Helsingborg), Skåne, blind, ledd av sin bror till graven, var gravid, fick anfall men födde inte i förtid, återfick synen.

B4. Anders, präst, Sundby, Fredriksund sn, norra Själland, långvarig ögonsjukdom.

B5. Ketill, köpman, Norge, stum sedan 11 år, följde med borgare från Roskilde, vittne en adlig kvinna som han bott hos i två år.

B6. Peder son till bonde 12 år, Lystrup, Lyngby härad, nordöstra Själland, dövstum. Sonen hade vaktat boskap, vaknade döv och stum.

B7. Son till man, 7 år, född dövstum, botad och talade men stammade lite.

B8. Liten dotter till kvinna, stor böld i ögat, vid festlighet med mycket folk vid graven, gick till munken som tog sig hand om sjuka, bölden brast och materia flöt ut.

B9. Kvinna, plågades av många smärtor, återvände till sitt hus från graven och inväntade livets avslutning.

B10. Man, i byn Annise intill klostret, lam och nästan sinnessjuk, återvände från graven, blev frisk, men gick ut i skogen för att hugga ved, och fick en ek över sig och dog.

B11-12. Två kvinnor, i byn Annise, den ena blind, den andras lemmar förtärdes av eld. Grannar vittnade.

B13. Regner, präst levde som värdsilig, Harjager, västra Skåne. Fick eld på tungan och var nära döden, sände son att hämta sista smörjelsen i Lund. Löfte om bättring, svulsten sprack, etter och blod flöt ut. Uppfyllde inte löftet.

B14. Kvinna eller flicka (puella, mulier) till prästen i socknen Gjørløse, nära Hillerød, norra Själland, sjuk.

B15. Kvinna, Ribe, efter barnafödande vansinnig i flera veckor, slog sina närstående, släpad till graven bakbunden, efter en natt frisk, satte upp sitt hår och iförde sig kläder.

B16. Bernard seglade till marknaden i Skåne, falk som han hade på handen flög bort, löfte om vax, falken tillbaka nästa dag.

B17. Cecilia, Egby/Ejby, Glostrup sn, norra Själland, lam, delvis botad vid graven, men högra armen fortsatt lam, återvände flera gånger, biktade sig för dold synd och blev då frisk.

B18. Ligner, rik ung man, Gotland, spetälsk, försökte hos läkare men inte blivit botad. Efteråt kunde han, som på grund av stanken hade varit avskydd, nu bo med andra. Vittnesbörd från sockenbor.

Serie C

Olrik 277-285 (danska), VSD 363-369 (latin)

C1. Ingefrid, dotter, "Nordenberge" i Lyngby, Själland (orten inte identifierad), spetälsk och blind på vänstra ögat, blev frisk vid graven, återvände nästa år med modern. Prästen Johannes och modern vittnen.

C2. Tonna, Halland, spetälsk.

C3. Kvinna, 26 år, Norge, krympling. Hade gästtat många helgedomar, Gud ville att hon skulle komma till Vilhelms grav.

C4 Olava, København, från födseln krympling, jämför B1.

C5. Gyda, Lund, Skåne, sammandragna senor, hade varit vid graven två gånger tidigare, låg nu från Kristi himmelfärd till pingst. När hon blivit frisk gick hon tre gånger runt graven och sjöng tacksägelse.

C6. Povl 8 år, son till Hemming, Torup, på halvön Halsnæs vid Isefjords utlopp, norra Själland, bodde vid sidan av munkarnas Asserbo, och hans familj skötte hästkvarnen där. Medan de andra skördade hö på morgonen skulle han sköta kvarnen, Han föll in i kugghjulen. De drog honom ur hjulet, till graven 8 dagar senare.

C7. Änkas son, 4 år, Oreberg, Holborg hd, norra Själland, lekte med andra barn vid en å, drunknade, pojkarna sprang hem och berättade, modern slet sönder sina kläder, rev sitt hår. Grannarna letade och hittade pojken och drog upp honom. Hängde honom i fötterna, öppnade munnen med träbit, rullade honom i tråg, löfte om stor gåva, följande år betalade modern.

Nils kungason (Ni). Dog 1180, grav i Århus.

Helgonberättelse slutlig utformning början av 1300-talet. Först några mirakler från obestämd tid, så några från 1250-talet och sedan ett antal fram till början av 1300-talet. Olrik 301-314 (danska). VSD 400-406 (latin). Numrering enligt VSD.

Serie A

Fram till omkring 1250:

A2. Kvinna, amma till Nils kungason, blind.

A4. Kvinna, en ko störtade död, grät, inget att föda barnen med, bad med grannar, kon reste sig.

A5. Kung Valdemar, falk död på handen under falkjakt, löfte om att skänka en mark silver.

A6. Dräng till adelskvinna i hennes gård, från födseln krympling, hon sände honom till graven. Tjänade sedan i 30 år som bagare på gården.

A7. Piga hos kvinna på Själland, blind.

- A8. Pojke uppfostrad av man, som gav honom bröd (fosterfader), pojken föll i eld och brände högra handen, fosterfadern lade på värmeförband (aska) och delade ut allmosor.
- A9. Son till man, krympling från födseln.
- A10. Man, Randers, norra Jylland, från barndomen stum, vid graven talade såväl tyska som danska, hade tidigare varit till Helige Jakob i Spanien och hos andra helgon.
- A11. Son till hustru, 3 år, Randers, Jylland, blind på grund av böld, ögat var utträngt, efter besök vid graven till härbärgen, frisk när bandaget löstes hemma.
- A12. Flera borgare från Köpenhamn, sjönöd, kunde inte få ut vatten med pumpen, kastade lott mellan helgonen Knut, Vilhelm och Nils, ovädret upphörde. Alla kom till Århus för att vittna.
- A13. Man, sjuk sju veckor i foten, löfte, offrade fot av vax vid graven.
- Från omkring 1250:
- A14a-b. Två kvinnor, blinda 1250.
- A15. År 1251 i Randlev, Hads härad, Jylland, pest rev bort får, en man gjorde löfte om ett lamm och alla får dog utom hans.
- A16a Flicka 12 år, spetälsk, helbrägd i fru Ingeborgs åsyn (Ingeborg till Kalundborg, Ebbe Snares dotter).
- A16b. Anders, fru Ingeborgs son (se 16a), dödssjuk.
- A17. Åsa, fränka till fru Gyrit i Århus, fiskben i halsen.
- A18. Man i klostret Glenstrup vid Randers, med sina tjänare (troligen gäst), stum, kunde bara säga ja och nej. Begav sig till Århus, kunde sedan tala och blev i klostret till sin död.
- A19. En krympling, Randers, Jylland, till Århus 1252.

Serie B slutet av 1200-talet:

- B1-5. Mirakler under Nils livstid, bland annat rekommenderade han bybor med boskapspest att låta boskapen dricka annat vatten.
- B6. Man, lam från födelsen.
- B7. Kvinna, amma till mäktig man, hade legat ihjäl barnet, fruktade för sitt liv. Tvättade barnet vid källan, efter att hon sovit var barnet levande.
- B8. Man, med svenner, red mot graven i Århus, badade i å, drunknade, hans svenner drog upp honom.
- B9. Kvinna, blind, döv, stum förlamad i fötterna blev helbrägdagjord vid graven, vilket berättas av diakonen Trugor, som nu studerar i Paris (det hände för en tid sedan).
- B10a-g. Två blinda och fem lama, bland dem två förkrympta flickor.
- B11. Man, ville stjäla ur Helige Nils' bössa men fastnade med handen.
- B12. Man, brukade stjäla äpplen, stal i prästgårds äppelgård men fastnade, och måste erkänna för husbonden, sockenprästen i Skejby, vid Århus (nu en förort).
- B13. Man, stulit silverögon som var upphängda på Nils grav, gick vilse blev fasttagen, fick böta (istället för dödsdom).
- B14. Kistan med relikier doftade av vällukt, och flyttades till biblioteket på 1290-talet, men därefter var underverken inte så vanliga.
- B15. Estrid, Bartholomeus dotter, krympling från födelsen, vid graven. Berättat av magister Johannes, som hade hört det i skolan av ärkedjaken Otto (1284-95), även Odinkar vittnade om det (ett tidigare mirakel).

Erik Plovpenning (EP). Död 1250, grav i Ringsted, Själland.

Helgonberättelse med mirakler från början av 1300-talet, miraklerna sträcker sig från 1258 till 1309. Olrik 382-403 (danska), VSD 436-445 (latin). Numrering enligt Olrik och VSD.

1. Regnet upphörde när Erik liktåg kom.
2. Margareta, Kirke Hvalsø, Voldborg härad, Själland, gikt.
- 3a. Kvinna, Roskilde, puckelryggig.
- 3b. Kvinna, Halmstad, Halland blind.
4. Thorsten, Jylland, krympling.
5. Kvinna, Skåne, krympling och blind.
6. Kunigunde, København, hade i tre år krokigt ben.
7. Johannes, Stockholm, Sverige, ett ben krokigt av köld. Birger Jarl lät läkarna titta på benet. Han kom till Ringsted med jarlen och danske ärkebiskop Jakob Erlandsson, troligen 1261.
8. Peder Ebbesøn, adlig, dödssjuk. Hade fråntagits fogdeämbete av Erik Plovpenning, trodde inte på hans helighet, straffades. Vittne broder Nils lektor för dominikanerna i Roskilde, berättade för abbot Esger i Ringsted.
9. Karl Kanne, adlig, Skåne, hånade Erik Plovpenning, blind och vansinnig, bet sönder tungan, dog.
10. Man från Friesland sårad av rövare och krympling.
11. Dotter till Helga, Åsarp, Skara stift, västra Sverige, ena skenben uppsvullet. Modern skriftade sig för sin präst Mikael innan resan till Ringsted. Benet förruttnat under resan, förbundet och helat vid ankomsten till Ringsted.
12. Thord Strupe, riddare, Sverige, fått falk av herr Svantepolk. Falken dog på väg till Ringsted, löfte om falk av vax. Falken levde upp och han gav den till den själländske stormannen Olav Rantesen.
13. En tysk man, sven åt Jakob Bramsen i Nyborg, östra Fyn, efter bad (bastubad) tvättade han sig i havet och drunknade. Han blev bärgad av en skraddare och Jakob avgav ett löfte för honom.
14. Köpmän från Danmark seglade hem från Flandern, motvind i tre dagar, avgav löfte och kunde komma hem, berättat av borgaren Brunsten i Næstved och John Ruz i Roskilde.
15. Kvinna i Kalundborg, västra Själland, födde en dödfödd pojke. Löfte, levde upp. Vittne fru Ingeborg (dotter till Ebbe Snare, se Ni A16a och A16b) och övriga som var tillstädes vid barnets födelse och dop.
16. Munken Olav Skæneson från Antvorskov kloster vid Slagelse, Själland, riddar Nils från Själland, riddar Peder Brok från Jylland, prästen Bengt från Sverige, Syric Gotesön från Femern, på ett stort skepp i Medelhavet drevs tillbaka av motvind, de gav löfte och gjorde en insamling till Helige Erik. Tidigare hade folk av skilda nationaliteter tillkallat sina helgon. Olav berättade vid Ringsted.
17. Pojke, Bendebo, Skamstrups socken, Tuse härad, Själland, drunknade i brunn 1261, föräldrar och grannar bad. Vittnen Josef, präst i Skamstrup, Thorkild, Sasser, Bo med flera
18. Hantverkare, Skåne, blind, vid graven 1261.
19. Män från Jylland på vallfartsresa till Erik, tillbakahållna av motvind en vecka vid halvön Røsnæs, söder om Sejrbøgt, västra Själland, gav löfte och gjorde insamling till Erik. Hade kastat lott, Erik kom ut först. Berättat av Thure, Svendbjörn. Asser och andra.
20. Pojke 25 veckor gammal, blind i 23 veckor, vid graven 1262.
21. Johannes Knethe, munk i gråbrödraorden (troligen i Roskilde eller Næstved), fick fjärdedagsfeber, löfte om att anbefalla Erik i sina predikningar.

22. Skomakare, född i Lund, Skåne, i tjänst i Ystad, södra Skåne, hos skomakare Henrik Næp, fruktansvärd inflammation (inflatione) i 3 år, måste bäras. Förd till Ringsted över Skanör. Vittnen hans värd, Mads Ingesön och Jens Skinmager.
23. Peder Kemens, greve Albrekts kaplan, från Holbæk, norra Själland, vansinnig i flera månader.
24. Frende Nilsson, kung Erik Klippings tjänare, inflammation i knäet. Gick till fots till Ringsted medan tjänare ledde hans häst. Vittnen två själländska stormän, Esbern Karlsön och Jon Raneseön.
25. Ung man från Ribe, Jylland, styrmannens son, på resa till England, föll överbord, flöt i land. När köpmännen seglade längs kusten i England mötte de honom, han ropade till dem på danska.
26. Ragnborg, Motala, Östergötland, mellersta Sverige, döv så att man måste ropa till henne, vid graven 1263. Vittne hennes moder Cecilia, munken Peder Ralfsen och andra.
27. Ung kvinna, från "Offrin", Oslo biskopsdöme, södra Norge, blind i 20 år, vid graven 1263. Vittne Thorkil, Nils, hennes syster och andra.
28. Man, Norge, hade dräpt sin far, botgöring med järnlänk om armen som föll av vid graven.
29. Dotter till bryggarkona, i "Thyst", kanske Tiset öster om Ribe, blind från födelsen. Uppmanad av adelsmannen John Pape, riddare i Ribe-trakten, att avge ett löfte och nästa dag kunde hon passa upp denne adelsman och även Mathias Thömeson (Hjorthorn), riddare från Sverige och hans män, som sedan berättade i Ringsted.
30. Thomas, Odensvi, Västerås stift, mellersta Sverige, lam i ena sidan, drömde om Erik och fick salva vid Sko kloster i Sverige där Holmger vilar och efter vad man säger utmärker sig med mirakel.
31. Erik, Uppland, mellersta Sverige, på resa från Næstved råkade jaga lans genom sin häst, lämnade den hos prästen i Hjenarp, östra Skåne, och hästen kom sig senare. Reste med Henrik, prior i Johanniterklostret i Antvorskov vid Slagelse, som berättade.
32. Esbern, pojke 12 år, från Ystad, södra Skåne, varit krympling i 2 år, fördes till Ringsted av fadern.
33. Borgare, Rostock, hans hus skyddades vid brand i staden. Detta skedde när drottning Margareta låg i staden och väntade att hennes son Erik Klipping skulle komma fri av fångenskap sommaren 1264.
34. Thora, Skara stift, västra Sverige, tre år blind, helbrägd 1265.
35. Thora, Skallrup socken, Mors, ö i Limfjorden, norra Jylland, blind 14 år.
36. Signe, Långsryd, Småland, Sverige, född i Lund, Skåne, blind 13 år.
37. Flicka från Bjergby, (vid Slagelse, Sorø eller Holbæk), Roskilde stift, blind, stum och lam i 8 år, fisk 1268. Vittne herr Stig Pederson och prästen herr Povl.
38. Katarina, tjänarinna åt adlig kvinna, Möre, västra Småland, Sverige, döv i 23 år, frisk vid Eriks grav 1269. Hade tidigare med sin fru varit på pilgrimsresa hinsides haven, men inte blivit frisk.
39. Flickan Thrummy, Feldballe, södra Djursland, Jylland, blind i fyra år.
40. Pojke från Horsens, Jylland, född i Randers, var från födsel dövstum. Hade inte kunnat dia sin mor eller äta ordentligt (troligen gomspalt) och tungan hängde vid gommen. När han kunde höra igen visste han inte sitt namn.
41. Desertörer fångna och dödsdömda, i Norge, blev frigivna av Magnus kung av Norge. Meddelat i brev från kungen.

42. Kristina, adlig, från Tveta härad, norra Småland, Sverige, spetälsk i 5 år. Hade varit vid Eriks grav tre gånger, blev frisk på hemvägen efter tredje gången återvände och berättade. Vittne hennes präst Radulf med flera.
43. Ragnhild, Nidaros stift, mellersta Norge, blind 4 år, sinnessjuk 3 år, frisk vid graven. Hade dessförinnan gästade många helgon: Jakob (Santiago), Peter och Paulus (Rom) och Nikolaus.
44. Flickan Ingeborg, Torpe, Oslo stift, södra Norge blev förbränd och död medans modern var borta. Kastade lott mellan Olav och Erik, Eriks lott kom upp 6 ggr. Åter vid liv 7 dagar efter, reste till Ringsted 1271 men hade fortfarande ärr.
45. Pojke dövstum, vid graven 1273 (jämför EP 40). Visste inte sitt namn, kallades Erik. Vittne abbot Anders från Lund, abbot Johannes från Næstved och Lindig, kungens drots.
46. Pojke 10 år, Vä, Gälds härad, östra Skåne, från födseln stum, vid graven 1274. Var där med modern.
47. Dotter till man från Hælsted, västra Lolland, andnöd.
48. Son till riddare, Klagstorp, i Skåne, lekte, föll i en kvarnström och drunknade, funnen nästa dag, fadern avgav löfte. Sonen sänd till Ringsted med en tjänare och en mark vax som offer.
49. Son till Anders och Doter, 1 år, Torpa, Ås socken, söder om Varberg, Halland, ihjällegad av fränka som sov vid sidan av honom, löfte inför prästen och menigheten som bad vid kyrkan. När föräldrarna kom hem efter mässan levde pojken. Framvisad vid Ringsted.
50. Petronille, fattig tjänstekvinna, Skåne, blind 5 år levde på allmosor, fördes till Ringsted, vid graven 1309. Vittnen alla bröder och Johannes från Odense som har skrivit ned. Detta mirakel skrivet på vers.

B diplom (denna serie kommer sannolikt att fyllas på)

B1 År 1410-1412 Drottning Margareta har bett påven om en undersökning av mirakler rörande Erik Plovpenning med anledning av planerad kanoniseringsprocess, och angivit ett par aktuella sådana. Diplomatarium Danicum nr 14100525004. Brevens ålder har dock diskuterats, se Ellis Nilsson 2015 s. 136.

+ blinda, döva, halta

B1. Dödsjuk pojke, föräldrar gav löfte.

B2. En kvinna kunde inte gå på grund gikt (podagre) i foten, efter bön helbrädda.

SVERIGE

De svenska miraklen finns inte samlade på samma sätt som de danska. För varje helgon anges utgåvor på latin och översättningar till svenska kompletterat med centrala verk om tillkomst och handskrifter.

Henrik (H), död 1156, grav i Åbo, Finland

Miraklerna sträcker sig från slutet av 1200-talet till omkring 1300. Numreringen följer utgåvan hos Heikkilä s. 265-275, men de två första legendartade miraklen har uteslutits, om helgonets mördares straff och om helgonets avhuggna finger med ring (det innebär att numreringen har förändrats från katalogen 1994, så att 1=3 osv).

Utgåvor och översättningar:

Vita et miracula Sancti Henrici episcopi et martyris. *Scriptores rerum svecicarium medii aevii* 2:1. - Uppsala 1827, s. 331-335. (Latin)

Lundén, Tryggve. Kring Sankt Henriks officium och mirakler. *Katolska perspektiv*. - Helsingfors 1947. (miraklerna s 95-100). (Svenska)

Tuomas Heikkilä, *Sankt Henrikslegenden*, Stockholm 2009, s. 265-275 (Latin och svenska), karta över miraklerna s. 111.

3. Gosse, Kaisala by, Egentliga Finland, verkade död.
4. Lucia, dotter till Anton i Vemo, Egentliga Finland, skendöd.
5. Kvinna, Sastmola, Satakunta, allvarligt sjuk i tre år.
6. Erlend, präst, franciskanermunk, huvudvärk i sex år.
7. Kvinna, Kyro (Tavastkyro), Satakunta, blind ett år.
8. Man, Kyro (Tavastkyro), Satakunta, stel fot.
9. Dotter till Inge kyrkotjänare, dödssjuk.
10. Män från Kumo, Satakunta, ute på havet för att fånga säl, storm.
11. Präst i Sandhem, Västergötland, kroppen svullnade då han tvivlade på Henrik, Gudmund präst i Åbo på besök.

Erik (E), död 1160, grav i Uppsala

Mirakler från före och 1270-tal till 1311, samt 1403-1411 och 1440.

Utgåvor och översättningar:

Gallén, J & Lundén, T. *Sankte Erik konung*, Stockholm 1960 (Svenska, register, mirakler s 51-83)

Miracula S Eriki regis et martyris. *Scriptores rerum Svecicarium medii aevii* 2:1. - Uppsala 1827, s. 278-315. (Latin)

Vita et miracula Sancti Eriki regis Suecia latine et suecica. Ed A. Nelson. *Corpus codicum Suecicorum medii aevi* 3. - København 1944

Litt: Lindqvist 1954, som har utrett handskriftsförhållanden.

1. Olov, bonde, Husby Ärlinghundra, Uppland, sinnesförvirrad.
2. Rodger, franciskan, Uppsala, förlamad i benen.
3. Ingemund, präst, Närtuna, Uppland, Stum.
4. Anders, bonde, Vaksala, Uppland, vansinnig.
5. Anders, dräng, Sollentuna, Uppland, sinnesförvirrad, hoppade i brunn.
6. Lars. 7 år, Lovö, Uppland, plötsligt sjuk.
7. Flicka, Hälsingland, förkrympt.
8. Flicka, dödfödd.
9. Thomas, franciskan, sjuk i alla lemmar.
10. Ung flicka, syntes död.
11. Kvinna, skendöd.
12. Dotter, hustru, Vallby, Uppland, fotsvulst.
13. Man, ansatt av djävlar, förlamad.
- 14a. Man, nära att drunkna.

- 14b. Gård i Ekeby, Uppland räddas från eld.
15. Peter, dominikan, svår storm fördröjde resa.
16. Ulvhild, 4 år, Giresta, Uppland, föll från tak 1304.
17. Fru Ramborg, herremans hustru, Fånö, Uppland, barnsnöd 1303.
18. Kvinna, barnsnöd.
19. Kvinna, Hacksta, Uppland, sinnesrubbad (takfönster nämns).
20. Herr Magnus Johansson Ängel, plötsligt sjuk 1293.
21. Olov, Lövsta, Uppland, huvudvärk 1294, berättat av herr Martin (22).
22. Herr Martin, präst, Lövsta, Uppland, oxen höll på att avlida.
23. Man, Våla, Uppland (?), sinnesförvirrad, skar upp strupen.
- 24a. Pojke, 4 eller 5 år, Jämtland, sticka i foten, 1277.
- 24b. Man med fotsvulst, 1277.
25. Israel Erlandsson, djäkne i Linköping, Östergötland, fjärdedagsfrossa.
- 26a. Kung Birger Magnusson, svår sjukdom, köttet "förtärdes" 1292.
- 26b. Karl, prästman vid kungens hov, värk i ögonen, nästan blind.
27. Helga, herremans hustru, 2 gånger missfall.
- 28a. Prästen i Gottröra, Uppland, skogsbrand hotade prästgården (=44j).
- 28b. Leonard Ödesson, adelsman, Norby, Uppland, gård nära brinna upp (=44d).
29. Sigvast, pojke, Villberga, Uppland, dödssjuk.
30. Man i köpman Vidikins hus, Uppsala, dödssjuk.
31. Man, Vaksala, Uppland, hastigt vansinnig, sökte dräpa hustrun.
32. Lina, Kvinna, Dalarna, arbetade om söndagarna, plötsligt blind.
33. Djäkne, Hälsingland, obotlig sjukdom, berövad själsförmögenheterna, nämnt i brev från 1277.
34. Kvinna, Giresta, Uppland, stum, nämnt i samma brev
35. Hemming, Ekby, Uppland (?), stum.
36. Katarina, Irsta, Uppland (?), benet förtvinat.
37. Anders, Solna, Uppland, sjuk, 1299.
38. Saxe, slottsfogde, Stockholm, svår sjukdom, 1299.
39. Sederius, Vaksala, Uppland, ögonsjukdom, 1299.
40. Olov, 7 år, Huddinge, Södermanland, sinnesrubbad, 1300.
41. Bönderna i Bälinge, Spikbole och Åkerby, Uppland, svår hungersnöd.
42. Fru Katarina, herr Ragvald Pukes hustru, dödssjuk.
43. Martin, präst, Edebo, Up, föll av hästen 1293 och skadade sig.
44. Ärkebiskop Folkes (död 1277) minnesanteckningar:
 - a. Lars, präst, Dalby, Uppland (inget mirakel nämnt)
 - b. Kvinna, Rasbo, Uppland, höll ej löfte.
 - c. Hyggjulf, präst (inget mirakel nämnt).
 - d. Leonard, "präst"?, brand i hans gård (=28).
 - e. ögonsjukdom, försummade helgonets högtid.
 - f. Kvinna, Hälsingland, vansinnig, dödade man.
 - g. Juliana (inget mirakel nämnt)
 - h. Fru Sigrid, fick syn.
 - i. Ljus som visade sig vid Eriks skrinläggning.
 - j. Ekeby gård räddad från eldsvåda (=14b).
 - k. Flicka, ögonvärk.
 - l. Man, kunde ej sälja sina varor.

45. Bengt, 6 år, Vendel, Uppland, svullnad vid könsorganen 1306.
46. Kvinna, mjölnarhustru, Gamla Uppsala, Uppland, sjukdom.
47. Torsten, smed, Svartsjölandet, Uppland, körde över sin 3 år gamla son, 1308.
48. Herr Nils, ärkebiskop, Uppsala, skälvsot 1310, sjuk 1311.
49. Man, på väg mellan Film och Uppsala, Uppland, svullnade plötsligt.
50. Fru Margareta, Viksta, Uppland, eldsvåda i kornhärbre 1310.
51. Ödger, Knivsta, Uppland, gården hotad av eld 1310.
52. Kristina, dotter till herr Harald Älg, Hallkved, Uppland, sjukdom.
53. Pojke, 10 år, Ö. Vingåker, Södermanland, stum till sitt sjätte år, 1403.
54. Hans Valtersson, Fasterna, Uppland, dövstum i ett halvår, 1411.

Serie B diplom:

B1. Byborna i Luleå socken lovade år 1440, under en pestepidemi, 1 penning om året om till Uppsala domkyrka. SDHK 24762.

Birgitta (B), död 1373, grav i Vadstena.

Mirakler från 1374-1390, samt från omkr 1408-1409. Nedan följer olika serierna numrerade A-G, därefter följer vittnesmål. Sidhänvisningarna är till *Acta et processus*. Så följer av mirakler som tillkommit efter katalogen 1994. Slutligen nämns också mirakel som inträffat i Italien, vilka beskrivs i Hess 2008.

Korshänvisningar görs mellan de olika serierna, och även till vittnesmålen, och då till sidan i *Acta et processus*. Detta gäller endast tryckta versioner, för relationer mellan olika handskrifter se litteraturanvisningar nedan.

Utgåvor och översättningar:

Acta et processus canonizacionis beate Birgitte. Utg I Collijn. - Svenska fornskriftssällskapets samlingar, Serie 2, 1. - Uppsala 1924-31. (Latin, register)

Liber de miraculis Beate Brigide de Suecia, Roma 1378. Ed I Collijn. - *Corpus codicum Suecorum medii aevi* 7. - Köbenhavn 1946

Den heliga Birgitta : Himmelska uppenbarelser 4. Övers och utg av T Lundén. - Malmö 1959. (Svenska, register, mirakler s 237-288)

Fröjmark, A. *Mirakler och helgonkult*. - Uppsala 1992. (Latin, mirakler s. 181-183)

Litt: Birgittas mirakelberättelser hör till de mera komplicerade, Fröjmark 1992 utreder olika handskrifter och rekonstruerar kronologisk ordningsföljd, se även Fröjmark 2018 och Hess 2008.

Serie A

Ärkebiskopens m.fl. redogörelse den 2/5 1375.

Acta et processus s. 145-161.

A1. Reliktransportskeppet från Tyskland, villrådighet om hamn.

A2. En man botas från 20-årig sjukdom i Vadstena (har förut varit i Rom).

A3. En djävulsbesatt.

A4. En kvinna från Stora Åby, Östergötland, gjorde kärleksdryck av hostian i sin huvudduk (= s. 552).

- A5. En som aldrig biktat sig, såg djävulen o. en skön kvinna.
- A6. En lättfärdig kvinna, som smädade Birgitta, miste sansen. (=s. 553)
- A7. Adelsman hädar Birgitta. (=B2)
- A8. Gosse 9 år, stum.
- A9. Man världslig i anden, såg Birgitta tala.
- A10. Två blinda.
- A11. En med förkrympta händer och fötter.
- A12. Barn från Västerås stift, som inte kunde dia.
- A13. Epileptiker från Västerås.
- A14a-b. En blind man o. en kvinna i Vadstena. (=E5?)
- A15. En stum. (=E4?)
- A16. En ädling genomborrad av lans. (=s. 553)
- A17. En ädling sårad. (=G1)
- A18. Några på sjöresa till marknad Vid Botvids kyrka, Södermanland, råkade i storm.
- A19. En man i Vreta, Östergötland, smädade Birgitta, hans skenben bräcktes.
- A20. En nunna, smädade, skenben bräcktes.
- A21. En från Uppsverige, drabbad av vattusot.
- A22. En som smädade Birgittas uppenbarelser, plötsligt sjuk. (=s. 553)
- A23. En stum kvinna.
- A24. En demonbesatt kvinna.
- A25. En ädel kvinna vanför.
- A26. En i Sala, Västmanland, två gånger hängd. (=C2)
- A27. En häst, fick näsblod, tillhörde adlig, Snakeborg
- A28. En fattig man i Västergötland, högg sig i knät. (=E7)
- A29. Ragvald Niklasson, adelsman, förlamad. (=B3)
- A30. Bengta, hustru, sjuk.
- A31. Flicka, 14 år, Sala, Västmanland, epileptisk. (=E5)
- A32. Ett sex veckors barn i Fellingsbro, Västmanland dödssjukt.
- A33. Flera skepp i sjönöd i Marstrand, Bohuslän. (=s. 558)
- A34. En fattig renlevnadskvinna, Alvastra, Östergötland, smärtor i armen. (=s. 554)
- A35. Linköpingsbo på sjöresa hem efter pilgrimsfärd till Aachen, storm och skepp antänt av blixten
- A36. Kvinna i barnsnöd.
- A37. Bonde, Dingtuna, Västmanland, misshandlar hustrun, hon dör.
- A38. Abboten i Julita, Södermanland, storm, skeppsbrott på Mälaren (=B4, s. 559)
- A39. Ädling, Småland, sjuk i vänster skenben.
- A40. Gosse med koppor.
- A41. Atleta, nunna, gripen av omåttlighet, okyskhetens orena ande. (=s. 558)
- A42. Ädling, genomborrad i bröstet. (=G1)
- A43. Gosse, 7 år, besatt av demon.
- A44. Livstrött man i Uppsverige, försökte hänga sig, högg sig i benet (av misstag?), föll senare i vattnet när han skulle ge boskapen vatten. (=s. 560)
- A45. Två pojkar i Folkärna, Dalarna, skrek och låg döda i sängen när fadern steg upp, modern bakade. (=D5, s. 277, 337, 462, 467, 547)
- A46. Elsbie Snare, dödfött barn i Skänninge, Östergötland. (=E1, s. 277, 336, 461, 467)
- A47. Herr Nils, kyrkoherde i Svanshals, Östergötland, förlamad. (=B12, C4, s. 463)
- A48. Kvinna bryter benet. (=s. 555)

- A49. En man i Stockholm, mask i örat.
 A50. 10 män o. en gosse, fiskade på isen, på Vättern vid Vadstena. (=B13)
 A51. En ryttare gick ned sig på isen.
 A52. Clauis Fos, väpnare från Tyskland, gripen av vanvett vid Gränna, Östergötland. (=s. 555)
 A53. Kvinna, från Möre, Småland i barnsnöd. (=s. 560, Se Fröjmark 1994 s 115)
 A54. En gosse död i tre timmar.
 A55. En gosse låg död.
 A56. En ädling, Östergötland, tillfångatagen, skulle föras t. Tyskland. (=B1)

Serie B

Den av Linköpingsbiskopen utsedda tremannakommissionens redogörelse den 9/12 1376. *Acta et processus* s. 108-143. Översättning av Lundén i *Den heliga Birgitta: Himmelska uppenbarelser* 4, s. 237-288.

- B1. Håkan Faderson, Sörby, Östergötland, tillfångatagen. (=A56, s. 464, 555)
 B2. Hans Smek, tysk, smädar Birgitta, blir vansinnig. (=A7, E8, s. 557)
 B3. Ragvald Nilsson, adelsman, Hedinsö, Näshulta sn, Södermanland, förlamad. (=A29, E6, s. 549)
 B4. Styrbjörn, abbot, Julita, Södermanland, skeppsbrott. (=A38, E9, s. 559)
 B5. Pinnow, hövitsman på Örebro slott, begabbade Birgitta, blind på ena ögat.
 B6. Jakob, guldsmed, Örebro, Närke smädade Birgitta, förlamad.
 B7. Bengt, dominikan, Strängnäs, Södermanland, smädade Birgitta, vansinnig.
 B8. Nils, bagare, Utberg, Stora Tuna sn, Dalarna, stum.
 B9. Peter, skräddare, Tjusbotorp, Hovsta sn, Närke, svår sjukdom.
 B10. Johan, franciskan, Arboga, Västmanland, smädade Birgitta, fallandesot.
 B11. Kertilborg, hustru, Vidväg, Himmeta sn, Västmanland, födslovåndor.
 B12. Nils, kyrkoherde, Svanshals, Östergötland, förlamad. (=A47, C4, s. 463)
 B13. Tio män och en gosse, Östergötland, fiskar på Vätterns is. (=A50)
 B14. Nils, kyrkoherde, Viby sn, Närke, smädar Birgitta, värk i armen.
 B15. Hagbard, Gässlinge, Himmeta sn, Västmanland, sinnessjuk. (Fröjmark 2018 s. 137 om sammanblandade berättelser)
 B16. Margareta, Eknö, Björskogs sn, Västmanland, dödfött barn.
 B17. Ragna, Vafle, Björskogs sn, Västmanland, dödfött barn.
 B18. Ramborg, bagerska, Västerås, Västmanland, dödsdömd för stöld.
 B19. Margareta från Trondheim, Norge, förlamad.
 B20. Folke, Nordvägs, Himmeta sn, Västmanland, värk i 3 veckor.
 B21. Ingeborg, hustru, Götavi, Rinkaby sn, Närke, döv i 3 år.
 B22. Kristina, klockarhustru, Kil sn, Närke, besatt av djävulen 16 år.
 B23. Kristina, hustru, Stavsäter, Vista sn, Östergötland. Böld i ljumsken.
 B24. Hustru i Nybile, Kräklinge sn, Närke, dödfött barn.
 B25. Bo, 2 år, landbos son i Klåstad, S:t Pers sn (Vadstena), Östergötland, svalde ett järnstycke. (=C5)
 B26. Kristina, Bro, Ö. Husby sn, Östergötland, besatt av djävulen i samband med sitt bröllop.
 B27. Katarina, klockarhustru, Bro, Östra Husby sn, Västmanland, ögonvärk.
 B28. Olov, bonde i Björskog sn, Västmanland, sjuk, såg syner.
 B29. Katarina, borgarhustru, Örebro, Närke, blåslagen av djävulen efter fastlagsfest.

- B30. Tyrgils och Helena, änkan Katarinas barn, Öjebro, Härberga sn, Östergötland, föll i ån från bro.
- B31. Katarina och Bengta, hustrur, Åhus, Skåne, överfallna av rövare.
- B32. Margareta, Tjugesta, Hackvad sn, Närke, huvud och hals svullnade.
- B33. Margareta, nunna, Riseberga kloster, Närke, smådade Birgitta och miste sansen.
- B34. Gertrud, kyrkoherdes hushållerska, Kumla sn, Närke, huvudvärk.
- B35. Harald, adelstjänare, Ulvåsa, Ekebyborna sn, Östergötland, slagen av motståndare.
- B36. Helena, bondes dotter, Sockendal, Väderstad sn, Östergötland, sjuk tio veckor.
- B37. Torun, 12 år, änkas dotter, Borkalsla (Borgasysla?), Norge, blind.
- B38. Guttorm Gaste, riddare, Norge, tillfångatagen.
- B39. Trotto, arbetare, Sundsta by, Husby-Lyhundra sn, Uppland, högg av en tå.
- B40. Son till Johan i Sörby, under sju år, Munktorp sn, Västmanland, föll i elden.
- B41. Ingeborg, kyrkoherdes tjänarinna, Kil sn, Närke, besatt av djävulen, buken lyfte sig.
- B42. Cecilia, 4 år, Mem, Östra Ny sn, Östergötland, blind 5 veckor.
- B43. Olov, 7 år, änkas son, Havraljunga, Vittsjö sn, Skåne, halt och stum från födseln.
- B44. Holmsten, 10 år, Bråta, Ringarums sn, Östergötland, fiskade på isen i skärgården med andra.
- B45. Margareta, 8 år, Ringstad, Östra Eneby sn, Östergötland, stum nio dagar.
- B46. Peter, gammal och fattig, Mo, Sillerud sn, Värmland, vanför och blind i 3 år.
- B47. Gunhild, fattig, Solberg, Romelanda sn, Bohuslän, Norge, förlamad 5 år.
- B48. Torborg, Björlanda sn, Bohuslän, gick ned sig på isen när isen bröt upp om våren.
- B49. Sigrid, 4 år, klockares dotter, Häradshammar sn, Östergötland, förlamad.
- B50. Margareta, 20 år, Norberg sn, Västmanland, blind 2 år.
- B51. Anders Galle och två andra från Estland, tillfångatagna under fiske
- B52. Johan, bonde, Varsvik, Edebo sn, Uppland, knivstucken.
- B53a. Tjodolf i Knaxeröd, Kville sn, Bohuslän, föll från hästen.
- B53b. Ubrog, Tjodolfs dotter, blind tio veckor.
- B54a. Kristina, hustru, Lappå, Nykarleby församling, Finland, hugg i inälvorna 3 år.
- B54b. Sylvester, samma by som föregående mirakel, blind 3 år.
- B55. Peter Svenssons häst, Appelby, Hagebyhöga sn, Östergötland, dog på resa i Norge.
- B56. Folke Nilsson, Svaneholm borg, Harg sn, Östergötland, epileptiskt anfall under sjöresa, därefter storm på havet.
- B57. Helena, 7 år, Karby, Pedersöre sn, Finland, vilse i skogen.
- B58. Peter, Uggletorp, Hagebyhöga sn, Östergötland, slagen i huvudet.
- B59. Estrid, 3 år, änkas dotter, Ödsmål sn, Bohuslän, föll i ån.
- B60. Kristina, änka, Östraby, Ryssby sn, Småland, blind 3-10 år.
- B61. Nils Rike, adelstjänare, Klingsbo, Stora Skedvis n, Dalarna, red längs å i Vassunda sn, Uppland, föll i.
- B62. Peter Gedda, 10 år, Gäddvik, Lommaryd sn, Småland, plågad av djävulen 6 år.
- B63. Olov, kyrkoherde, Kumo sn, Finland, blind 3 år.
- B64. Margareta, Lars masmästares dotter, Pershyttan, Nora sn, Närke, kvävd i sängen.

Serie C

Mirakel antecknade 30/3 1377 av biskop Valdemar i Odense under vittnesförhör i Vadstena. *Acta et processus* s. 67-70.

C1. Ingeborg, Knut Finvidssons hustru, barn som inte kunde dia.

- C2. Peter Nilsson, hängd. (=A26, E2)
- C3. Olov från Orrböle, Burträsk sn, Västerbotten, vansinnig, lottning. 1376.
- C4. Herr Nils i Svanshals. (=A47, B12, s 463)
- C5. Landbon Bengts son i Klåstad, S. Pers sn. Vadstena, Östergötland. (=B25)

Serie D

Brev från Linköpingsbiskopen Nils Hermansson. *Acta et processus* s. 175-184.
Daterade 10 sept. 1377:

- D1. Kristina, Bro sn, Östergötland, besatt av djävulen. (=B26)
- D2. Kristina, 2 år, Örtomta sn, Östergötland, besatt.
- D3. Kristina i Vist sn, Östergötland, böld i magen. (=B23)
- D4. Nils och Henrik Petersson, Östergötland, fängslade i Västmanland.
Daterade 2 aug. 1378:
- D5. Katarina, Folkärna sn, Dalarna, 2 pojkar, 1,5 år och 4 år, döda. (=A45, s 277, 337, 462, 467, 547)
- D6. Ragvald Niklasson, adelsman, 50 år, förlamad. (=A29, B3)
- D7. Katarina, 3 år, Erdola, Södermanland, drunknade i sjö.

Serie E

Prokuratorn Ludovicus Alphonsis 11/7 1379 framlagda artiklar. *Acta et processus* s. 25-27.
Fröjmark 1992 s. 108-116 skriver att alla dessa artiklar återfinns i tidigare sammanställningar av mirakler, men att att uppgifterna i några fall divergerar.

- E1. Döda, bl.a. Elsibe Snare, Skänninge, dödfödd gosse 1376. (=A46)
- E2. Petrus Nicolai, Stockholm, torterad o. hängd. 1374. (=A26, C2)
- E3. Stumma, bl.a. en yngling från Skara, 15 år. 1374. (=A15?, s. 278, 337)
- E4. Blinda, bl.a. Helena från Västergötland, blind. 1374. (=A14?, s. 278, 338)
- E5. Fallandesjuka, bl.a. Margareta 14 år, "Strängnäs stift", från Sala i Västerås stift, 1374 (=A31, s. 278, 338)
- E6. Förlamade, bl.a. Ragvald Nilsson, väpnare, Södermanland 1374. (=A29, B3)
- E7. Skadade, bl.a. en snickare, Skara stift, skadad i knä. (=A28)
- E8. Demonbesatta, bl.a. Hans Smek, tysk riddare, vansinnig. (=A7, B2)
- E9. Skeppsbrott, bl.a. abboten i Julita. 1374. (=A38, B4)
- E10. Kvinnor i födslovåndor. (A53, etc)

Serie F

Några mirakler, "Miracula aliquot". *Acta et processus* s. 608-610.

- F1. Margareta, murares dotter, Stockholm, född blind.
- F2. Margareta, 1 år, Västerås, Västmanland, sjuk och död.
- F3. Katarina, 3 år, Västerås, Västmanland, blind.
- F4. Kanik, Strängnäs, Södermanland, i sjönöd vid Tyskland, 1388.
- F5. Frida, 13 år, Jämtland, lytt och dövstum.
- F6. Tre bönder, fångna på Ringstadaholm, Östergötland, 1387, rymmer.
- F7. Kvinna från Västergötland, blind, 1388.
- F8. Tre bönder fångna i Stockholm, 1390.

Serie G

Mirakler, i handskrifter till serierna A och B, som av olika skäl inte finns med i dessa, eller endast i förändrad form, publicerade i Fröjmark s 181-183.

G1. Ädling sårad. (=A17 & A42)

G2. Man får könssjukdom.

G3. Benedicta, Älvestad, Östergötland, vansinnig

G4. Dotter till Gustav 10 år, Väring, Västergötland, vansinnig.

Vittnesmål:

Vittnesmål av Magnus Petri till Eka, präst, 6/8 1379. *Acta et processus* s. 277-284. E1, D5, E3-12.

Vittnesmål av Katarina, Birgittas dotter, 31/8 1379). *Acta et processus* s. 336-342. E1-12, D5.

Vittnesmål av Petrus Johannis, kyrkoherde i Norrköping, 14/1 1380. *Acta et processus* s. 461-465. E1, D5, E3, E6, B12, E8, B1.

Vittnesmål av Johannes Petri, kyrkoherde i Leksberg, 19/1 1380. *Acta et processus* s. 467-471. E1, D5, E3, E6, B12, E7, E8, B1.

Vittnesmål av Petrus Olavi, prior i Alvastra, 30/1 1380. *Acta et processus* s. 546-561. A37, A45, A46, B3, A2, A4, A6, A16, A22, E7, A34, A48, A52, B1, A5, B2, A41, A33, A38, A44, A53.

Sammanfattning av miraklen. *Acta et processus* s. 592-597.

E1. Uppväckte döda, bl.a. en gosse i Skänninge, Östergötland.

E2. Petrus som blivit hängd.

A26. En annan som blivit två gånger hängd. (Enligt Fröjmark 1992 samma som ovan)

A36, 45, 46, 54, 55. Sex andra som blivit uppväckta.

D5. Dödfött och missbildat barn.

E3. Stumma botas, bl.a. en i Skara, Västergötland.

B8. Nils, stum.

B21. En stum kvinna.

B43. En halt och stum.

A8. En stum botas under transporten.

A15. Ännu en d:o

E4. Blinda botas, bl.a. Helena i Västergötland.

A10, 14. Fyra blindas botas.

En bländad i Neapel (s. 164 ff.).

B50, 53b, 60, 63. Fyra blindas botas.

E5. Fallandesjuka botas, bl.a. Margareta i Strängnäs stift.

A13, 31. En fallandesjuk botas.

B56. Folke, adelsman.

B10. Broder Johannes.

B3. Förlamade, bl.a. Ragvald Nilsson.

A47. En herr Nils.

B19? Margareta.

B6. En Jakob.

A22? En kroppsligt oförmögen.

E7. Sårade, bl.a. en snickare i Skara. (=A28)
En sjuk 20 år (i Rom) (s. 146).
B26?, 28, A7. Tre sinnesförvirrade.
A3. En om natten djävulsbesatt.
A4. En kvinna som använde hostian till trolldom.
8 eller 10 andra mirakler.
A12. En kvinna som inte kunde amma (s. 67).
B25. En som svalde ett järnstycke.
B26. En rasande.
22 andra botade. (B-serien)
B38. Två fängslade befrias.
B2. Demonbesatta, bl.a. tysken Smek.
B22, 23 el. 26. Två kvinnor som hette Kristina, plågade av djävulen. (=D1, 2?)
B26 el. 28? eller B61? En demonbesatt kvinna o. en man.
A5. En demonbesatt.
A41. En demonbesatt kvinna.
A43. Ett demonbesatt barn.
B4. Abboten i Julita räddad ur skeppsbrott.
B13. Elva räddade från att dö på isen. (=A50)
B48, 51. Fyra andra räddade från drunkning.
A35, 51. Andra räddade från d:o.
D7. Flickan Katarina räddad från drunkning.
B11, 24. Två kvinnor i födslovändor.
A36, 53. Två andra d:o.

Nyttillkomna mirakel, serie H-K samt italienska mirakler

Serie H

Notiser i Vadstenadiariets. *Vadstenadiariet. Latinsk text med översättning och kommentar*, av Claes Gejrot, Stockholm 1996, s. 54-55, 101-102, 118-121.

Litt: Gejrot 2003 s. 193-195, 400.

H1. blind kvinna 1391.

H2. Magister Robert från Rom på resa till Vadstena, drabbades av storm mellan Preussen och Sverige, sjömännen övervägde att kasta handelsvarorna överbord 1406.

H3. Flicka ett och ett halvt år, Brunneby, Östergötland, föll i ett vattenkar inomhus medan föräldrarna var upptagna med arbete utomhus 1409.

Serie I

Diplom (denna serie kommer sannolikt att fyllas på). *Diplomatarium Suecanum* 9224 (SDHK 10799), i *Diplomatarium Suecanum* 11:1 (1376), s 32-33.

I1. Ärkebiskop Birger Gregersson, värk i höger arm, gav silver-arm till Vadstena kloster, brev 12 mars 1376.

Litt: SDHK 10799.

Serie J

Anteckning i handskriften C 631 f. 241r-v på Uppsala universitetsbibliotek daterad till 1419-1440. Uppsala Universitetsbibliotek, C 631 (texten ej publicerad).

Litt: *Mittelalterliche Handschriften* 6, 1993, s 170; Fröjmark 2013 s. 101-102.

J1. På Gotland liten pojke skendöd, till Vadstena 1408.

J2. I Danmark föll stor bjälke eller dörr över en pojke och skadade honom i huvudet så ögat trängdes ut.

J3. I Norge, Oslo biskopsdöme, kvinna födde en dödfödd pojke, som hon burit tre månader för lite, men sannolikt trodde hon att det bara var en och halv månad för tidigt. Hon och hennes mor var där vid födseln, och de bad att barnet skulle leva tills det kunde döpas.

J4. På Gotland flicka, ett år gammal svalde stor nål ("acum magnum") som kallas "streknål". Flickan fick magsmärtor. Efter fyra dagar utspydde hon nålen. Modern kom med sex grannkvinnor till Vadstena. (Jämför N A71 och inledning)

J5. Tre fartyg seglade tillsammans i Danmark, vid Lolland då en uppkommen storm gjorde att två av skeppen förläste, ett skepp klarade sig. En man från de förlästa fartygen låg i vattnet länge, hela natten ("totam noctem"). Det fartyg som kommit undan kom ut på havet igen för att leta efter skeppsbrutna, och fann mannen som låg i vattnet. Han blev räddad men hade förlorat synen.

Serie K

Tre tyska mirakler från 1400-talets början. Dessa tre mirakel nämns i en tysk översättning av Birgittas texter som kan ha gjorts i anslutning till något av ordens kloster i norra Tyskland och då rimligen har de extra miraklen nämnda i översättningen inträffat där. De har då inte besökt Vadstena för att få sina berättelser nedtecknade. Dessa mirakel har identifierats av Cordelia Hess som dock inte framför någon hypotes om var de skett.

Litt: Hess 2008 s. 200 där också huvudtexten till varje mirakel citeras.

K1. Man som förlorade sin syn tre dagar.

K2. Flicka, två år, greps av onda andar.

K3. Flicka, tre år, drunknade.

Italienska mirakler

Ett femtiotal Birgitta-mirakel skedde i Italien. Cordelia Hess har redovisat de flesta (Hess 2008 s. 106, 113, 122-125, 138-140, 161-170, med hänvisningar till *Acta et processus*, samt Undhagen, Carl Gustaf, *Birger Gregerssons Birgitta-officium: Officium Sancte Birgitte*, Uppsala 1960, s 238-243 (med transkribering av en av serierna). I några huvudserier är knappt hälften från Rom respektive från Neapel, de är daterade till 1370-talet och början av 1380-talet. Till detta kommer tre enskilda: en ung släkting till drottning Johanna av Neapel år 1379 (*Acta et processus* s. 329-330 se även SDHK 42481); en kardinal vars sällskap skingrades om natten nämnd 1391 (*Vadstenadiariet* s. 55); prästen Bonifacus som blev sjuk, nämnd i en handskrift från början av 1400-talet (UUB C 24 f28r, *Mittelalterliche Handschriften* 1 s. 243). Dessa mirakel kräver en egen utförlig katalog i relation till italienska förhållanden.

Nils (Nikolaus) Hermansson. Död 1391, grav i Linköping

Miraklerna omfattar tiden 1401-1417.

Schück, H. Två svenska biografier från medeltiden. *Antiqvarisk tidskrift för Sverige* 5, 1873-95. (Latin, register, mirakler s. 332-400)

Den helige Nikolaus' av Linköping liv och underverk. Översatta och utg. av T Lundén. *Credo* 1958. (Svenska, register, mirakler s. 120-166)

Sankt Nikolaus' av Linköping kanonisationsprocess. Översatt och utg. av T Lundén. - Stockholm 1963. (Latin, svenska, register, mirakler s 71-88, 251, 300-367)

Litt: Fröjmark 1992, Hess 2008.

Serie A (och B, som alltså faller bort som signum).

Serie A, frågeartiklarna: *Credo* 1958:120-166, *Sankt Nikolaus* 1963 s. 71/72-87/88.

Numreringen nedan enligt Lundén 1958. Serie B är Vittnesmålen: *Sankt Nikolaus* 1963 s. 300/301-354/355 (observera att numreringen i vittnesmålen inte den samma som den nedan). Vittnesmål betecknade med "v". Olika personer kan vittna om samma mirakel, och texterna finns då på olika sidor, För flera har åldern vid vittnesmålet 1417 lagts till inom parantes.

A1. Jakob Bagare, köpman, Nordtyskland, anklagad för stöld och torterad (även andra fångar befriade), slagsmål två gånger, utsatt för rövare, sjönöd, penningbekymmer, bestulen. (Hade tidigare varit bagare hos biskop Nils.)

A2.v Mikael, präst, Kärna sn, Östergötland, tandvärk.

A3.v Bengta Nilsson, nunna, Vreta kloster, Östergötland, stum och skendöd.

A4.v 4 kvinnor (tre 58, 57, 38 år), Askaby sn, Östergötland, storm på havet vid resa till Aachen.

A5.v Ragvald, 3 år, Blackstad sn, Småland, pestsjuk: böld, fradga.

A6.v Hans Henzel, tysk, Ståkeholm, borg vid Västervik, Småland, fjärdedagsfrossa.

A7.v Vilhelm, Ekebyborna sn, Östergötland, ögonvärk.

A8.v Kristina, änka, Kullerstad sn, Östergötland, ögonvärk.

A9.v Johan, provisor (31 år), Örberga sn, Östergötland, örfil av djävulen, stum, förlamad.

A10.v Nils Magnusson, riddare, värk i foten i Alvastra, Östergötland.

A11.v Metta, borgarhustru, Nyköping, Södermanland, hjärtklappning, kastade lott, försummade löfte och senare blind.

A12.v Tideman Gotskalksson (55 år), Vreta sn, Östergötland, bärgade hö, ormbett.

A13.v Ingrid, 13 år, Nykil sn, Östergötland, böld.

A14.v Sigfrid Olovsson, präst, Oslo, Norge, huvudvärk.

A15.v Peter Magnusson (28 år), Värna sn, Östergötland, häst föll i grop, dras upp av kvinnor.

A16.v Botild, Örtomta (15 år), Östergötland, födslovåndor.

A17.v Erik Pettersson, 9 år, Rakeryd sn (numera del av Vikingstad sn), Östergötland, skadat öga.

A18.v Erik Tyrgilsson, kanik, Oslo, Norge, näsblod, drog lott.

A19. Magnus Pettersson, 3 år, Klockrike sn, Östergötland, sparkad av häst.

A20.v Anders Olovsson, 7 år, Vånga sn, Östergötland, förlamning.

A21.v Johan Folkesson, prost, Växjö, Småland, svår sjukdom.

A22.v Johan, präst, Åbo, Finland, tappade kungligt brev.

A23.v Herr Herman, Åtvid sn, Östergötland, tvivlade på N:s helighet, stum.

A24.v Margareta, tjänarinna hos präst (25 år), Björsäter sn, Östergötland, förlamad.

A25.v Fru Bengta, hustru till riddaren Peter Kyrning, Östergötland, föll till marken, stum.

A26.v Peter Gudmundsson, präst, Älmeboda sn, Småland, sjukdom.

- A27.v Herman Magnusson, Kättilstad sn, Östergötland, sinnesförvirrad, hästar skenar föll ur vagn.
- A28.v Nils Svensson, barn, Ringarum sn, Östergötland, pestsjuk, skendöd.
- A29. Johan Petersson, Gryt sn, Östergötland, sjukdom.
- A30. Ingrid, hustru, Motala sn, Östergötland, slagen när hon var gravid, hon skänkte ut öl.
- A31. Johan Ingevaldsson, tjänare hos präst, Rök sn, Östergötland, feber.
- A32. Botvid, skräddare, Klockrike sn, Östergötland, smärta, delvis förlamad.
- A33.v Ragnhild, hustru (51 år), Rinna sn, Östergötland, huvudvärk i 34 år, kastade lott.
- A34.v Thomas Magnusson (13-14 år), Gistad sn, Östergötland, skada med kniv i handen.
- A35.v Halsten (40 år), Hägerstad sn, Östergötland, tandvärk i 30 år.
- A36. Estrid, hustru, Hägerstad sn, Östergötland, magsmärtor, kastade lott.
- A37.v Katarina, hustru, Hägerstad sn, Östergötland, födslovåndor.
- A38.v Gyrid, hustru (20 år), Vårdsberg sn, Östergötland, sinnesförvirrad.
- A39. Erik, 4 år, riddarson, epilepsi.
- A40.v Peter Johansson, Tåby sn, Östergötland, svullnad.
- A41. Ingegerd, 1,5 år, Vårdsberg sn, Östergötland, sjuk.
- A42. Karl Vemundsson, Alseda sn, Småland, smärta i benen.
- A43. Margareta, hustru, Hagebyhöga sn, Östergötland, lidande, kroppen "förbränd".
- A44. Helena, barn, Hagebyhöga sn, Östergötland, blind.
- A45. Pojke, 1/2 år, Odensvi sn, Småland, missbildad.
- A46. Erik, Ed (Västra eller Östra) sn, Småland, sjukdom kallad "lungosoot" bland kreaturen.
- A47. Margareta, rådmanshustru, Skänninge, Östergötland, smärta i benen.
- A48. Magnus, Gårdeby sn, Östergötland, sjukt sto.
- A49. Ingeborg, borgarhustru, Vadstena, Östergötland, sjukdom, återfall, kramp.
- A50. Magnus Nilsson, Alseda sn, Småland, ögonsjukdom.
- A51. Åsa, hustru, Vreta sn, Östergötland, bensjukdom.
- A52.v Flicka, 13 år, Skällvik sn, Östergötland, sjuk, återfall.
- A53. Elov Håkansson, tjänare hos präst, Ljung sn, Östergötland, svår sjukdom.
- A54.v Ingrid, hustru (31 år), Lönsås sn, Östergötland, födslovåndor.
- A55.v Kristina, hustru, Normlösa sn, Östergötland, blind.
- A56.v Peter, 1 år, Flistad sn, Östergötland, sjukdom, lottkastning.
- A57.v Håkan Eriksson (62 år), Vreta sn, Östergötland, skada i slagsmål.
- A58.v Ramborg, 15 år, Klockrike sn, Östergötland, sjukdom, lottkastning.
- A59. Thomas Pettersson, tjänare hos riddare Knut Bosson, Stäkeholm, Småland, feber.
- A60. Bengt knivsmed, borgare, Linköping, Östergötland, ögonvärk, försummelse.
- A61. Kristina, Kråkshult sn, Småland, bar vattenkrus, bröt benet.
- A62.v Peter Mikaelsson, tjänare hos drottningen, Stockholm, blodflöde.
- A63.v Torsten, 10 veckor, sadelmakarson, Söderköping, Östergötland, håll, kunde ej dia.
- A64. Ingrid, änka, Vårdsnäs sn, Östergötland, förlamning.
- A65.v Sune eller Sven (68 år), Västra Ed sn, Småland, svulst i knä under vallfärd till Trondheim.
- A66.v Margareta (43 år), riddarhustru, hånade Nikolaus, feber.
- A67.v Gisle, Kimstads sn, Östergötland, svullnad m.m.
- A68.v Peter Övidsson, rådmann (38 år), Linköping, Östergötland, benvärk, tandvärk.
- A69a. Nils, barn, Västerlösa sn, Östergötland, blind.
- A69b. Kreatur botade för Margareta, mor till Nils i föregående.
- A70. Inga, 8 år, Fornåsa sn, Östergötland, smärta i ögat.

A71.v Ramborg, 3 år, Söderköping, Östergötland, svalde nål, sådan som kvinnor fäster huvudbonad med.

A72.v Peter, klockare, Fogdö sn, Södermanland, sinnesförvirrad.

73. Anders, 6 år, Östra Skrukeby sn, Östergötland, pestsjuk.

74. Lucia, hustru, Östra Skrukeby sn, Östergötland, blind.

75.v Anders Olofsson, tjänare, Stäkeholm, Småland, blind.

A76. Peter Bältare, borgare, Linköping, Östergötland, sömnlös av sorg.

A77. Margareta, Nykils sn, Östergötland, förlamad i armen efter skada.

Serie C

Sankt Nikolaus s. 251.

C1. Sven, landbo, Älvestad sn, Östergötland, fick magen uppskuren i slagsmål. En läkekunnig sydde ihop magen och smorde såret med fett.

Serie D

Bifogade underverk.

Sankt Nikolaus s. 356-367.

D1. Nils, 7 år, arborstmakares son, Vadstena, Östergötland, dödssjuk.

D2. Helena, 70 år, änka efter klostertjänare, Vadstena, Östergötland, dysenteri. Hon hade också tandvärk, var plågad av löss, samt även blind.

D3. Katarina, 6 veckor, borgares dotter, Linköping, Östergötland, svårt sjuk.

D4. Ingrid, 45 år, hustru, Rystad sn, Östergötland, tandvärk, huvudvärk.

D5. Ingrid, hustru, Valla vid Linköping, Östergötland, dödfödd gosse.

D6. Erik Ingeldsson, 70 år, Gistad sn, Östergötland, stum.

D7. Nils Emundsson, 54 år, Vreta sn, Östergötland, vagnen välte, skadade handen, sådde sedan.

D8. Katarina, 2-3 år, borgares dotter, Linköping, Östergötland, svullnad o värk i huv.

D9. Kettilög, 54 år, änka, Älvestad sn, Östergötland, blind.

D10. Torer, 8 år, Rakeryd sn, Östergötland, sten i ögat.

D11. Johan Karlsson, kyrkoherde, Skänninge, Östergötland, smädade, sinnesförvirrad.

D12. Magnus Folkesson, 55 år, Ljung sn, Östergötland, hörselskadad.

D13. Ingeborg, 10 år, Vreta sn, Östergötland, epilepsi.

D14. Ko ormbiten i Ledbergs sn, Östergötland.

D15. Peter Johansson, 34 år, Skeda sn, Östergötland, besatt av djävulen, talade vers.

D16. Ingeborg, ej 1 år, Källstad sn, Östergötland, plötsligt sjuk.

Ingrid av Skänninge (I). Död 1282, grav i Skänninge

Mirakler från 1401-1417.

Gallén, J. Les causes de Sainte Ingrid et des Saints Suédois au temps de la Réforme.

Archivum Fratrum Praedicatorum 7, 1937. (Latin, mirakler s. 32-36)

Litteratur: Lundén 1951 med referat av miraklerna s. 233.

1. Kvinna, ögonsmärtor, försummade löfte. Ont i benen 1415, ville resa till Vreta kloster.

2. Verner, nu borgmästare i Söderköping, Östergötland och Petrus Parchentin, borgare i Skänninge, Östergötland m.fl., vilse på havet i dimma. Några offrade en sidenskjorta till S. Klara utan resultat.
3. Gudmund Stefansson, 4 år, Skrukeby sn, Östergötland, föll i brunn, år 1401.
4. Ingegerd Svendsdotter i Norraby, Småland, blind år 1402.
5. Johan Beyar från Polen, herr Vikkos väpnare, -.-.

Petrus Olai av Skänninge (PO). Död 1378, grav i Vadstena
Mirakel 1408 till senast 1435, de flesta sannolikt från 1410-talet.

Fragmentum de vita et miraculis magistri Petri Olai, confessoris beate Birgitte. Utg av K. G. Grandinson. - *Redogörelse för de allmänna läroverken i Karlstads stift under läsåret 1887-1888.* Karlstad 1888. (Latin, mirakler s 14)

1. Torer Andreae, munk i Vadstena, Östergötland, häftig huvudvärk med "reuma" i 26 år. (Han var munk 1407-35)
2. Kvinna från Linköping, Östergötland, vansinnig, skrek natt och dag.
3. Kvinna från Närke, ögonsmärter och blindhet i två år.
4. Präst i Närke, häftig feber över ett år. Lovade ett halvt pund vax.
5. Anders Haeggason i Fyllu vid Vadstena, Östergötland, böld i ljumsken (könsorganen?)

Brynolf (B). Död 1317, grav i Skara
Mirakel från 1404-1417

Vita S. Brynolphi. *Scriptores rerum Svecicarum medii aevi 3:2.* - Stockholm 1876. (Latin, mirakler s 143-45, 153-54, 180-81)

Lundén, T. Sankt Brynolf, biskop av Skara, hans eftermäle. *Credo 27*, 1946. (Svenska, mirakler s. 16-18)

Bäärnhelm, G, 1994, Brynolfs mirakler, i Myrdal, J och Bäärnhelm G, *Kvinnor, barn och fester i medeltida mirakelberättelser*, Skara 1994, s. 167-197 (svenska)

Serie A (och B)

Serie A *Scriptores rerum 3:2* s. 143-45, översättning i Lundén 1946 s. 16-18, Bäärnhelm 1994 s. 167-171. Serie B, vittnesmål: *Scriptores rerum 3:2* s. 167-175, översättning i Bäärnhelm 1994 s. 171-193.

- A1. Kristina, Slöta, Västergötland, blind i 3 år.
- A2. Gunnar, Mellby sn, Västergötland, sinnesförvirrad i 6 veckor.
- A3. Håkan Oddsson, Od sn, Västergötland, sinnessjuk 1 1/2 år.
- A4. Margareta, Vättlösa, Västergötland, böld på tungan.
- A5. Gunvor, flicka, Torbjörntorp, Västergötland, galen på bröllopsdagen.
- A6. Gyrid, jungfru, Västergötland, anfäktad av djävulen.
- A7. Son till Johan Skytte, Broddetorp, Västergötland, förkrympt o. förlamad.
- A8. Brynolf, 3 år, riddarson, Husaby, Västergötland, förlamade fötter.
- A9. Flicka, 4 år, Järsyssla, Västergötland, lam i benen.

- A10. Anders, smed, Horn, Västergötland, spetälsk.
 A11. Gerekin Rusling, borgare, Skara, Västergötland, blind då han hotade kyrkan.
 A12. Kristina, Dalstorp, Västergötland, stum o. sanslös i 3 dagar.
 A13. Några personer (65 stycken) i storm på Vättern.
 A14. Pojke, 4 år, Kinnevad, Västergötland, stum och förlamad.
 A15. Flicka, 4 år, Frölunda, Västergötland, lam i benen.
 A16. Johan målare, Lödöse, Västergötland, sjuk i fötterna.
 A17. Johan kusk, 40 el 60 år, Floby, Västergötland, stum, fick återfall.
 A18. Öyar, Skarabiskopens köpman, storm på havet.
 A19. Ambjörn, 50 år, Lundby, Västergötland, döv 3 dagar.
 A20. Pojke, 1 1/2 år, Medelplana(?), Västergötland, förtvinade ben.
 A21. Lambert, kanik, Skara, Västergötland, huvudvärk och döv.
 A22. Pojke, Götene, Västergötland, ena foten förlamad.
 A23. Sigrid, skrädrares hustru, Sätuna, Västergötland, svullen underkropp.
 A24. Tyrgils, pojke, Valstad, Västergötland, stum 8 dagar.
 A25. Margareta, Brismene, Västergötland, dödfött barn.

Extra

Scriptores rerum 3:2 s. 153-54, översättning Bäärnhielm 1994 s. 174-176.

Extra1. Ingegerd, fräsemans hustru, barnsnöd.

Extra2. Törner Skytte, häradshövding, Vilske hd, Västergötland, förlamad.

Serie C

Scriptores rerum 3:2 s. 180-81, översättning Bäärnhielm 1994 s. 193-196.

C1. fru Helena, Ods sn, Västergötland, epilepsianfall.

C2. Bonde Kiebbas, borgare, Lödöse, Västergötland, häst sjuk under båtresa.

C3. Pojke, 3 år, Lödöse, Västergötland, föll då han skulle fånga en kaja.

C4. Bonde Kiebbas (som i C 2), tappade penningbörs och sigill.

C5. Magnus, 1/2 år, väpnares son, sjuk och kunde inte dia.

C6. Ragnhild, 6 år, guldsmedsdotter, Skara, Västergötland, invärtes sjuk.

C7. Erik Pettersson, 50 år, Åsaka, Västergötland, miste kraften 12 veckor.

Helga Lösen (HL). Undergörande bild av korsnedtagningen i Dominkanerkyrkan i Stockholm

Mirakler från 1408-24 samt enstaka 1439-1471.

Miracula defixionis Domini. Utg. av T Lundén. *Göteborgs högskolas årsskrift* 1949. (Latin och svenska, register, mirakler s. 4-75)

Litt: Lundegårdh 1990

0. Gregorius, munk, Stockholm, pestsjuk.

1. Olov Ingvarsson, pojke, Sund, Åland, föll genom isen vid lek.

2. Kvinna, lidit av feber 4 år.

3. Kvinna, förlamad i 3 år.

4. Björn, Kalmar, Småland, värk i benen.

5. Katarina, Västerås, Västmanland, ögonvärk, blind 5 dagar.
6. Nils, Skultuna sn, Västmanland, värk i armen efter åderlätning.
7. Lars, Västerås-Barkarö sn, Västmanland, pestsjukdom.
8. Dotter till Birger Blåpanna, Tumba sn, Södermanland, ögonsjukdom.
9. Flicka, i samma sällskap, bölder i huvudet.
10. Gosse, i samma sällskap, förlamad i knät.
- 11a. Nils, kyrkoherde i Trosa, Södermanland, ögonsjukdom.
- 11b. Nils Snorraben, kaplan, Trosa, Södermanland, ögonsjukdom.
12. Gosse, 4 år, Bygdeå sn, Västerbotten, vilse i skogen 4 dagar.
13. Man, Strängnäs stift (Södermanland), knät krossat i slagsmål.
14. Pojke, från samma trakter, benet brutet av fallande träd.
15. Anders, 5 år, bondson, Spånga sn, Uppland, förlamad.
16. Sjomän, på en riddare Ture Bengtssons fartyg, storm vid Blå Jungfrun, Kalmar sund mellan Öland och Småland.
17. Margareta, sysslomans hustru, Västerås, Västmanland, barnsnöd, dödfött barn.
18. Ingrid, bondedotter, Toresund sn, Södermanland, besatt, vaken på nätterna.
19. Hustru till bonde, Länna sn, Uppland, uppsvälld, skinnet brast.
- 20a. Dotter till riddare Stefan Ulfsson, Östergötland, dödssjuk, blod på kroppen.
- 20b. Annan flicka i samma sällskap, samma sjukdom.
21. Peter Ragvaldsson, Ljusdal, Hälsingland, döv.
22. Erik, bonde m. familj, Frötuna sn, Uppland, skeppsbruten, Trälhavet.
23. Johan, bonde, Gryta sn, Uppland, vansinnig under björnjakt.
24. Gosse, 7 år, fallit i kokande vatten 3 år tidigare.
25. Kvinna, Danzig, Preussen, värk i benen.
26. En annan person, Preussen, ögonvärk.
27. Magnus, Älvestad sn, Östergötland, blind 2 år.
28. Hustru, Älvestad sn, Östergötland, barnsnöd.
29. Helena, Bälinge sn, Uppland, värk i 14 veckor.
30. Johan, Bälinge sn, Uppland, svulst i bröstet 2 veckor.
31. Kristina, Skuttunge sn, Uppland, huvud- o. ögonvärk.
32. Cecilia, Valbo sn, Hälsingland, förlamning i armen 8 veckor.
33. Kristina, hustru, Tierp sn, Uppland, vansinnig, såg vitklädda kvinnor.
34. Dotter till mjölnare, 4 år, Hyltinge sn, Södermanland, drunknade i kvarndam.
35. Ragna, skräddar- och rådmanshustru, Västerås, Västmanland, nära döden.
36. Anders, kyrkoherdes tjänare, Möklinta sn, Västmanland, tandvärk 16 veckor.
37. Helena, Munktorp sn, Västmanland, svår feber i 2 år.
38. Ingeborg, Munktorp sn, Västmanland, kolik och förstoppning 10 år.
39. Peter, 3 dagar, Stora Skedvi sn, Dalarna, sjuk, medvetslös, återfall efter 9 år.
40. Katarina, kyrkoherdes moder, Stora Skedvi sn, Dalarna, svår sjukdom.
41. Dotterdotter till Katarina föregående, ögonsjukdom, nästan blind.
42. Lars, 2 år, Värmdö sn, Uppland, lämnades ensam under dagen och frös ihjäl.
43. Sven, Frötuna sn, Uppland, dödssjuk häst.
44. Sven i föregående, sjukt sto.
45. Peter Jönsson, kungens fogde på Svartsjölandet (Färingsö), Uppland, stum.
46. Olov Anundsson, Fittja sn, Uppland, sinnessjuk 3 veckor.
47. Sven Svensson, Frötuna sn, Uppland, förstoppning.
48. Konrad, snickare, Jönköping, Småland, ont i benet i 14 år.

49. Jakob Svart, köpman, tillfångatagen i Spanien.
50. Björn, Peter och Johan, riddare Knut Uddsons tjänare, skeppsbrutna på Ålands hav.
51. Torer, Nyköping, Södermanland. sjuk.
52. Man, Kungälv, Bohuslän, sjuk i 14 år.
53. Ingrid, flicka, Villberga sn, Uppland, blind i 8 år.
54. Margareta, Villberga sn, Uppland, ögonsjukdom.
55. Margareta, liten flicka, Arnäs sn, Ångermanland, dödligt sjuk.
56. Olov, 2 år, Uppsala, Uppland, skendöd.
- 57a. Nils Djäkne, bonde Glanshammar sn, Närke, kräftsår i benet.
- 57b. Helena, hustru t. samme Nils, samma sjukdom.
58. Peter Andersson, riddare Nils Bossons tjänare, Kindholm, Västmanland, satt i stocken
59. Johan, ca 12 år, Balingsta sn, Uppland, benet brutet.
60. Helena, 3 år, borgares dotter, Stockholm, tarmen glidit ur (hemorroider ?).
61. Peter, 5 år, Löt sn, Uppland, lång sjukdom, svullnade.
62. Östen, bonde, Börstil sn, Uppland, sinnessjuk i 6 år.
63. Peter, 6 veckor, bondes son, Runtuna sn, Södermanland, ögonsjukdom.
64. Helena, guldsmeds dotter, Västerås, Västmanland, plötslig förlamning.
65. Mattias med dotter Ingrid, Alunda sn, Uppland, överlevde pestbölder 1421, hel familj på 8 personer hade insjuknat och alla andra utom makarna och en dotter avlidit.
66. Henrik, borgares tjänare, Västerås, Västmanland, sinnessjuk.
67. Wineke Ghelreman, borgare, Visby, Gotland, fången i Stockholms slott.
68. Kristina, 6 år, Medelplana sn, Västergötland, kokande lut över benen.
69. Olov Nilsson, Bro sn, Västmanland, sinnessjuk.
70. Botild, skomakares hustru, Trondheim, Norge, barnsnöd.
71. Magnus Plata, frälseman, krigsskadad i Holstein 1416.
72. Peter, gosse, Hedemora, Dalarna, pestsjuk 1422, fyra av hans bröder hade dött.
73. Herman Petersson, murare, fängslad i Opensten, Västergötland.
74. Olov Bengtsson, Odensvi sn, Västmanland, förlamad och varig.
75. Johan Mårtensson, Jäder sn, Södermanland, fängslad på Gripsholm.
76. Åsvid, bonde, Torsåker sn, Ångermanland, anlagd brand i förrådshus.
77. Olov, 14 år, borgares son, Uppsala, Uppland, stum.
78. Johan van Stendelen m.fl. sjömän, storm mellan Visby och Stockholm.
79. Gudmund Jakobsson, ca 50 år, Närpes sn, Finland, fångade säl, drev på isflak.
+ Omtalas en skeppsbruten som ej medtas pga avsaknad av vittnen.
80. Lucia, änka, Uppsala-Näs sn, Uppland, förträngning i strupen.
81. Agnes, 15 år, Vårdinge sn, Södermanland, förlamad 2 år tidigare.
82. Johan Östensson, fiskare, Amunderås, Norge, sinnessjuk.
83. Helena, bondes hustru, Uppsala-Näs sn, mask i magen, 1439.
84. Jonas, Leksand sn, Dalarna, svullnad i handen, 1447.
85. Katarina, hustru, Stockholm, dödfött barn, 1451.
86. Erik, barn, Västra Ryd sn, Uppland, plågad av febrar, 1459 eller 1469.
87. Katarina, 3 år, Bälinge sn, Södermanland, vilse i skogen, 1471.

Katarina (K). Död 1381, grav i Vadstena

Enstaka mirakler från 1416-1455/61, huvudmängden från 1470-77. Sidhänvisningar till *Processus* 1942-46. Inom parantes anges löftesavlägganden från före år 1470, daterade i

Fröjmark 1992 s. 51-53, 152-155. (Här anges huvudserien med L, som en slags homage åt Tryggve Lundén, som gjort så stora insatser för svensk mirakelforskning.)

Utgivningsläget är som synes nedan ännu så länge ganska komplicerat.

Processus seu negocium canonizationis B. Katerine de Vadstenis. Utg. I Collijn. - Svenska fornskriftssällskapets samlingar, Serie 2, 3. - Uppsala 1942-46. (Latin, register)

Processus seu negocium canonizacionis B. Katerine de Vadstenis. Codex A 93 Bibl Reg Holm. Ed I Collijn. *Corpus codicum Suecicorum medii aevi 2*. - København 1943.

Den heliga Katarinas av Vadstenas liv och underverk. Översatta och utg. av T Lundén. *Credo 31*, 1951. (Svenska, register, mirakler s. 107-167)

Vita Katherine. Facsimilietryck av Bartholomeus Ghotarus i Stockholm 1487 tryckta bok. Utg. av T. Lundén. Stockholm 1981. (Latin)

Ex miraculis Katarinae, i *Scriptores rerum Svecicarum medii aevi 3:2*, Uppsala 1871-1876, s. 263-267, med ett antal av miraklerna vilka dock har ersatts eller kommer att ersättas av moderna utgåvor

Tre mirakler i A-serien och ett i Ex-serien har översatts av Göran Bäärnhjelm, Helgonens kraft i vardagens nöd, i *Röster från svensk medeltid*, Stockholm 1990, s 164-178.

Fredrik Öberg förbereder en utgåva av Skoklosterhandskriften. Han har redan skrivit: Fredrik Öberg: "...ad exaltacionem nominis venerabilis domine beate Katerine...": *Fem Katarinamirakler ur Cod. Skokloster I 4° 15*, Stockholms universitet 2010 (<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A882362&dswid=2932>), med miraklerna 96-100 på latin och svenska.

Fredrik Öberg: "*Quasi quedam stella splendidissima*": *Katarinatexter ur skoklosterhandskriften*, Stockholm 2015 (<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A882199&dswid=3050>), med miraklerna 101-142 utgivna på svenska och latin, utom 105, 115, 136 och 143 som tidigare utgivits i Ex miraculis Katarinae 1871-1876 (se ovan)

Litt: Fröjmark 1992, Öberg 2010, Öberg 2015

Serie L (och C)

Vita Katherine samt "Skoklosterhandskriften", översättning i Lundén s. 107-167. Serie C, vittnesmål: *Processus* 1942-43 s. 161-173. Numrering enligt Lundén. Förstreckade (-) saknar vittnesmål i processen, dvs. fallet finns endast i *Vita Katherine*. Plustecken (+) betyder att vittnesmålet innehåller kompletterande uppgifter.

L1.- Pojke, 2 år, Mjölby sn, Östergötland, trillar i kvarnån från bro. (ca 1416)

L2.- Bengta Gunnarsdotter, nunna, Vadstena, Östergötland, svårt sjuk. (slutet av 1410-tal till ca 1424).

L3.- Peter Kråka, präst, Vadstena, Östergötland, huvudvärk och förlamning. (ca 1426-27)

L4.- Helena Tykesdotter, nunna, Vadstena, Östergötland, åderlåten därefter förlamad. (1445-48)

L5.- Birgitta Hansdotter, nunna, Vadstena, Östergötland, tandvärk 2 ggr. (före 1454)

L6.- Ingrid tjänarinna hos präst, Småland, svullen och sårig hand, kunde ej utföra hushållsarbeten. (1454)

L7.- Kvinna, Linderås sn, Småland, utspydde orm och paddor (binnikemask). (trol 1450-tal)

- L8. Flicka skadad av kniv. (=B21) (1441)
- L9. Ingrid, 3 år, högättad, Vånga sn, Östergötland, svårt sjuk. (=A28)
- L10. Pojke, Motala sn, Östergötland, drunknade under fiske. (=A27)
- L11. Pojke, Normlösa sn, Östergötland, skadad under resa, trillar ur vagn. (=A21)
- L12. Peter Johansson, hovman, sårad av pil under krig i Västergötland.
- L13.+ Flicka, Linköping, Östergötland, miste förståndet då hon vallade gäss.
- L14. Nils Petersson, Vadstena, Östergötland, plötsligt sjuk i en lund under ritt.
- L15. Köpmän, anfallna av sjörövare under resa från Tyskland.
- L16.+ Hwitekop, riddare Trotte Karlssons tjänare, ögonsjukdom med blodflöde.
- L17.+ Anders skräddare, Vadstena, Östergötland, plötsligt sjuk under måltid.
- L18. Sven, präst, Gökhem sn, Västergötland, hästens ben svullnar under resa.
- L19. Yngling, Tjust, Småland, fången på Stäkeholms slott, rymmer.
- L20. Kristina Anundsdotter, nunna, Skänninge, Östergötland, förlamad i sidan.
- L21.+ Kvinna, Vadstena, Östergötland, svår huvudvärk.
- L22.+ Elisabet, arborstskyttes (arborstmakares?) hustru, Vadstena, Östergötland, huvudvärk.
- L23. Kvinna, Visingsö, Småland, svullen som en tunna.
- L24. Kristina, Rinna sn, Östergötland binnikemask. (=A2)
- L25. Klockare, vansinnig.
- L26. Kvinna, Motala, Östergötland, döv.
- L27.- Kvinna, Lundby sn, Östergötland, dödfött barn.
- L28. Lars Prytz, Åtvidaberg, Östergötland, föll ned i koppargruvan.
- L29. Nils Larsson, Heda sn, Östergötland, svårt sjuk.
- L30. Bengt guldsmeds son, 7 år, Vadstena, Östergötland, plötsligt sjuk.
- L31. Per Perssons hustru, Vadstena, Östergötland, kunde inte amma barnen. (=A24)
- L32. Lars skräddare, Vadstena, Östergötland, ont i armen. (=A26)
- L33. Köpmän, Skänninge, Östergötland, tappar varor i floden i Västergötland. (=A23)
- L34. Köpmän, jagas av sjörövare på resa från Tyskland.
- L35. Sven Nilsson, Allhelgona sn, Östergötland, svullen i hals och bröst.
- L36. Torsten Larsson, Yllestad, Västergötland, pil i bröstet.
- L37. Nils Björnsson, Askersund sn, Närke, magsjukdom.
- L38. Katarina, Stora Åby sn, Östergötland, skulle hämta vatten, blåst av ond ande, huvudet svullnar.
- L39. Peter, smed, Lödöse, Västergötland, blind 4 år.
- L40. Pojke, 1,5 år, Slätthög sn, Småland, trillar i brunnen.
- L41.+ Håkan Petersson, Vreta klosterns sn, Östergötland, pilskott genom kinden.
- L42. Magnus Torersson, Biörnsokn (?), Växjö stift, Småland, tillfångatagen vid Ronneby.
- L43. Flicka, 3 år, Visby, Gotland, trillar ut genom fönstret.
- L44. Torer, 10 år, Ekebyborna sn, Östergötland, klämd under hölass. (=A3)
- L45. Olov Magnusson, bonde, Styra sn, Östergötland, sjuk under barnsängskalas. (=B9)
- L46. Yngling, Hornborga sn, Västergötland, insjuknar, låg död i 8 timmar.
- L47.+ Karl Kristofersson, borgare, Söderköping, Östergötland, svårt sjuk.
- L48. Anders, skräddare, Dingtuna sn, Västmanland, skjuten med arborst av knekt.
- L49. Johan Nilsson, skolar, Stockholm, svårt sjuk, stum.
- L50. Dotter till riddare Birger Gregerssons, Benhamra, Vada sn, Uppland, svårt sjuk.
- L51. Gosse, Stockholms slott, föll, stum av slag. (=B20)
- L52.+ Johan Mikaelsson, Malmbäcks sn, Småland, kraftlös och blind.

- L53. Nils Johansson, borgare, Arboga, Västmanland, mister förståndet.
 L54. Anders Olovsson, Skrukeby sn, Östergötland, dödfödd son. (=A4)
 L55. Gosse, 1,5 år, Västra Stenby sn, Östergötland, sväljer veteax.
 L56. Man, Björkebergs sn, Östergötland, hästen störtar.
 L57. Jakob, gosse, Björksta sn, Västmanland, dödligt sjuk, stum o. förlamad.
 L58.+ Ragnhild, nedtrampad av folkmassa vid Söderköpings kloster, Östergötland.
 L59. Bonde Sivatsson, Fägre sn, Västergötland, pest.
 L60. Densammes hustru, svullnad runt kroppen.
 L61.+ Tord Jeppesson, adelsman, Tiarps sn, Västergötland, maskar på åkern.
 L62. Birgitta, hustru, Stockholm, mask i örat.
 L63.+ Sven Bondesson, tjänare hos Linköpingsbiskopen, sårad i huvudet.
 L64. Andor, Hjälstads sn, Västergötland, böld i halsen.
 L65. Densammes hustru, "hjärtats förhärdelse och orenhet".
 L66. Gosse, 5 år, Eriksbergs sn, Västergötland, vilse i skogen under vallgång.
 L67. Birgitta, Ölmostads sn, Östergötland, förgiftad.
 L68. Gosse, 3 år, Motala sn, Östergötland, vilse i skogen. (=A9, där det korrekta händelseförloppet ges, dock ej = L66)

Skoklosterhandskriften (översatta av Lundén i samma serie som ovanstående, till dessa mirakel saknas vittnesmål, den latinska texten finns ännu inte utgiven i sin helhet, men en utgåva är som nämnts ovan under förberedelse. Handskriften finns på Riksarkivet, i Skoklostersamlingen I nr 15 4°. (E 8913)

- L69. Gosse, 4 år, Hovs sn, Östergötland, svart böld på huvudet.
 L70. Kvinna, Vadstena, Östergötland, sonen kastade bort silversked.
 L71. Man, huvudet genomborrat av dolk.
 L72. Kvinna, vid Omberg, Östergötland, hastig sjukdom.
 L73. Hustrun till Vadstena klosterns godsförvaltare, tandvärk.
 L74. Densammes son, mask i örat, ville inte dia, nära döden.
 L75. Man från Mark, Västergötland, värk i benen.
 L76. Kvinna från Vallerstad, Östergötland, huvudvärk.
 L77. Kvinna från Västergötland, värk i benen.
 L78. Kvinna i Gränna, Småland, barnsnöd.
 L79. Man i Småland, förlorade en ko i skogen.
 L80. Kvinna i Varend, Småland, födde sjuklig son, som var under 1 år.
 L81. Kvinna i Småland, värk i armen.
 L82. Man i Söderköping, Östergötland, svårt sjuk ett halvår.
 L83. Yngling från Tjust, Småland, föll ned från en höjd och bröt revben.
 L84. Många sjöfarare, i storm.
 L85. Kvinna i barnsnöd 14 dagar.
 L86. Man drabbad av eldsvåda.
 L87. Kvinna i Söderköping, Östergötland, blind en månad.
 L88. Barn, 2,5 år, förlamat, kunde inte sitta.
 L89. Magnus Petersson, yngling, svårt sjuk i Motala sn, Östergötland.
 L90. Franciskanmunk, kraftlös.
 L91. Gosse, nästan dödssjuk.
 L92. Margareta, fattig kvinna, sjuk i huvudet, håravfall, blödning.

- L93. Botild från Linköping, Östergötland, körde släde ned i vak på Bråvikens is på väg hem från Uppland.
- L94. Flicka, 3 år, Östra Ingelstads by, Skåne, trillade ned i brunn (se även Olavsmiraklerna serie B).
- L95. Man från Eks sn, Västergötland, vansinnig i fem veckor.
- L96. Katarina Petersdotter, priorinna, Skänninge kloster, Östergötland, svårt sjuk.
- L97. Tjänare till klosterfogden Sigurd, Skänninge, sårad av sin herre.
- L98. Claus/Nils Wise, borgmästare, Stockholm, döv.
- L99. Sonen till en köpman, Stockholm, får gren i huvudet på resa från Stockholm till marknad vid Södertälje, en tjänare skulle fällde träd i hamnen Bockholmsund.
- L100. Tore Olovsson, Fivelstads sn, Östergötland, drev sina hästar som drog en vagn, han blev skadad av stång som han slog hästarna med.
- L101. Johan Andersson, Munktorp sn, Västmanland, svårt sjuk, stum.
- L102. Flicka, Arboga, Västmanland, döv i 3 år.
- L103. Gosse, Häradsammars sn, Östergötland, förtorkad hand och fot.
- L104. Nunna, Vårfruberga, Södermanland, svårt sjuk, sängliggande ett år.
- L105. Sven Svensson, tjänare, Dalsland, får pil i huvudet.
- L106. Kristina Arvidsdotter, Gudhem sn, Västergötland, dör i födslovånda, barnet dödfött men lever sedan.
- L107. Hustru, Skärstad sn, Östergötland, besatt av djävulen.
- L108. Lars, timmerman, Stockholm, trillar i gatan från stege.
- L109. Håkan Larsson, Kopparberg, Dalarna, dödssjuk, till sängs ett halvår.
- L110. Gosse, Kuddby sn, Östergötland, kommer under vedlass.
- L111. Johan Cruse, Småland, gården brinner, lada med säd och hö hotad.
- L112. Flicka, Börstils sn, Uppland, blind i 3 år.
- L113. Nils Jönsson, Döderhult sn, Småland, sårad i armen av en fiende.
- L114. Man från Telemarken, Norge, svårt sårad av män som sänts att döda honom.
- L115. Knut Posse, riddare, sårad vid slaget vid Brunkeberg, Stockholm. (=Extra1)
- L116. "Flicka", 3 år, Udenäs sn, Västergötland, skållad under ölbrygging. (=B15)
- L117. Flicka, 4 år, Hammar sn, Närke, vilse i skogen. (=A10)
- L118. Tjänare hos Borgart, Örebro slott, Närke, vansinnig efter strid mot djävulen, blev våldsam, satt i bojor, flydde.
- L119. Enbjörn, Tun sn, Västergötland, svårt sårad av en granne.
- L120. Man från Frösunda sn, Uppland, dödssjuk, låg ett halvår.
- L121. Man från Vadstenatrakten, Östergötland, får spjut (eller hillebard) i bröstet.
- L122. Gosse, 6 år, Appuna sn, Östergötland, krossas av fallande träd, när fadern högg för att få ved.
- L123. Lars Johansson, fogde hos Nils Sture, svårt sjuk, kunde inte äta.
- L124. Tjänare hos Nils Sture, genomborrade av svärd.
- L125. Flicka, 2 år, Skänninge, Östergötland, drunknar i en tunna fylld med nybryggt öl.
- L126. Flicka, 3 år, Grava sn, Värmland, vilse i skogen.
- L127. Gosse, 12 år, Ullervads sn, Västergötland, skållad under ölbrygging, de som bar kar med hett vatten snubblade.
- L128. Gosse, Skalunda sn, Västergötland, förlamad i 3 år.
- L129. Gosse, 12 år, Asby sn, Östergötland, sparkad i huvudet av häst, stum.
- L130. Flicka, Vartofta härad, Västergötland, blind i 3 år.
- L131. Peter Pålsson, Odensvi sn, Östergötland, sårad i bröstet, lungan hänger ut.

- L132. Hustru, Korsberga sn, Småland, förlamad.
 L133. Arnäs socken, Ångermanland, monstrans stulen.
 L134. Flicka, 3 år, Spånga sn, Uppland, förlamad.
 L135. Flicka, Furingstads sn, Östergötland, besatt av djävulen.
 L136a. Magnus Bonde Filipsson, riddare, sårad av pil under belägring av Stäkeholm.
 L136b. Magnus son sjuk
 L136c. Magnus hustru sjuk.
 L137. Magnus Bonde förlorade guldring på åkern.
 L138. Olov Johansson, Korpo sn, Finland, spetälsk i 5 år.
 L139. Jon Olovsson, rådman, Skänninge, Östergötland, kunde inte äta under 5 dagar.
 L140. Hustru, Asby sn, Östergötland, dödfött barn.
 L141. Peter Johansson, Rolfstorps sn, Halland, räddade sin son ur eldsvåda.
 L142. Mikael Henriksson, tjänare hos Nils Sture, Ekesjö hovgård, Vallsjö sn, Njudung, Småland, förde jordtorvor till ö, drunknade.
 L143. Tjänare hos riddare herr Lindorm Björnsson, Västergötland, vansinnig vid resa från Bjurum.

Serie A

Förhör 28/8-5/9 1475.

Processus 1942-43 s. 76-103, ofullständigt översatta till svenska.

- A1. Tre borgare från Vadstena, Östergötland, isen bryter upp på Vättern. (Översatt i Bäärnhielm 1990)
 A2. Kristina, 50 år, Rynna sn, Östergötland, (binnike)mask i magen. (=L24) (Översatt i Bäärnhielm 1990)
 A3. Torer, 12 år, bondson, Ekebyborna sn, Östergötland, skadas vid höbärgning. (=L44)
 A4. Katarina, 28 år, hustru, Skrukeby sn (nu del av Högby sn), Östergötland, dödfött barn. (=L54)
 A5. Ingeborg, 50 år, föregående barns farmor, ögonsjukdom.
 A6. Peter, 4 år, Ljung sn, Östergötland, förlamad i sidan.
 A6b. Gunhild, flicka, Säby sn, Östergötland, förlamad.
 A7. Ingevald, Rinna sn, Östergötland, förlamad i 3 år.
 A8. Ragvald Jonsson, Tolstad sn, Östergötland, förlamad i 2 år.
 A9. Anders, 7 år, Motala, Östergötland, vilse vid höbärgning. (Inte samma som L68, men samma familj.)
 A10. Birgitta, 4 år, Hammar, Södermanland, skulle hämta kokkärl, vilse i skogen. (=L117)
 A11. Kristina, 50, fogdehustru Ljung sn, Östergötland, vanställd i ansiktet.
 A12. Lars Ragvaldsson, 50, Heda, Östergötland, ögonsjukdom, blind i 3 år.
 A13. Kristina, 15, Heda, Östergötland, epilepsi.
 A14. Nils, 6 år, Hammar, Södermanland, kniv i ögat under lek.
 A15. Katarina, 8 år, Mjölby, Östergötland, trillade i ån från bro. (Översatt i Bäärnhielm 1990)
 A16. Magnus Jonsson, 53 år far till föregående, Mjölby, Östergötland, ögonsjukdom.
 A17. Ingrid, 38 år, Hjo, Västergötland, eldsvåda under torkning av lin.
 A18. Petrus, 44 år, kyrkoherde, Skärkind, Östergötland, eldsvåda.
 A19. Lars på Hågen, 50 år, Söderköping, Östergötland, staden brinner.
 A19b. Karl Kristoffersson, 44 år, granne till samme, samma eldsvåda.
 A20. Lars Ingmarsson, 50 år, Veta sn, Östergötland, förgiftad i benet på resa till marknad i Söderköping.

- A21. Håkan i Söderköping, 6 år, Normlösa sn, Östergötland, trillar ur vagnen på resa. (=L11)
 A22. Amund, 40 år, Ask sn, Östergötland, sinnessjuk.
 A23. 3 borgare, Skänninge, Östergötland, tappade handelsvaror i floden. (=L33)
 A24. Katarina, 50 år, Vadstena, Östergötland, kunde inte amma sina barn. (=L31)
 A25. Birgitta, 7 år, borgardotter, Vadstena, Östergötland, plötsligt sjuk.
 A26. Lars, 58 år, skräddare, Vadstena, Östergötland vanställd i handen. (=L32)
 A27. Per, 12 år, Motala, Östergötland, drunknar under fiske. (=L10)
 A28. Ingrid, 3 år, väpnares dotter, Vånga sn, Östergötland, insjuknar. (=L9)
 A29. Katarina, 50 år, nunna, Vadstena, Östergötland, döv.
 A30. Anna Persdotter, 50 år, nunna, Vadstena, dödssjuk. (1455, pest se Fröjmark 1992 s 153)
 A31. Helena Håkansdotter, 26 år, nunna, Vadstena, Östergötland, svår heshet.

Serie B

Förhör 7/10 1475.

Processus 1942-43 s. 108-123.

- B1. Ingrid, 30 år, Burserud sn, Småland, räddad från drunkning vid kyrkoresa.
 B2. Elavus Håkansson, 40 år, Vreta sn, Östergötland, epileptisk.
 B3. Ingegerd, 40 år, Vederslöv sn, Småland, födde tvillingar, båda dödfödda, eller eventuellt bara den ena.
 B4. Nils, 1 år, Hagebyhöga sn, Östergötland, kröp till skogs på natten.
 B5. Katarina, 60 år, Frödinge sn, Småland, tungan svullen.
 B6. Katarina, 50 år, Älvestad, Östergötland, plötsligt sjuk.
 B7. Margareta, 40 år, Finspång, Östergötland, skadad i ögat.
 B8. Sven Klemetsson, 30 år, Torpa sn, Östergötland, sinnessjuk 2 veckor.
 B9. Olof Månsson, 30 år, Styra sn, Östergötland, besatt. (=L45)
 B10. Lars, 6 år, Hagebyhöga, Östergötland, bröt benet under lek i lada.
 B11. Olof, 3 år, Visnum, Värmland, skadad under vedhämtning.
 B12. Jakob Hansson, borgare, Vadstena, Östergötland, skadad av vapen.
 B13. Ragvald, 8 år, Väversunda, Östergötland, benet vanställt.
 B14. Karl Håkansson, 30 år, Alseda, Småland, föll från hästen på väg från kyrkan
 B15. Esbjörn, 3 år, Undenäs, Västergötland, skållad under ölbrygging. (=L116)
 B16. Nils, 42 år, Korsberga sn, Västergötland, svårt sjuk.
 B17. Katarina, 28 år, Svanshals sn, Östergötland, död i födslovåndor.
 B18. Heruelsus, 2 år, föregåendes son, trillade i golvet.
 B19. Johan, 1,5 år, Fivelstad, Östergötland, kröp ur sängen o. frös ihjäl. (1461 eller 1471)
 B20. Henrik Larsson, 10 år, vid hovet, föll och bröt benet. (=L51)
 B21. Kristina, 3 år, Svarttorp sn, Småland, skadade sig under lek med kniv. (=L8)

Serie Extra, Strödda mirakler

Processus 1924-43 s. 177, 193-197.

- Extra1. Sigge Larsson väpnare skadad i krig, med Knut Posse
 Extra1b. Knut Posse riddare, skadad i krig. (=L115)
 Extra2. Nils Jeppsson, 36 år, dansk, Malmö, skadad under vedhuggning.
 Extra3. Margareta, 15 år, dotter till dansk riddare, böld i ögat.

Extra 4. Sven, 20 år, Bergkvara, borg vid Växjö, Småland, krossad av flotte för transport till borgen då flotten tjärades. (Översatt i Bäärnhielm 1990)

Extra5. Magnus Larsson, 40 år, Saltvik, Åland, vattusot.

Extra6. Ida, 1 år, väpnares dotter, Skärkind sn, Östergötland, svårt sjuk.

Extra7. Helena, 6 år, Ekeby sn, Östergötland, besatt av demoner.

Extra8. Birgitta, 10 år, Vadstena, Östergötland, förlamad.

Extra9. Hemming (Gadh), linköpingsbiskopens kansler, ont i örat.

David (D). Död ca år 1082, Grav i Munktorp, Västmanland

Miraklerna nämnda i ett rim-officium från senare delen av 1400-talet, när mirakelsamlingen upprättades okänt.

Lundén, T. *Sveriges missionärer, helgon och kyrkogrundare*. Storuman 1983. (Latin och svenska, mirakler s. 266-267)

1. Sämt sjömän förlig vind. (=För sjöfarare till deras mål.)
2. Lossat kedjefångars händer.
3. Gosse låg i brunn i tre dagar.
4. Vådeld som hotar hus och ladugård slutar när Davids bild bärs runt.
5. Sinnessjuk blir frisk.
6. Pojke kräks upp nål.
7. Botar lamhet.

Nils Hermanssons mirakler under livstiden

Mirakel som inträffade under helgonets livstid hade från religiös ståndpunkt en helt annan status än de som inträffade efter döden, endast de sistnämnda var bevis för helgonstatus. Även från kulturhistorisk synpunkt har mirakel som inträffat under livstiden en annan karaktär, men av delvis andra skäl.

Berättelser om helgons liv (vita) har givetvis ett mindre värde som källa till händelser ju större avståndet är mellan liv och nedtecknande. De kommer då att allt mer likna legendsamlingar som de i Gyllene legender, eller i mirakelsamlingar rörande Jungfru Maria. Dessa har givetvis ett stort värde i sig som källor till medeltidens tänkande och även till kulturhistorien, men de kan inte användas som belägg på att de händelser som beskrivs verkligen inträffat. De liknar mer skönlitteratur i den meningen att de använder verklighet för att skapa fiktion.

Helgonberättelser har också som huvudsyfte att framställa personens liv, och förklara att den person som beskrivs verkligen levde gudfruktigt och korrekt. De har ett stort värde för den som vill skriva en biografi, under användande av vederbörlig källkritik. För kulturhistorien och vardagslivets historia ger dessa berättelser mera undantagsvis information, och de skiljer sig i det avseendet inte mycket från exempelvis krönikor. Av dessa skäl är det bara ett fåtal av helgonberättelserna som ger ett mera omfattande material till kulturhistorien.

Av de danska ger abbot Vilhelms helgonberättelse en del upplysningar. Några mirakulösa händelser från vardagen berättas innan skildringen av helgonets död. En man och en flicka botas från sjukdom genom att de får av abbotens mat, en sjuk man ville dricka av den källa som abboten låtit rensa, en munk var hes och kom till sjukstugan vid Æbelholt. Dessutom berättas om att en resa i Alperna där en häst fick en skada i foten, samt en egendomlig historia om att abboten lärde en arbetshäst gå passgång (Olrik s. 229-234, VSD s. 330-33).

Av de svenska är berättelsen om den Heliga Birgitta viktig, men dels utspelar sig dessa händelser under nästan ett kvarts sekel i Rom och på helgonresor långt från Sverige, dels har Birgittas liv behandlats utförligt i ett stort antal moderna vetenskapliga verk.

Här skall istället några exempel från Nils Hermanssons levnadsbeskrivning ges (Lundén 1958, Lundén 1963). Texten är uppställd i punkter med anslutande vittnesmål. De första 32 punkterna behandlar hans liv och därefter kommer 9 händelser som betraktas som mirakulösa, och efter dessa kommer de mirakel efter döden som räknas upp i katalogen ovan. Ett antal vittnen berättade om de olika punkterna och särskilt vad gäller hans liv är dessa mer innehållsrika än den korta uppräkningsinledningen som inleder levnadsbeskrivningen.

Början av Nils liv beskrivs och särskilt studierna i Frankrike leder till flera vittnesmål där det framgår att han senare i livet gärna mindes och berättade om denna tid. Därefter beskrivs hans karriär när han kom hem till Sverige.

Både innan han blev biskop och därefter ingrep han mot de många övergrepp som skedde. Här ger vittnesmålen detaljerade skildringar av inbördeskrigets tid från 1370-talet till 1380-talet. Förutom att Nils själv blev hotad och angripen, för att han anklagat adelsmän och kung Albrekt, ingrep han också för att skydda allmogen. Mot slutet av sitt liv skyddade han två män från att avrättas. Det förefaller också som om han varit djupt inblandad i intriger som ledde till att drottning Margareta inkallades, och hans förhållande till den mäktigaste mannen i Sverige, Bo Jonsson, tycks mestadels varit gott. Nils levnadsteckning och särskilt vittnesmålen är en av viktiga källor till tidens sociala och politiska historia.

Punkt 24 handlar om att linköpingsbiskopen Nils ingrep mot otuktiga präster, och här ger vittnesmålen både namn på dessa präster och detaljer rörande hur de bestraffades. Att han verkade för Birgittas kanonisering är väl känt genom många källor och framhävs givetvis i levnadsteckningen.

Punkt 19 handlade om att Nils som biskop visiterade sitt stift och utrotade kätterier och vidskepelse. Flera vittnen berättar om detta, och om hur Nils lyssnade på bikt från både fattiga och förnäma kvinnor. Men en av berättelserna avviker helt, och kan närmast betraktas som ett exempel på det förtryck som rådde, vilket dock inte berättaren själv tycks ha ansett:

Karl Magnusson (Örnfot), riddare och 64 år framträdde som vittne. Han berättade bland annat att han som ung hade haft Nils till lärare och blivit näpst, varvid Karl hade tillsammans med tre kumpaner planerat att hämnas genom att misshandla ärkedjaken det vill säga Nils själv, vilket dock inte blev av. I hans vittnesmål till punkt 19 handlar om det en kvinna som utkastar en förbannelse över honom. En hustru till hans landbo i Husby, Östergötland gjorde stora täcken som kunde användas till segel. För bara ett av dem som hon sålt på Gotland fick hon sex

tunnor strömming. Karl hade tagit tre eller fyra täcken av henne, mot hennes vilja, för att använda som segel till en båt. Hon hade då sagt att han inte skulle få vind, och när han sedan skulle segla tvingades han vända tillbaka. Han blev uppenbarligen rädd för den förbannelse hon uttalat och lämnade åter de stora textilier han tagit. Han berättade detta sedan för Nils Hermansson, men det framgår inte om denne ingrep mot kvinnan. Denna berättelse ger en rad intressanta upplysningar, vi får reda på hur extremt dyrt ett segel kunde vara, och att kvinnor vävde sådana tyger till försäljning. Till detta kommer upplysningen om högadelns övergrepp, och slutligen hur kvinnor kunde försvara sig med ord.

I artikel 27 står att Nils Hermansson älskade klosterfolk. Han utspisade fattiga vid sitt bord. Även skolarer underhöll han vid sitt bord. Vittnena ger en rad exempel på hur han understödde olika kloster och gav till de fattiga. Men ett vittnesmål är annorlunda och ger en belysning av något som var tämligen vanligt men sällan beskrivs:

Johan Karlsson, kyrkoherde i Skänninge, 60 år, berättade om en händelse han varit med om. Några spelmän hade blivit insläppta i biskopens hus, och Hans Dunk, gårdsfogden, hade bett om att få belöna dem. Nils hade frågat sin skattmästare om hur mycket pengar de hade och sedan bett honom att istället gå och köpa fotbeklädnader åt de fattiga som fanns i hans hus, men spelmännen och gycklarna skulle inte få någonting. Att vandrande spelmän och gycklare kom och utförde sina konster och att de då skulle få betalt ansågs uppenbarligen som normalt, även om Nils Hermansson denna gång ingrep och bröt mot den sed som skattmästaren tänkt följa.

Mirakler under Nikolaus livstid, punkterna 33-41, är av annan karaktär än de mirakler som skedde efter döden. Här finns nästan inga som blir botade från sjukdomar. Flera av berättelserna kan snarast karakteriseras som märkvärdiga händelser som Nils råkade ut för.

Här finns de som ansluter till tidigare beskrivningar av de politiska förhållandena, Nils blir utsatt för hot (nr 36), eller ingriper i politiken genom att förutsäga att kung Albrekt avsätts, liksom att Bo Jonssons makt når sitt livs slut (nr 38 och 39). Här finns också de som handlar om privatlivet, som att Nils var sjuk men kunde rida till Vadstena (nr 35), liksom att han uppenbarligen plågades av dålig nattsömn och onda drömmar, vilket beskrevs som buller och ljussken (40 och 41). I ett legendartat mirakel förutsäger en gosse sin egen död (34). Därmed återstår två mirakel som mera liknar de som skedde efter döden.

Nr 37 handlar om att svår torka rådde, Nils hade bett om regn i sin mäsas, och då kom regn. Detta bekräftas av flera, ett okänt vittne (lucka i texten) sa att solvärmens hade gjort att jordytan var så hård att man misströstade om att kunna så i tid. Även Katarina, änka efter borgmästaren i Linköping, 47 år, talade om torka som gjort jorden hård. Petrus Bengtsson, kyrkoherde i Orlunda, 46 år, sa i stället att solen brände mer än tre veckor i sträck så att man fruktade att skörden skulle gå till spillo. Till detta kommer två intressanta vittnesmål. Germund Larsson, kyrkoherde i Söderköping, 56 år, som hade tjänat åt Nils, sa att denne ofta brukade hålla högmässor i tider av för mycket regn eller torka. Han blev flera gånger bönhörd, men Germund visste inget om den denna speciella händelse. Även den adliga Katarina Bengtsdotter, 70 år, sa att Nils ofta bad om bättre väder i nödtider och fick sina böner hörda av Herren. Dessa berättelser visar att bönhörelse om bättre väder hör samman med att sådana böner ofta uppsändes.

Nummer 33 handlar om att han renar en flicka i Skänninge som var besatt av djävulen, och i det vittnesmål, som handlar om detta, vilket avgavs av Ragnhild Birgersdotter, mer än 80 år gammal, framgår att flickan var dotter till borgmästaren i Linköping och tycks ha varit väldigt oförsämd och nedkallat förbannelser över Nils. Han läste över henne och några dagar senare hade hon bättrat sig.

Ytterligare en mirakel anfördes med hänvisning till flickan som var besatt. Johan Karlsson, kyrkoherde i Skänninge, 60 år, (se ovan) berättade att en bonde i Viby, Östergötland, befallde sina dragdjur att i djävulens namn dra lasset vidare, men blev då besatt. Bonden fördes till Nils, som drev ut djävulen genom handpåläggning i full biskopsskrud. Han skaffade till och med fram Heliga Birgittas huvud, som lades på den vansinnige.

Dessa exempel visar att man tydligt måste skilja mellan mirakler som sker under livstiden, och de som skedde efter döden, även från kulturhistorisk synpunkt. De som skedde under livstiden hade en mera biografisk karaktär, knuten till helgonet. Den typ av olyckor och sjukdomar som karakteriserar miraklen efter döden är mera sällsynta.